

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Milan Pugelj

Bela vrana

in druge novele

Izbor

O M N I B U S

BES^eDA

Milan Pugelj

BELA VRANA

in druge novele — Izbor

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-185-1

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Bela vrana	4
Hude noči	16
Neznane muke	36
Trije meseci	104
Žandar Stružnik	123
Črna lilija	140
Mika	164
Melodija	178
Opice	187
Pesnik	194
Zemlja sveta	202
Naprej	215
Begunka	222
Igra	236
Starka	258
Prebujenje	280

Bela vrana

Na hrastu, ki je stal ob robu gozda, je spletalo svoje gnezdo dvoje črnih poljskih vran, valilo mladice in jih izrejalo. Visoko v vrhu je stalo leto za letom gnezdo prav tam, kjer so se razraščale na tri strani za palec močne veje in napravljale z deblom, ki je bilo na tistem mestu že ozko, široko odprt kot. Poleti je varovalo gnezdo pred dežjem in sončnimi žarki gosto listje vršnih vej in vejic, a pozimi je to odpadlo, gnezdo je zapadel sneg; kadar je bil visok in težak, ga je čisto razrušil, a kadar ni bila ostra zima in so bili zapadi neznatni, takrat je dočakalo nove pomladi. A mrazi, prevelika močevina in vedna vlaga so ga poškodovali vedno toliko, da ga je dvojica gnezdečih poljskih vran razkljuvala in spletla novega iz svežih prožnih vejic in suhih trav in travic in si napravila tako po svojem okusu domače ognjišče.

Samica je bila nekoliko manjša od samca, zamolklo temne barve je bila, ki ni prehajala v nobeno lepšo in svetlejšo. Oči je imela črnosive, neprijazne, nikomur zapujoče in plašne, kljun črn in dolg in zgornji del na koncu nekoliko prikrivljen nad spodnjim delom, njene

noge so bile svetločrne in kakor pokrite z luskami, na levi ji je manjkal na nazaj obrnjenem prstu črni krempelj. Izgubila ga je bila nekoč pred leti v silno hudi zimi. Zapletla se je bila v zanke, nastavljene med grmovjem in obsute s hrano, prišel je grdogled in kuštrav fant, jo razmotaval, a pri tem tako neprevidno držal, da mu je izpolznila iz rok. V istem hipu je zagrabil po njej, ujel jo baš za krempelj na levi nogi in ji ga odlomil. Od takrat je bila brez njega, a zanke je poznala, zato se jim ni nikoli več bližala. In ljudi se je bala od takrat še bolj. Če je obstal človek sredi pota in gledal morda od daleč na njivo, kjer je sedela, se je dvignila nemudoma od tal visoko v zrak in odletela v dalje, od koder ni bilo več videti človeka. Tudi pozimi, ko je vladala lakota, se ni nikoli bližala vasi. Njen drug, samec, je šel, najedel se je tam in tudi njej je prinesel. In kadar je letel v mrazu in snegu na tako pot, je vselej prej nekako nemirno in nervozno poletavala krog njega, kakor bi se bala zanj. Sedala je na njegovo desno in levo, mu poravnavała s kljunom perje v perutih, potem ono v repu, prav kakor bi se hotela uveriti, če mu bo mogoče uiti morda preteči nevarnosti. In ko je odletel, je sedela kje na najvišjem drevesu ob robu gozda in gledala za njim. In tako je čepela dolgo, strmela enakomerno s svojimi nezaupljivimi in plašnimi očmi proti vasi, da bi že videla samca, kako leti s hrano v kljunu proti njej. In spoznala ga je vselej že iz velike

daljave. Po letu ga je spoznala, po mahanju perutnic, pozdravila ga je z veselim krakanjem zatrepetala enkrat, dvakrat veselo s svojimi krili in mu jadrno letela naproti.

Samec je bil večji od nje, oči je imel temnejše in svetle, njegovo perje se je spreminjalo v svetlomodro kovinsko barvo. Njegov kljun je bil čisto raven, noge črne in nepoškodovane, a krila dolga in močna. V pogledu njegovih oči je odsevalo nekaj drznega, prešernega, zlobnega in nagajivega obenem. Njega še ni nihče ulovil, on je hodil pozimi varno med zankami in pobral počasi, brez nevarnosti vso hrano. Ljudi se ni bal. Dokler ni prišel človek tako blizu do njega, da bi ga lahko dosegel s palico, ni odletel. Če je bil ob taki priliki na njivi, je iskal nemoteno hrane, če je bil v jeseni v koruzi, je obral popolnoma nemoteno svoj strok. Nekoč, ko so peli mogočno naglas zvonovi, kakor redkokdaj pojo, in je prišla v deželo ravno pomlad, je zletel pri odprtem oknu v prazno vaško hišo, vzel z mize kos pisanega kruha, ki je imel med rjavimi okroglimi progami silno sladke in sočne jagode, in z njim v kljunu veselo odletel.

Samica se mu je takrat smilila, ko je imela na nogi rano. V tistih časih je odstranjeval s kljunom prst in prah, ki sta se oprijemala bolnega in krvavečega prsta, hranil samico in ostal od tistih dob vedno pri njej. Na spomlad je pomagal spletati gnezdo; ko je samica sedela na jajcih in valila, je stal vse noči tik nje na veji in jo

varoval, podnevi je hodil iskat hrane in ji jo prinašal in včasih je sedel za nekaj ur tudi sam v gnezdo in valil na mesto nje. Poleti je pital mladiče, učil jih letati, vodil jih po gozdu, kazal, kako je treba iskati živeža in kako se je treba varovati pred gozdnimi živalmi.

Tudi to pomlad je pletel gnezdo. Od vseh strani je prinašal prožne veje, zatikal drugo pod drugo in jih tako prepletal. Samica je pričela nesti jajca, sedela je v gnezdu noč in dan in gledala mirno in nekako vdano in plašno-hvaležno v blagi spomladanski čas, ki je prerodil in navdahnil z novim življenjem vso široko in lepo naravo. Ves gozd se je oživil, nad njo in pod njo je že zelenelo hrastovo listje, spodaj v nižjih vejah so gnezdili majhni pisani ptički in peli od jutra do mraka.

Prišel je čas, izvalili so se mladiči, in na veliko čudo je ležalo med devetimi črnimi telesi eno, ki je bilo čisto bele, rožnate barve. Samica se je čudila molče, stala v gnezdu in gledala podse, a samec je od presenečenja zakraka. S kljunom je rahlo obrnil čudnega mladiča in se tako prepričal, da je tudi spodaj popolnoma iste rožnate barve.

Beli mladič je istodobno z drugimi rasel in dobival svetlobelo perje. Njegov kljun je bil medlordeče barve, prav take so bile noge, a oči so bile rdeče. Ko je doraslo devetero njegovih bratov in sester in se pričelo razgubljati po gozdu, je hotel z njimi tudi sam. Ali zasovražili

so ga nenadoma — preko ene same noči. Zjutraj, ko se je hotel dvigniti z njimi v zeleno polje, so ga pričeli kljuvati vsi po vrsti; vsi so se zaletavali vanj in mu pulili z dolgimi črnimi kljuni belo perje. Bežal je od drevesa do drevesa, a jata devetero bratov in sester se je drvila z glasnim krakanjem za njim. In spotoma so se ji pridruži-le tudi druge tuje vrane, ki so vse glasno kričale in ga podile po hosti sem in tja. Od takrat, ko je stalo sonce že visoko, in prav do večera se je vršilo divje in sovražno preganjanje. Ko je zašlo sonce in se je pričelo po gozdu mračiti, so se vrane kričaje razletele na vse strani in se izgubile po visokih drevesnih vrhih.

Beli mladič je ostal sam v nizkem, mladem in gostem smrečju, ki je rastlo v gručah ob gozdni poti. Stal je na tleh, dihal z odprtim kljunom in zasoplo, peruti je povešal od trudnosti tako, da so se dotikale mahovitih tal. Z rdečimi očmi je begal plašno med odprtiniami, ki so jih puščale temnozelene smrečne veje, obmiroval z glavo in se plaho stisnil k zemlji, kadar je začul zgoraj kje v vrhu krakanje vrane, poslušal dolgo in zlezal naposled počasi iz smrečja na plano. Zletel je od tal v vrh bližnjega bora, pogledal proti hrastu, kjer se je rodil, in se dvignil v tisti smeri nad gozdnimi vrhovi v še soparni večerni zrak. Ko je tako nekaj časa letel, je opazil velikega ptiča, ki se je bližal silno naglo od desne naravnost proti njemu. Spoznal je kragulja, pričel je leteti na vso moč in krakal je na

ves glas. Nad gozdnimi vrhovi se je dvignila nenadno s krakanjem priklicana jata vran, obstala za hip visoko v zraku in se zapodila z brzim poletom in divjim in sovrážnim kričanjem za kraguljem, ki je lovil mladiča. Nove jate vran, ki so se pojavile v ospredju, so mu preprečile pot, troje, četvero velikih sivih vran se je zagnalo vanj, ko se je skušal okreniti, zagrabilo po njem z močnimi in velikimi kljuni in mu izruvalo velike šope perja, ki je padalo v mirnem večeru v malih ovinkih naravnost doli proti gozdnim vrhovom. Tudi kragulj je kljuval na desno in levo, gledal s svojimi hudobnimi očmi okrog sebe in grabil z ostrimi in močnimi kremplji po vranah, ki so se trle krog njega v gosti gneči. Kljuvale so z ostrimi kljuni po njegovi glavi, silile mu v oči, pulile perje iz peruti, iz repa in kričale kakor besne. Kragulj je opešal, spustil se je naravnost doli proti gozdu kakor kamen in tako mahoma izginil med vrhovi. Vrane so se podile za njim, dvignile se nato kvišku visoko v zrak, letale v širokih krogih nad že mračnim gozdom in kričale ponosno, kakor bi slavile zmago.

Beli mladič je bil došel v tistem času do hrasta, kjer se je rodil. Njegova mati, plaha samica brez kremplja na nazaj obrnjenem prstu leve noge, je sedela tik praznega gnezda in čula. Samec se je bil odzval krakanju, ki je bilo vstalo nenadno v zraku, odletel je bil in zdaj je čakala samica nanj, gledala s plašnimi očmi v noč, stala na

eni nogi in pričenjala polagoma dremati. Šum, ki ga je povzročil med vejami njen beli mladič, jo je nekoliko predramil. Iztegnila je levo perut in ob njej levo nogo, stresla perje, široko odprla kljun in zazdehala in se okrenila počasi proti mladiču, ki se je ustavil na veji nad njo, gledal zvedavo in nekako vprašujoče nanjo in sklanjal pri tem glavo in vrat na levo in desno. Samica je zletela k njemu, pričela mu je popravljati po glavi perje, hodi-la okrog njega po vejah in se stisnila naposled tesno k njemu in obmirovala.

Ko se je vrnil samec, je bil mladič že spal. Stal je na eni nogi, glavo je imel zataknilo pod levo perutnico in pri dihanju se je njegovo telo rahlo in enakomerno zibalo. Samec je sedel k samici in ko je pogledal preko nje na belega mladiča, se je iztegnil in ga hotel menda okljuvati. A tudi samica se je iztegnila istočasno, prijela poltrdo in polljubeznivo njegov kljun in ga potisnila v stran. Samec se je oglasil na vse to z grgrajočim glasom, potem je poravnal svojo perje, pričel dremati, zataknil glavo pod perut in naposled mirno zaspal.

Noč je bila primerno tiha. Sove so letale po njej in skovikale tu in tam, ali redko. Tudi čuk se je včasih kje v bližini oglasil in enkrat je zalajala prav spodaj pod hrastom lisica. Gledala je na drevo, opazila belega mladiča in mislila, da je golob.

Pred polnočjo ni bilo nikakšne sape, a po polnoči je pričel pihati čisto rahel veter. Popolnoma nalahko se je majalo hrastovo listje in šepetalo komaj slišno in silno skrivnostno. Ko se je pričelo daniti in se je razlilo po zraku od raznih strani zvonjenje, se je ozračje zopet do malega pomirilo. Od listja je visela rosa, tu in tam kapala v debelih svetlih kapljah na vejo in listje, ki je rastlo niže, in od tam na mah in steljo.

Vrane so se prebudile zgodaj. Samec in samica sta stresala svoje perje in ga poravnavała s kljunom, beli mladič je spal zelo razšopirjen tako dolgo, dokler ga ni predramil samec, ki mu je izpulil iz perutnice dolgo pero. Mladič se je stresel, plaho je dvignil glavo in se stisnil v tesno kepo, a samica je vzela samcu iz kljuna belo pero in se kazala, kakor bi hotela braniti. Skočila je med samca in mladiča, a samec je kljuval preko nje po mladičevem belem perju in se vmes tiho, ježno grgrajoče oglašal. Samica je branila resnično, prestrezala samčev kljun in ko je zadel samec mladiča enkrat prav nad kljunom, da se je pokazala živordeča kri, se je nena doma razljutila, Razprostrla je perut, zakrakala je dvakrat, trikrat naglas, odprla nekoliko kljun in se zagnala v samca. Kljuvala ga je po glavi in po hrbtu, njegovo črno, v modro kovinsko barvo se izpreminjajoče perje se je lovilo po listju in vejah niže spodaj, a samec se ni branil. Miroval je, zatisnil parkrat oči, ko ga je kljuvala

baš po temenu, naposled se počasi dvignil na vejo, ki je rastla višje, zakrakil s čisto vsakdanjim odurnim glasom in odletel. Vzpel se je visoko v zrak, letel enkrat, dvakrat v krogu nad tistim krajem, nato se obrnil naravnost proti goram in odletel v visoki in ravni črti.

Samica ni gledala za njim. Mladiču je poravnala perje, skušala mu odstraniti kri, ki se je bila zbrala v živordeči kaplji na njegovem kljunu in končno je odletela z njim v polje. Tam mu je poiskala hrane, sama mu polagala v kljun in ga branila pred vranami, ki so se zaletavale vanj. In hodila je od tistih časov vedno z njim. Skupaj sta spala na hrastu tik gnezda, zjutraj sta skupaj letela na kraj, kjer sta bila sama in sta lahko nemoteno iskala hrane, v popoldanski vročini sta čepela v gostem grmičevju ob samotnem potoku in na večer, ko so se že vsi gozdni prebivalci pomirili, sta letela večinoma na skrivaj in nizko ob robu gozda proti hrastu, kjer sta prenočevala.

Beli mladič je rasel naglo in je bil že skoraj prav tako velik kakor samica. Ali čez prsi je bil drobnejši, njegova glava je bila manjša, kljun krajši in ožji in skoraj sličen golobjemu, noge tanjše in slabše, a njegove rdeče, velike oči so bile še daleč bolj plašne in nezaupljive kakor samičine črnosive, neprijazne in neverne oči. On se ni bal samo ljudi, ampak tudi vsakega ptiča, ki je bil vsaj njegove velikosti. In nekoč se je celo dogodilo, da je be-

žal pred vrabci. Za hip je bil sam na njivi, priletela je jata vrabcev, sedla krog njega, kričala vanj, šopirila se in se zaletavala proti njemu, a on se je preplašil in zletel. Tiho je letel, ne visoko nad zemljo, kakor tat je bežal skrivoma ob meji in se naglo skril v gostem grmičevju. Tam je dihal ves zasopljn, spustil peruti do tal in se stresel po svojem belem slabotnem telesu.

Samec se ni vrnil nikoli več. Mogoče je, da se je samica kdaj spominjala nanj, morda da so ga iskale njene nikomur zaupajoče oči, ko se je dvignila včasih ob jutrih nenadno visoko nad gozdom kvišku, letela tam in sem in tja v dolgih vijugastih črtah, obstala za hip na mestu, trepala naglo s perutnicami in strmela tja nekam daleč proti goram. Nekoč je tudi odletela v tisto stran zjutraj navsezgodaj in vrnila se je šele takrat, ko je bilo zašlo sonce in se je po naravi polagoma mračilo.

Beli mladič je bil prepuščen tisti dan čisto samemu sebi. Zjutraj se je spustil varno po hrastovem vejevju do zadnjih vej in zletel od tam na tla. In ko je tako iskal ob robu gozda hrane, mu je udaril mahoma na uho silen pok, vse okrog njega so se zarila v zemljo majhna svetla zrna, drobcji prsti so odleteli v zrak, rjav pes je letel preko polja proti njemu in tam daleč je vpil visok, bradat človek: »Bela vrana, bela vrana!«

V hipnem in silnem strahu se je dvignil v zrak, visoko se je vzpel in letel tja proti drevesu, ki je stalo globo-

ko v dolini. Počilo je vnovič in čisto mimo njegovih oči je zletela množica drobnih svetlih zrn, ki so se zasvetila v sončnih žarkih kakor rosa. In tako vdruživ prestrašen je letel na vso moč v vijugasti črti dalje in dalje. Čez dolino, čez holm, čez novo dolino, čez nov holm in ustavil se je šele takrat, ko je bil tako truden, da je padel čisto brez moči na zemljo. Na sončnem, visokem kraju je bilo to, na vso moč je sonce upiralo svoje žarke, pripekalo je in žgalo, a on je ležal tam na goli zemlji s široko razprostrtimi belimi perutnicami, z odprtim kljunom, težko sopeč in z na pol zastrtimi trudno meglenimi očmi. Ure so tekle, a mladič je ležal razprostrt na vroči zemlji. Čez dolgo naposled se je oprl na noge in šel opotekaje in kakor slep zdaj naravnost dalje, zdaj na desno in zdaj na levo. Razpete peruti so se vlekly po zemlji za njim, rep se je drsal zadaj po tleh, trepalnice so postajale težje in težje, dvigal jih je siloma in z naporom in strmcl v nedoločno dalje z rdečimi motnimi in zmešanimi očmi. Suhi kljun bi bil rad kje omočil, nečesa hladnega bi bil rad, opotekal se je dalje in obležal zopet na planoti. In ko je tako vnovic miroval, je padla nanj kakor kamen težka ptica. Oprijela ga je z ostrimi kremplji, ki so se zapičili globoko v njegovo meso, izkljuvala je v hipu blodne oči, vso glavo je razkljuvala in srebala z žejno strastjo njegove bele vodene možgane. In raztrgala je vsega, vsega razkljuvala in požrla. Nato se je

dvignila v skoraj navpični črti v višave, zazibala se visoko v zraku kakor čoln na valovih in izginila v daljavi.

Ko se je delal mrak, se je vrnila na hrast samotna samica. Gledala je, iskala po vejah, spustila se v zrak, ozirala se po daljavi in krakala, ali oglašale so se tuje, neznane vrane. Priletele so bliže, odletele so zopet in se razgubile med mračnimi gozdnimi vrhovi. Belega mladica ni bilo, samica se je vrnila v hrast in tisto noč prenočevala po silno dolgem, dolgem času prvikrat sama. In tako je bilo potem vso vrsto noči. A nekoč, ko je bila že pozna jesen, ko so pota že pomrzovala in je bila slana že davno zamorila vse rože, se je njeno življenje mahoma izteklo. Ponoči, ko je spala, se je naenkrat prebudila, v njeni notrini se je nekaj stiskalo in krčilo, zakrakala je enkrat, dvakrat od hipne bolečine, izgubila na veji ravnotežje in se prevrnila tako vznak, da je visela na nogah. In tudi iz prstov je odhajala moč. Popuščali so drug za drugim, peruti so visele od nje, pričela je padati od veje do veje in obležala mrtva na vlažnih gozdnih tleh.

Hladna noč je bila takrat in prvi led se je delal po gozdnih lužah. Tiho je bilo vse, samo hladen dih je šel preko dalje, neka neznana mrzla noč, ki je umorila zadnje zelenje.

Hude noči

1

Nocojšnjo noč, ko je Gregor trdno spal, so se naenkrat odprla vrata in svetlo je bilo, kakor bi luna ne sijala zunaj na nebu, ampak v nizki izbi med dimastimi tramovi. Gregor napeto gleda in vidi starega osebenka Jozvo, ki leze s palico in s svojo dolgo sivo brado skozi vrata. Roke črne, dolge, koščene, noge upognjene, drhteče, koraki težki in počasni. Izpod sivih, gostih in silno košatih obrvi, vrezanih proti čelu v špico, gledajo stare zelene oči, ki se čudno svetijo. Med sivo grmado ogromnega brkovja se pokaže črna brazda in po izbi zahrope glas.

»Gostaščino sem ti dolžan.«

»Kdo te terja za to?«

»Ven si me vrgel na zimo. Več ne živim!«

»Nisi več živ?« vpraša Gregor in pot mu leze izpod las in senc.

»Štirinajst dni sem beračil, tretji teden me je zajezdila smrt in šla sva kakor piš v nebeško carstvo. Prišel sem pa k smrti Jere, tvoje sestre. Kar si z mano priskopušil, boš z njo izgubil.«

»Če si to, kar vidim pred sabo, res ti, Jozva, povej mi, kaj bom z njo izgubil. Mogoče bi se dalo še kaj rešiti.«

Opogumil se je in vstal, da bi ga otipal. Ali lahko je korakal skozenj od desne proti levi, križema ali počez, od te ali one plati, prijeti ali čutiti ni bilo ravno tako ničesar kakor v kotu ob vratih, ki je bil prazen. Oči pa so natanko videle sivo, upognjeno in zaraslo postavo, ko je govorila in bliskala okoli z zelenimi očmi.

Ko se je Gregor zjutraj prebudil, je bil jako truden in čemerren. Skuhal si je lonec zelja in ga jedel z ovsenim kruhom. Nad muhami je vihtel šibo s starim podplatom na koncu. Prišli so kmetje. Ta je prinesel sodček vina, ta klobas, drugi jajec in masla. Prosili so vsi posojila. Gregor je gledal s kislim obrazom na mizi darila, pa ni dal denarja ne bratu ne tatu. Premišljal je slabe sanje in stopil na prag. Vaški pastir je gnal živino.

»Kaj pa Jozva?«

»He — dobro!« je mrdal pastir.

»Kako dobro?«

»E — veste, odpravil je!«

»Kaj?«

»Življenje! Prej, dokler je delal, so ga vaščanje še trpeli med seboj, pozneje, ko je bil prestar, ga je vsak brcnil od praga. Eden mu je tudi bajto zaprl. Dve noči je spal na pragu, potlej je izginil. Veste, kdo je bil tisti, ki mu je bajto zapahnil, hoho?«

»Saj je moja!«

»Kdo to pravi, da ni?«

Odšel je v izbo. Temnilo se je naglo in stene so sivele. Tina je potrkala na okno, hči Srakarja, soseda njegove sestre, iz sosednje vasi.

»Kaj pa je?« je hitel, klečal in odpiral.

»Teta so bolni.«

»Jera, kajne?«

»Teta Jera, da! Kar debele oči imajo in bulijo, kakor bi nič več ne videli.«

»E — beži.«

»Res! Pa hrčijo, jojmene, tako čudno hrčijo.«

»Ti, Tina, takoj grem. Čakaj, pojdeva skupaj. K mojemu bratu Francetu pa nikar ne hodi.«

»O — moram, moram! So oče rekli!«

Dekletce je steklo, a Gregor je kmalu korakal s pipo v ustih in z ukrivljeno palico v roki preko polja mimo vasi in zavil v reber. Bil je dolg in suh in škornje je imel take, da so se oprijemale méč in segale do srede stegen. Pri hoji ni zravnal nog, kolena so bila vedno izbočena kakor debele okrogle grče. Na sebi je imel star žametast telovnik s svetlimi okroglimi gumbi od vratu do srede trebuha, a ravno med temi gumbi je bil tako oguljen, da je izgubil prvotno svetločrno barvo in bil siv in hrapav. Suknjič je bil majhen in tudi okrogli klobuček z rdečo

voščeno rožico za trakom. Zdelo se je, kakor bi bilo oboje narejeno za igračo, ne pa za modre, stare ljudi.

V obraz je bil suh in zaradi črnih brk, ki so silile iz kože, črn. Krog ust mu je ležala čemerna poteza še od jutra. Ko je vlekla polna pipa ustnico navzdol, je bila nezadovoljnost še večja. Človek bi mislil, da je bolan kje v spodnjem drobovju.

2

France, njegov brat, se ni bril. Obraz je bil obdan z rjavo neurejeno brado, sredi katere je zijala črna špranja, kakor na temnem panju. To so bila usta. Nad brado se je kazalo na vsako stran za dva prsta na široko rjavega mesa, ki je bilo tako rdečkasto, kakor bi kdo brizgnil pod vsako stran kaplje slabe barve za veliko-nočne pirhe. To so bila lica. Nad njimi so gledale v dveh globokih jamicah varno spravljene oči. V njih nisi našel nobene barve. Kar si videl, ni bilo sivo, ni bilo rumeno, ne rdečkasto, še manj pa je bilo belo ali rjavo.

Sedel je za mizo tik zelene peči. Za hrbtom je visela vrsta majhnih tablic, slikanih s kričeče rdečimi in modrimi barvami na steklo, izpod stropa je visela zakajena luč in okoli nje so se vrstile pod dolgimi drogovi vrste zdravo zardelih koruznih strokov. V mala okna so se zaganjale debele, obnemogle in pijane jesenske muhe.

Prej — pred leti — sta stanovala skupaj z bratom Gregorjem. Sestra Jera se je omožila iz hiše v sosednjo vas in takrat so se sprli zaradi denarja. Ostalo sta razdelila. Posojevala sta kmetom in pri tem je včasih France nenkrat pomežiknil, česar se je kmet razveselil. Brat Gre-

gor jn hotel imeti dvanajst od sto, France je enkrat po-
mežiknil in to je pomenilo za eno manj, torej za enajst
od sto. Nekoč se je tudi zgodilo, da je vzel samo osem od
sto. Neki fant in neko dekle, oba mlada in lepa, sta prišla
in ga prosila, da bi jima posodil za pot v Ameriko. Starši
se jima ne puste poročiti. Tega mu Gregor ni odpustil.
Zahteval je denar iz hiše, pa si je kupil bajto nad vasjo.

France je zapazil, da je naenkrat obstala ura. Sala-
ment, ura ne obstane nikoli kar tako! Če je pokvarjena,
šepa, boleha nekaj časa, potem pa obtiči. Ali v najlep-
šem teku ne obstane. E, to ne pomeni dobro. Ko je umrl
neki slavni cesar, ki je pomagal vsem revežem svojega
cesarstva na noge, so se ustavile vse ure v deželi. To po-
meni torej smrt. Ali je v žlahti komu zlo, ali pa se nek-
do, ki je velik in blag in za vse ljudi pomemben, odprav-
lja na pot iz te doline.

Kmet vstane in prične korakati po sobi. Tudi on ima
škornje do polovice stegen in pri hoji ne krči kolen, da
štrle sredi nog naprej kakor poveznjene ponve. Telovnik
ima odpet do gorenjega kota, da se vidi umazana sraj-
ca kakor ostrina sulice nočnega čuvaja. Sicer je golorok
in po obeh rokah se mu gubanči srajca kakor podolgo-
vati in ohlapni mehurji.

Hodi tako in naenkrat zasliši sovo, ki odurno sovika
na slemenu njegove hiše. Pogleda okoli in vidi, da je
komaj mrak. A sova sovika tako odurno, da zebe člove-

ka do obisti. Misli, da bi stopil ven, pobral poleno in ga zalučal proti njej, a ve, da se take ptice, ki naznanjajo zlo, ne dajo prepoditi. Čim bolj se je oteplješ, tem groznejše raste nesreča, ki ti jo prinaša. Hodi torej in poslušaj, kako kriči sova zdaj više in zdaj niže, kako se bliža, kakor bi plezala proti kapu, in zopet oddaljuje, kakor bi lezla nazaj na sleme. Zdaj je pričela lajati, da se je raztogotil pes in ji jel odgovarjati. Pes Rumelj je velik in hrope, kakor bi pritiskal ogromen meh, a sova sovika kakor razdraženo ščene, ki hlasta po cesti za razcefranimi hlačami.

V oknu se je pokazala drobna dekliška glava, zasenčena z ozko roko.

»Naša soseda so bolni!«

»Katera je to?«

»Teta Jera!«

»Kaj ji je?«

»Debelo gledajo in smrčijo kakor velikan. Kar hitro stopite!«

France je oblekel suknjič, pokril klobuček in oprijel palico. Da bi imel spotoma kaj dela, je prižgal pipo. Široko je stopal sredi polj in se nekoliko pomajeval v plečih. Kadar je vzel pipo iz ust, je pljunil krepko in na glas.

3

Brata Gregorja je zagledal od daleč in takoj se mu je zdelo jasno, da hiti bolj, kakor bi bilo treba. Ni dosti pomišljal pa je že pravo uganil. He, Gregor, te že imamo. Pogledal si nazaj, zapazil brata Franceta in zdaj jo melješ še hitreje. France je dobrodušnejši in se muza. Take sreče menda ne bo, da bi ravno Gregor ujel njene zadnje besede, ki bi pomenile, da je vse tetino njegovo, kar leze in gre. Ali je z Jero že v kraju, ali bo pa tudi nanj kaj kanilo, ki je po isti poti njen brat kakor Gregor in pri istem kamnu krščen kakor onadva. Vendar stopi tudi France nehote urneje.

Presneto naglo in hrabro jo mahata in ko sta tik hiše, bi že lahko zagrabil France Gregorja za suknjo. No, tukaj se ločita. Eden gre v hišo skozi zadnja vrata, eden skozi sprednja.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Dober večer, Marija pomagaj!«

Izba je nizka in prostrana. Okoli peči stoje klopi in na klopeh bolničnine obleke in cunje. S peči čuka dvoje rjavih otročjih obrazov od nekod z vasi. Na črni mizi gori visoka sveča. Drugo — drobno in načičkano z rožicami

in svetimi podobnicami — tišči bolnici v suho dlan šepa-sta Polona, ki je izza mlada vedno pri hiši. Tista sveča je s svetih Višarij, kjer so jo nalašč blagoslovili za zadnjo uro.

Od bolnice vidijo le glavo in suho črno roko, v katero tišči Polona drhtečo svečo. Glava je plava, oči so že steklene, debele, odurne in zvrnjene. Skozi odprta usta šumi in hrumi sapa. Odeja se na prsih visoko dviga in glas dihanja se širi po sobi, kakor bi pela nekje v gozdu žaga.

»Teta, teta,« klice Polona, »poglejte, brata sta prišla. Tam je stric Gregor, tukaj pa stric France!«

Gregor stoji ob skrajnici. Hoče nekaj izpregovoriti, pa požre slino. Zija, utriplje naglo z očmi in pričakuje od tete besede. Vpraša: »Ali je kaj rekla?«

»Nič!«

»Za brado jo primi in pomagaj. Še enkrat vprašaj!«

Polona potrese in povpraša.

France poveša glavo in drži roke sklenjene, kakor bi molil. Pipa je pozabil odložiti in grize jo nevede, da drobna cevka nepretrgoma škriplje med njegovimi trdnimi zobmi.

Jera diha še glasneje.

Kmetič — majhen in čokat s širokim in rdečim obrazom — se nenadoma pojavi tik postelje z bičem v roki in meni: »Umreti ne more. Najbrž je v sveči prehud blago-

slov, pa ne da duši iz telesa. Pri mojem očetu je bilo tako. Svečo smo prinesli od Marije Pomagaj na Brezjah. Vzeli smo mu jo iz rok, pa prižgali navadno — takole!« Pokazal je na mizo. »Še vi tako napravite!«

Polona nese načičkano svečico na mizo, vzame lojevko iz svečnika in jo stisne bolnici med otrple in mrzle prste.

Gregor naglo požira, mežika in zija in reče: »Polona, še enkrat jo pomajaj za brado in vprašaj, kako je s hišo!«

»Glej ga!« rece kmetič.

France ga buši in čaka. Polona je potresla.

»Čigava je pa hiša, pa polje?«

Jera diha počasi in poredkoma. Hrr, hrrr.

»Vidiš, vidiš!« kima Gregor.

France pregrizne cevko in pipa pade z ropotom na tla.

Jera ne diha več. Spogledajo se. Mahoma dahne še enkrat. To pot je umrla.

Vsi so padli na kolena. Polona je pričela moliti s pisajočim in zoprnim glasom. Kmetje in kmetice so prihajali v hišo.

»Ali je vse zaklenjeno?« vpraša Gregor.

»O, vse!« je rekla Polona. »So bili gospod župnik popoldne tukaj, pa so zaklenili in vzeli ključke s seboj.«

Ponoči stopi France ven in vidi pod kapom črno senco. Rasla je in se širila. Naenkrat spozna črno in z drobnimi zelenimi pičicami posuto obleko in okoli bokov in

prsi in pleč silno obsežno telo rajnice. Držala je v rokah peharček z žitom za kure. Iz nje je šla grda zelena luč in obraz se je svetil strupenorumen.

»Če si ti, Jera,« je dejal strahoma, »kaj bi se te bal?«

»Jaz sem, i kajpada!«

»Kaj pa hodiš nazaj?«

»Za kokoši nisem naredila, kako naj bo z njimi po smrti. Najrajši bi jih vzela s seboj.« In klicala je: »Pi, pi, pi, picke!«

»Kaj pa drugo?«

Takrat je padla senca preko nje in nikjer ni bilo nikogar.

4

France in Gregor vesta, ne da bi se bila kdaj o tem pomenila, da opravi človek večkrat sam več kakor z doktorjem in sodnijo. Nihče izmed kmetov ne pozna vseh zakonov, a to ve vsak, da so vmes taki, ki ne gredo človeku v glavo in jih ne more po nobeni ceni potrditi.

Prva oseba v vsaki fari je župnik. K njemu se obrne vsak, kadar je zagazil v meglo, naj bo premožen ali ubog. Župnik je drugačen od vseh drugih, župnik je svet, čist, gosposki, ali človeka se kaže v tem, da svetuje rajši bogatim kakor beraškim. No, vendar hodijo k njemu vsi, ti ponosno, ti strahoma. Njegove surovosti ne sme nihče kaznovati s pestjo. Z dobro besedo vred jo mora vtakniti v malho spominov.

Ko je stopil France v farovž, je bil Gregor že tam. Strgal je po slabo obritem strnišču svojega obraza, stal upognjen ob oknu in gledal v tla. Ob peči je sedela Polona, vsa zaripla od joka.

»Torej meni nič, meni nič!«

»Čakaj, sitnica!« je rekel župnik in se prestopal modro in trdo v svetlih škornjih po hiši. Debel je bil in rdeč.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!« je pozdravil France in zaplel okoren pomenek z župnikom.

»Na veke!«

»Jera je šla — v krtovo in zdaj ... mislim ... ne bo treba gosposke, da bi prisodila temu tako, no, in tako.. .«

»Notarja bo treba, tožili se pa ne bomo!«

»Vidijo, ta je dobra. Ne bomo se! Saj jaz lahko kar tukaj izpričam. Polona je pomajala Jeri brado in vprašala, čigava je hiša. A Jera nato: Frrr, Frrr! To se pravi, hotela je reči moja, Francetova!«

Župnik je čudno gledal in mrdal, kakor bi se hotel zasmejati.

»Jaz pa nato prisežem, kar bom zdajle povedal,« je povzel naglo Gregor. »No, vstopim, kaj ne, rečem Poloni, naj vpraša Jero, čigava je hiša, in Polona potrese brado in vpraša. A Jera na to: Grrr, Grrr! Vsak to ve, da je mislila name, Gregorjeva je!«

»Tudi jaz, France, Jerin brat, prisežem. Kako bi ne branil pravice, če sem jo slišal na tale prava svoja ušesa! Francetova je hiša, to je bila njena misel!«

»Kaj pa ti praviš, Polona?« se je obrnil župnik in vstopil pred šepasto žensko.

»Pomajala sem in vprašala, pa kakor sem gotovo Polona in se pišem Czizek, prav gotovo vem, da niso teta nič drugega rekli, kakor samo hrščali so, to pa zategadelj, ker jim je bilo v prsih hudo!«

France je vzdignil obe roki in se popraskal za obema ušesama tako silno, da sta takoj stopili iz kože dve svetli rdeči lisi in zasijali po hiši. Glodal je kakor ris, in če bi res pogledi ranili, bi se bila Polona zgrudila na mestu mrtva na tla.

»Kaj pa mešaš?« se je razjaril Gregor in na visoko raztegnil oči. »Ne zaslužiš drugega, kakor da bi te preko picnil — švedro šepasto, pa ti jih nametal po stari cesarski meri! Jezik za zobe!«

»Stoj!« je zarjul župnik. »Vzdržuj se!«

»E, zaradi šeste zapovedi se bom že, ko sem star, zaradi hiše pa ni tako. Hiša ni pregrešna misel na žensko, hiša je zid pa strop pa streha pa denar. Če ne tukaj, bomo drugod dognali, kako je!«

Gregor se je jako razvnel in tudi France je težko čakal na besedo.

»Jaz stojim za svojo pravico, in če bo treba, bom pričal pred Bogom, pred svojim patronom svetim Frančiškom in vsemi svetniki in svetnicami nebeškimi.«

Nato se je oprl župnik ob rob dolge mize, prijel zanj z obema debelima rokama, položil svetli levi škorenj preko desnega in se oglasil: »Vaju, moža, spoštujem oba enako. Taki, ki imajo denar, tudi kaj drugega delajo kakor neumnosti in greh. Z Jero, vajino sestro, je pa taka, da je še za živa naredila pismo, po katerem pripade njeno imetje cerkvi. Moža, še enkrat rečeno, da vaju spo-

štujem. Kar je rajnica dala Cerkvi, tega ne bosta pulila iz njenega naročja. Zdaj pa je čas, da gremo k pogrebu.«

V hišo je udarila sila molčanja in vsi so se v njem za-
dušili. Tiho je bilo. Župnik je odšel moško in ponosno,
France trudno in zamišljeno. Gregor je neprenehoma
slinil ustne z jezikom, kakor bi prišel vsak hip na drugo
misel in jo hotel povedati. Na sredi je šepala Polona.

Iz nizke hiše so potegnili črno krsto kakor iz zaboja.
Nosila sta Damjanova, Boltetov in Rodečeva tako, da je
bilo vseh skup osem. In rekli so, da je bila težka, kakor
bi zalili krsto s svincem. Osem jih je bilo, pa so vsakemu
posebe pokale v rami kosti. Zvonil je Komarjev fant,
tisti, ki je nekaj neumen. Nepretrgoma je mešal.

5

France je stopal sam čez polje. Pipo je držal nepretrgoma v roki in vlekel dim, da so se mu udirala lica in da so izstopale rjave žile po suhem vratu. Mrzel veter ga je opihoval, a nad njim je krožil črn vran. Videli bomo, je mislil, če je to res ptič. Če bo samo mene obletoval, ne bo pravi. Če se boji božjega znamenja, se izda. France je korakal v mrak, a vran je krožil nad njegovo glavo. France se je razkril, vzel pipo iz ust, dvignil črni in debeli palec in se počasi in na glas prekrižal. Vran je frfotal, kakor da ga je obstrelil lovec. Prekopicaval se je v zraku, lovil z mahajočimi perutnicami in se bližal zemlji. Pal je vznav na strnišče in še vedno utripal z dolgimi in črnimi perutmi. Franceta je obšla zona. Ustavil se je.

»Ali bi šel ali ne bi?«

Stopil je bliže. Na hrbtu je ležalo in loputalo s krili vranovo telo, a glava je bila človeška. Nos rdeč, jezik rdeč, oči svetle kakor pri mački, ušesa kakor pri veverici, a iz kosmatega čela molita dva rožička.

»Za vraga!«

»Vrag sem!«

»A kaj je tista kepica, ki jo držiš v krempljih?«

Franceta je tresla groza, pa je le počenil, vzel pipo iz ust in podrezal s slinastim koncem, ki ga je ravnokar grizel, med vranove kremplje.

Vran se je podrsal naglo po hrbtu naprej. Rekel je: »To je Jerina duša! Dobil sem jo, dobra je!«

»E, pa Jera je dala vse cerkvi!«

»Naši sodniki ne dajo na tisto nič. Berači so jo pogubili, tisti stari Jozva, ki je lani umrl. Na zemlji so kapale od njega uši, v nebesih padajo pa zlate kaplje. Na srebrnem stolu sedi, pa rdečo mitro ima na glavi.«

»Kaj lažeš!«

France je vzdignil nogo in nameril nanj okovano stopalo. A vrag mu je že frčal nad glavo in vikal.

»Vrag ne laže, lažete samo ljudje!«

Da bi ga, se je čudil Gregor, ta pa ni motovilast!

»E, ti, počakaj! Še to mi povej, zakaj so jo berači pogubili?«

»Ker jih je metala čez prag! Vsi skopuhi so moji. Tudi pote pridem!«

»Ali se mi blede, ali kali?« se je vprašal, pogledal okoli po oblakih in obstal. »No, menim se; nekaj je frfotalo okoli, bom pa molil!«

Iz žepa je privlekel rožni venec z debelimi črnimi jagodami in pričel moliti.

Gregor je prišel medtem v svojo bajto. Jezno je gledal po mračni veži, mršil obrvi, stal na levi nogi kakor štok-

lja, pa praskal z žveplenko po desnem stegnu. Naenkrat mu je zmanjkalo ravnotežja in zaletel se je v črn kot med motike, burkle in loparje. Satan, o satan! Zaklel je, a kdo je tako bedast, da bi mislil, češ zato kolne, ker ga je zaneslo med burkle! Ne, on kolne zaradi drugih reči. A jezo je zavezal kakor meh moke, da se ne more širiti ne naprej ne nazaj.

V desnem žepu telovnika je zgrabil četvero žveplenk, stopil na levo nogo, dvignil desno in prasn timer po stegnu. Ustne so se mu potegn timerile navzdol. Zadišalo je po žveplu in med njegovimi črnimi prsti gori vijoličast plamenček. Vzame trsko, jo prižge in vtakne v peč. Suho in razlomljeno vejevje meče jezno nanjo in zadeva s koščnim hrbtom roke ob opeko. Za to se ne meni.

»Večerjal bom krompir ali kaj takega!«

Te besede ponavlj timera, a drugo misli. Meh jeze se hoče razvezati, a on škriplje z zobmi in zateguje ustne. Tega ne, kaj pa pustite; to so svete reči, vrag naj vzame vse skupaj. Greh naj gre iz duše! Sama goljufija je na svetu, a da bi nas le Bog vse v nebesa vzel!

Pri tej priči se oglasi naenkrat iz peči droben glasek: Psiii!

V ognju nekaj cvili. Gregor dobro pozna, da je to duša, ki trpi v vicah. Njene bolečine so take, da jih tudi zdaj, ko je prosta telesa in njegovih človeških občutljivi-

vosti, ne more prenašati. Skočila je v svoji sili v nizko peč preprostega zemljana in prosi pomoči.

»Večni mir! No, tudi druge bo cvrl satan!«

Gregor govori skozi zobe in na glas pljune. A v peči cvili glasek nepretrgoma; zdaj ponehava, zdaj poprijomlje močnejše. V svetlobi, ki jo meče ogenj iz peči, se vale po veži čudne, velike in črne sence kakor oblaki. Vrata na pol se zapro in odpro, kakor bi jih pograbil vihar. Gregor se še čemerneje namrdne. Ne boji se ne svetnika ne vraga in pogleda v peč.

Na široko žari rdeča žerjavica in po njej pleše rdeč jeziček. Naglo preskakuje z ogla na ogel, vihti se, suče, odskakuje in maha naprej in nazaj. Spodaj ima noge, na nogah rdeče copatice. Majhen je in trebušast. Žensko obleko ima na sebi, v boke je širok, v prsi obilen. Na glavi ima v čučko zavezano ruto in iz nje gledajo sive Jerine oči, njen topi in modri nos in njena brezzoba usta. Stare zgrbljene ustne moli naprej, opleta okoli sebe z rokami in tako naglo pleše, da se delajo iz čokastih copatic rdeči krogi. A krilo jo komaj lovi. Beži po ogorkih od roba na rob, vrti se v sredini in neprenehoma cvrči: Psiii.

Gregor gleda kakor podnevi zbudjena sova, samemu sebi težko verjame, dvigne dlan in mane oči.

»Kaj sem neumen ali kali?«

In še huje drgne oči. Zunaj se dela huda noč. Oblaki, črni in ogromni kakor gore, se grmadijo na dolino, moč-
na sapa šumi po listju in že se oglašá grom. Vihar plane
iz gozda in debele kaplje bijejo po hišah in poljih. Gre-
gorja objame strah. Brez večerje se zaklene v hišo in
moli.

Neznane muke

1

Kmalu potem, ko je bil nastavljen Janez Orel za župnega organista v Naklem, je napočil veseli dan župnikovega godu. Povabljeni so bili kaplani in župniki iz bližnjih far, nekaj meščanov je prišlo iz mesta, ki je bilo od tam oddaljeno kakih deset ur hoda, par žensk iz župnikovega sorodstva in na izrecno župnikovo vabilo tudi novi organist.

Kosilo je bilo cesarsko. Po sredi dolge mize je stalo zapovrstjo osem velikih vaz iz pisanega stekla in iz vsake je kipel bogat šop košato razcvelih raznobarnih gartrož in drugih vrtnih cvetic. Tik vsakega krožnika je stala četa posod za pijačo in sredi njih bahati farovski polič, napolnjen s cekinastim vinom, ki je bilo videti, kakor bi lovilo po vsej sobi raztepeno in raztrošeno sončno luč, pa žarelo z nje v svojega gledalca.

Vrstile so se napitnice. Zdaj je vstal duhovni, zdaj posvetni gospod, dvignil čašo, napival in trkal s prijatelji, pa zopet sedel in poslušal drugega, ki je pričeval z drugimi besedami isti posel. Tudi domači kaplan Ciril, ki je vedno tih, zamišljen in redkobeseden, se je na ta dan razvnel, zamahnil z belo in gosposko dlanjo nad mizo in

govoril gladko in zaokroženo kakor pravi pridigar. V bleda ozka lica mu je stopila kri, črne oči so se mu razvnele in organistu se je zdelo, da spominja vsa njegova oseba na sliko svetega Alojzija. Velik je bil, droben, bel in rožnatordeč in črnih zdravih oči, na koga naj bi bil spominjal?

Kosilo je bilo končano okrog četrte ure popoldne.

Organist je čakal, da so odšli vsi pred njim iz sobe, s prijaznim smehljajem na obrazu se je hotel pomikati za družbo, ki je odhajala v živahnih pomenkih v pritličje in na vozove, ali iznenada se je pojavil tik njega župnik, potrepal ga po rami in rekel: »Kako ti je, Janez?.«

»Kako bi mi bilo?« je vprašal nekoliko iznenaden. »Izvrstno! Pa kako mi bi mi bilo, moj prečastiti?«

»Prav tako!« je dejal župnik in dostavil tiše: »Po odhodu gotovo pridi v mojo sobo!«

Ne da bi odgovoril, je obtičal organist na vrhu stopnic, se vznemiril v hipni zadregi in se poglobljal v izredno župnikovo zahtevo. Najprej je zardel in se vprašal: Ali sem napravil kako nerodnost? Pri kosilu zdajle, morda kaj prej v cerkvi, ali sem narobe odpeval pri črni maši ali pri pogrebu? To mu ni šlo v glavo. Bil je vedno pazen, naučil se je dobro vseh latinskih odpevov in bil trdno prepričan, da bi tudi o polnoči, če bi kdo zaklical vanj: Dominus vobiscum! v trdem snu z vso veličastnostjo odpel in odgovoril: Et cum spiritu tuo!

Izključeno je, da bi bilo kaj takega, kaka službena nerodnost. Moralo je torej biti nekaj povsem drugega, nekaj neslužbenega, necerkvenega, privatnega.

Orel se je v svoji duši pomiril. Spomnil se je, da bi stopil za odhajajočimi gosti, pomagal temu ali onemu gospodu v voz in izkazoval svojo vljudnost in spoštovanje z globokimi pokloni, ali spodaj je bilo čuti le še malo glasov, kar je pomenilo, da se je bila družba že večinoma razkropila in razpeljala.

Zadnji voz je odropotal izpred župnišča, župnik je prišel po stopnicah nazaj v nadstropje, zagledal organista in se domislil, kakor bi bil že na prejšnje svoje besede pozabil: »A — ti si še tu! To je zaradi — no, da! Stopi z mano!«

Orel je šel s klobukom v roki za župnikom v starinsko sprejemnico. Pohištvo je izražalo nekakšen veličasten in hladen molk, rumene levje glave, ki so gledale s predalov visokih omar, so se zdele kakor žive.

Župnik je vtaknil prst v posodico ob vratih in se prekrižal in tudi organist je storil tako. Na oknu v kletki se je oglasila čudna inozemska ptica z raskavim in nejevoljnim glasom.

Orel je obstal ob vratih, župnik je pričel prestopati v dolgem črnem talarju po sobi in rekel: »Koliko si zdaj star, Janez?«

»V devet in dvajsetem letu sem, prečastiti!« je odgovoril organist negotov in radoveden na tisto, kar bo še prišlo.

»Cas je torej!« je dejal župnik. »Vidiš, rečem ti odkrito, da nimam rad v svoji službi neoženjenih mladih ljudi. Pravijo, da je mladost norost, jaz pa pravim, da je tudi grehost in zato ne sodi k cerkvi in njenim služabnikom.«

Organist je zardel v svoj mladi in gladki obraz, nekoliko razprl zdrave ustne in gledal svojega gospodarja debelo in razvneto.

»Ženske povprašujejo našo kuharico po tebi!« se je nasmehnil župnik.

»Katere so to?« se je naglo zanimal Orel in se sam ustrašil svojo radovednosti. Po odmoru je rekel: »Moje roke so čiste, velečastiti!«

Župnik se je ustavil pred njim, mu gledal prijazno v obraz in govoril: »Ne očitam ti ničesar, Janez, in tudi prepričan sem o tvojem poštenju. Ali ker te imam rad in ker se bojim zate, zato sem odločil, da govorim s tabo. Oženi se, Janez!«

Orel je nad temi besedami zopet zardel kakor rak. Oči je obrnil v tla, z rokami je pričel mečkati klobuk, po ušesih mu je šumelo, kakor bi pihala sapa v košato drevje.

»Kako?« je vprašal čez dolgo časa in dvignil oči. »Nimam znanja!«

»Haha!« se je zasmel župnik. »Ljudje tvojih let imajo za take zadeve dober nos! Glej malo okoli sebe, pre-mišljaj in preudarjaj! In povprašuj, pa ne verjemi vsega. Ljudska govorica je kakor oreh: ob kraju je lupina in v sredi zrno. In včasih je več lupine kakor zrna!«

Orel je še vedno stal ves rdeč tik vrat in se nikakor ni mogel prilagoditi položaju.

»No,« ga je odpravil župnik, »pojdi zdaj! Kadar boš kaj izbral, pa pridi zopet in mi povej, kako si ukrenil. Pravijo, da je izbirati nevesto in staviti v loterijo popolnoma enako. Stavi se tisočkrat, zadene pa enkrat! Bog s teboj!«:

Organist je odšel kakor v sanjah. Bil je že na prašni cesti, pa še ni posadil klobuka na glavo. Šele žgoče poletno sonce ga je opozorilo na to in nekoliko prebodri-lo.

Čutil je, kakor bi bil postal popolnoma drug človek. Vsa notranjost bi se bila izpremenila, vse mišljenje bi palo na druga, do takrat neznana pota.

Z vso silo so se vrgle vse njegove misli v bodočnost, brskale tam, iskale, podile se križema, zaganjale se v no-tranji nemir in povzročale popolno zmedenost in otroško negotovost.

Ali pri vsem tem mu ni bilo zoprno. Nekaj prijetnega je bilo v tistem novem stanju.

2

Ko je pričel v svojih mislih izbirati nevesto, mu je prišla najprej na um Streletova Ana. To ni bilo nič čudnega, ker se je spomnil vsak ženin najprej nanjo. Bila je velika, čudno lepega in ravnega života, v lica zagorela in zdrava in v očeh je imela nekaj močnega, samo-svojega, kar je povzročalo vsakomur, kdor se je pehal za njeno naklonjenost, razne zadrege, sitne negotovosti in velikokrat obupanje. Ne, ni vredno, da bi govoril, da bi se trudil. Po njenih pogledih sodeč: ona ga nima rada!

Orel se je spomnil na takega dekleta takoj prvo noč svojega razmišljanja. Gotovo je, bilo, da bi se živelo tik tako lepe ženske najlepše življenje. Vse misli bi ostajale doma, želje bi ne odhajale preko sten in praga in zadovoljnost, ki je na svetu največjega pomena, ne bi nikoli zapustila hiše. Gostilna bi odpadla, kje bi kdo sedel ob čaši kislega vina ali grenkega piva in med jato polpijanih in pijanih znancev, če bi ga čakala doma taka žena, kakor je Ana? Ni misliti! Ne da bi odšel samo iz gostilne, ampak sploh vanjo bi nikoli ne zašel!

Ali pri tej misli so bile velikega pomena druge zadeve, ki jih ni bilo nikakor mogoče potlačiti ali prezreti.

Anin oče je bil trden kmet in dasi je imel poleg Ane še tri hčere in dva sina, vendar ni nihče dvomil, da bo deležen vsak izmed njegovih otrok velike dote. In kjer je dosti denarja pri hiši, tam ni, da bi se ponujal za zeta tak možak, ki mu ne rožlja posebno mnogo cvenka v žepu. Šege so pač take, da se ženi bogataš na bogatijo, a berač na beračijo.

Orel je to upošteval in se odrekel nadaljnjim mislim na Ano. Da bi on imel posestvo, potem bi se dalo upati. Ali tako ni kazalo. In poleg vsega tega je mamila njega zlasti okolnost, da bi dobil k sebi žensko sploh. Mlad je bil, do zdaj plah, ali zdrav kakor jeklo.

Ob sobotnih popoldnevih so hodile k njemu cerkvene pevke. Igral je z njimi na harmoniji Marijine pesmi in, če je bilo treba, tudi pel. Vsega skupaj jih je prihajalo po osem in večkrat je jim je pridružil kolar Andraž, ki je bil že postaren in je imel silen in globok bas. O njem pripovedujejo, da se je srečal nekoč pozimi z lačnim medvedom. Zver se je vzpela na zadnje noge in zarenčala in tudi Andraž je obstal, zinil in tako grozovito zarenčal, da je popadel kosmatinca strah in da je planil in jo pobrisal, kakor bi ga podil živ ogenj.

Orel je premišljal o svojih pevkah in se dalje časa pomudil pri Strojarkini Tini, ki je pela sopran. Svetlolasa, krepka mladenka je bila in posebno zdravje in privlačnost so oznanjali njeni močni in snežnobeli zobje. Če se

je zasmejala, so se zasvetili, kakor bi zasijala iz njenih ust prava luč. Tisti, ki je z njo govoril, je moral nehote pogledati vanje in pri tem se ni mogel ubraniti misli, da bi bila ta mlada zdrava ženska zanj.

Pri neki pevski vaji so prepevali tole pesem:

*Marija, mati milostna,
katere prošnja vse velja,
izprosi nam od Jezusa,
s teboj v nebesih hvalit' ga!*

Ko so se toliko navadili, da so se glasovi pravilno ujemali in je basist Andraž dobro zadel figuro, ki jo je imel njegov bas pri besedah »od Jezusa«, je zaprl organist harmonij, kar je pomenilo toliko, kakor bi rekel: dovolj je! Pričeli so se razhajati. Zunaj v veži je obetal Andraž: »Tako bom zahreščal, da bodo v oknih šipe popokale!«

Dekleta so se mu smejala in ena je rekla: »Andraž, ali je res, da vselej poješ, kadar te hoče žena tepsti? Da ne ogluš, mora tiščati ušesa, in ker se drži za glavo, te ne more pretepati!«

Vse so že bile v veži, ko je iznenada odprl organist vrata in poklical Strojarkino Tino.

»Tina!« je rekel. »Eno tako bi te rad navadil, ki bi jo pričenjala ti sama, drugi bi šele pozneje povzeli. Če utegneš, pa pridi!«

Tina se je vrnila, basist in druge pevke pa so se odsmejali po vasi.

Orel je vnovič odprl harmonij in iskal note. Med dolгим iskanjem je zardel kakor rak in kakor bi ga kdo stisnil za vrat. Tina je stala blizu harmonija in čakala.

»Satan te vščipnil!« je siknil Orel in dekle je vprašalo: »Koga?«

»I!« je dodal organist. »Note, ki jih iščem in ne najdem!«

»Greh je ali ne?« se je zasmejala Tina. »Marijina pesem, pa ji reči: satan te — vščipnil!«

Organist se je ozrl vanjo, videl njene svetle zobe in se še bolj zmedel. »Nič!« je sklenil. »Več ne bom iskal. Bova pa na pamet!«

Sedel je za harmonij in pričel pritiskati meh. Ubral je par akordov, pri tem je nagibal glavo zdaj na levo in zdaj na desno, videti je bil spreten in ta hip prav v ognju svojega posla. »Takole!« je rekel in pričel peti:

*Marija, tebe v črni noči
poklical je mornarja glas!*

»Zdaj poprimejo vsi. Ali ni lepa pesem?«

»Lepa!« je rekla Tina.

Organist je zapel še enkrat, ob koncu zopet zardel, naenkrat nehal in prekrižal roke v naročju. »Ne morem danes!« je dejal. »Misli mi brodiijo po glavi — zavoljo

tega ne! Župnik me je poklical oni dan k sebi — tudi zavoljo tega ne.«

Tina se je igrala s predpasnikom in vprašala izpod čela: »Zakaj te je poklical?«

»Poklical me je,« je ponovil Orel. »Kaj misliš, kaj je rekel?«

Tina je zganila rami.

»Rekel je,« je povedal organist, se nasmehnil in takoj zopet zresnil, »oženi se!«

»Kdo?« se je začudilo dekle.

»Jaz.«

»Pa daj! Dobro, oženi se!«

»A,« se je začudil organist, »kar tako, ne da bi te vprašal?«

»Mene?« je vkliknila in Orel je pritrdil.

»Tebe, da!«

Tina se je na ves glas zasmejala, dvignila predpasnik, skрила vanj svojo lice, se smejala dalje, se zasukala in zbežala skozi vrata.

Orlu je ostal od tega pomenka ugoden in zadovoljiv vtis. Drugi dan, v nedeljo, je šel mimo Strojarkine hiše in se pomenil z njenim najmlajšim sinom, ki je grabil z umazanimi rokami prah sredi vroče in suhe ceste.

»Čigav pa si ti?« je vprašal.

»Stro-strojarkin!« je zajecjljal otrok, pogledal kvišku in prestrašeno smrknul.

»Kaj pa delaš?«

»Gra-grad bom napravil!«

»Kako?«

»Bo-bom z vodo polil!«

V isti mah se je pojavila na pragu sama mati Strojarka, ki je bila vdova že dve leti. Mož ji je bil zapustil se dosti premoženja, ali tudi toliko otrok, da so rekli vaščani, naj bi si izmislili novo pratiko z novimi svetniki in svetnicami nebeškimi, ker je v stari izbera premajhna. Vdova ga je pozdravila in povabila v hišo kakor starega znanca in prijatelja in ravno to in še zraven besede, ki jih je čul iz Strojarkinih in Tininih ust, so ga uverile o tem, da prav lahko stopi pred župnika in mu poroča o svoji izberi.

In v par dnevih je stopil.

»Izbral sem si!« je rekel, se priklonil in dodal: »Velečastiti!«

»Ali si pa tudi vsestransko premislil?« je vprašal prijazno župnik, potegnil z belo roko po okroglem, rdečem obrazu in se prijel za visečo spodnjo ustnico, kakor bi jo hotel spraviti v red in potisniti kvišku.

»Sem!« je zagotovil organist. »Strojarkino Tino, cerkveno pevko — za to sem se odločil!«

Župnik je zopet dvignil roko in se prijel za ustnico. Pričel je hoditi po sobi, nekaj zmišljal, pa odmajal z gla-

vo. »Ne, ne!« je rekel nazadnje. »Po pravici povedano: meni to ni po volji!«

Organist se je prestrašil in pobledel, župnik je nadaljeval: »Ali ne bi rajši vzel Streletove Ane, kaj?«

»Kako ne, kako ne?« se je zavzel naglo Orel. »Noben ženin bi se je ne branil, ga ni pod soncem, tako je, velečastiti! Ali pravijo: na kamelo je hotel, pa je na mačka zlezel! Bogata je — zato sem se preplašil.«

Župnik je še hodil po sobi, zmišljal in rekel: »Torej ti bi jo rad vzel, rajši kakor to, ki si jo sam izbral.«

»Tako je!« je odgovoril zopet naglo organist. »Kako bi ne bilo tako? Če bi mi sijalo sto zvezd, pa še sonce med njimi, kako bi ne videl najprej sonca? Ali zavaljo bogastva, zato sem tako izbiral!«

»Tam torej povprašaj!« je ukazal župnik. »In sicer očeta. Ženske pusti pri miru.«

Organist je omočil dva prsta v blagoslovljeni vodi, ki je visela v beli posodici ob vratih, se priklonil s pobožnim pozdravom in odšel.

3

Župnikovega ukaza ni bilo mogoče gladko izvesti. Streletov oče je bil dolg, suh kmet in na levo nogo šepav. Po gostilniški sobi je hodil golorok in se opiral na palico. Če je bil doma, je obiskal vsakega gosta, naj bo domačin ali tujec, prisedel je k njemu in se z njim pogovoril. Navadno je modroval o življenju. Govoril je takole: »Življenje je delo. Kdor ne dela, ta ne živi, temveč raste in trati čas kakor kokalj v pšenici. Kdor pa živi, naj gleda, da dobro živi, to se pravi, da dosti dela. Mene pogledjte! Ves v trudu sem se posušil kakor izpodkopano drevo in nogo sem si pohabil. To pa je bilo tako: Imel sem mladega konja, ki ga je bilo treba učiti voziti. Nikogar ni bilo, da bi mu ga bil zaupal, pa sem pričel sam. Nerodno delo, to vam rečem! Plašil se je in plašil in me zvrnil v dva sežnja globoko grapo. Tam sem se pokvaril.«

To je rad povedal, dvignil od tal kakor drog ravno nogo in jo ogledoval prijazno in zadovoljno. Bila mu je dokaz njegove skrbi in marnosti.

Ko je prišel v hišo Janez Orel, je pripovedoval še druge stvari. O Ameriki n. pr., da je bil tudi tam in da je

hodil »iz noči v noč«, kar je pomenilo: zjutraj, še preden se je zdanilo, v rov in zvečer, ko se je že dobro zmračilo, iz rova. Mnogo lepega je tam, takega, česar človek nikjer drugod ne vidi. Ali on ni videl ničesar. Podnevi je delal, ponoči je spal.

Zunaj nasproti odprtemu oknu je sedela Ana in trebila solato. Orel je pogledoval tja in se skoraj vselej zdrznil. Nekaj je v njem vedno izgovarjalo in ponavljalo: Ni mogoče. Ne bo in ne bo!

Naposled je izpregovoril s silo, kakor bi držal kdo nad njim zamahnjeno pest in izražal z očmi: Zdajle! Sicer —!

Pogledoval je res nekam gor proti zakajenemu stropu, kjer je bil naslikan ogromen Kristus v rdeči halji in z rdečim srcem v roki.

»Streletov oče!« je skoraj zaklical. »Saj mi ne boste zamerili, če povem, zakaj sem prišel!«

»Ne!« je rekel Strele. »Vidiš ga, povej!«

»Oženil bi se!« je povedal organist. »Ano bi rad!«

»A,« je zinil Strele. »To, ki pri nas pomaga. S Praprot-nega je, s kmetijo, No, Bog ti jo blagoslovi!«

»Ne!« je zardel Orel, sklonil se skoraj tik do mize in izrekel sramežljivo: »Vašo hčer!«

»Glej ga!« se je zasmel Strele. »To sta pa že za mojim hrbtom kaj splela s preklicano deklino!«

»Ne!« je odmajal zardeli organist. »Prisežem vam pri živem Bogu! Moje roke so čiste! S ceste jo poznam in iz cerkve!«

»Kaj pa imaš ti? Ali si premožnih ljudi, ali boš kaj podedoval?« se je po odmoru pozanimal oče, vendar malomarno, kar je kazal s tem, da je bobnal z dolgimi črnimi prsti po mizi in gledal v drugo stran proti vratom.

»Nič, nič!« je dejal Orel preplašeno. »Ali službo imam. Štiristo kron na leto, bero, prosto stanovanje in postranske dohodke. Črne maše n. pr., boljši pogrebi —«

»Bog ve, če je dal kdo živini vode! Pogledati moram!« je izpregovoril po novem odmoru Strele in odšepal na dvorišče.

Orel je obsedel sam in prav nerodno mu je bilo. Tam zunaj na klopi pod jablano je trebila Ana solato in dasi se ni ozrla v sobo, se je vendar zdelo organistu, da vse ve in se mu v srcu smeje. Ko je govoril o tem svojem pohodu z župnikom, mu je bilo pri spominu in pripovedovanju še vedno nerodno. Ob koncu svoje razlage je dostavil: »Bog me varuj, da bi bil še kdaj v takih škripcih! Nisem vedel, ali bi sedel naprej, ali bi se izmuznil skozi vrata. Kar pot me je oblival.«

»No!« je razsodil župnik. »Če je pa tako, bom jaz vse uredil. Le pojdi!«

Župnikova beseda je izdala v vsej vasi največ in Orel je vedel, da bo zdaj vse v redu. Največ je hodil gori in

doli po svoji sobi ali v mraku zadaj za vasjo po mehki poti med travniki in mislil o ženitvi. Napočil bo dan, ko bosta ostala z Ano sama v hiši — mlad mož in še mlajša žena. Ali do takrat se je je skoraj bal. Zvečer, ko so hodila dekleta na studenec mimo njegovega stanovanja, je zaprl polkne, klečal na klopi in škilil skozi špranje na cesto. Če je šla mimo, je ves zardel in se vznemiril. Pokazal bi se ji ne bil za nobeno ceno.

Oče njen ga je nekoč pozneje na neki praznik potrepal po rami, ko je prihajal s pevkami s kora. Zadaj je šel basist Andraž in rekel Tini: »Le poglej! Presneto ti slaba kaže!«

»Molči!« je siknila Tina in dodala psovko: »Gobec!«

»Gobec gor, gobec dol!« je skomizgnil Andraž. »Prej bom jaz kranjski cesar kakor ti organistova žena!«

Orel se je silno vznemiril, ko je videl, da sloni na njegovi rami Streletova roka. »A,« je jočnil, ne da bi kaj povedal.

»Premislil sem se!« je dejal Strele. »Naj bo! Svojo hčer ti bom dal za ženo! Pridi popoldne k nam!«

Orel je prišel in takrat je prvič govoril z Ano. Zdela se mu je tako lepa, da bi skoraj ne verjel, da je živa, ampak naslikana. V mraku je bilo pod sadnim drevjem na vrtu. Med vejarni je pošumevala sapa in skozi odprto gostilniško okno se je razlegala bučna govorica pivcev. Dekle je lupilo krompir in organist se je približal počasi in ne-

rodno. »Ana!« je poluglasno zaklical in pri tem se mu je čudno spačil obraz, zlasti še poteze okoli ust. »Ti si mojega polja mak, ti si mojih večerov slak!«

Ana je pogledala nazaj, vrgla v pehar načeti krompir in nož, pograbila vse skupaj in zbežala v kuhinjo. Za njo je šel dosti hitro Orel, in ko je to videla v mrak skrita Streletova mati, se je zasmejala: »Le lovita se, le lovita, se bosta že ujela! Hohoho!«

Po tem dogodku je izpregovoril organist z Ano samo nekajkrat po tri do štiri vsakdanje besede. Razlagal si je to za dekliško plahost in sramežljivost, kar ga je še bolj podžigalo in dražilo. Rekli so, da bo svatba pred pustom, zdaj pa se je šele pričenjala jesen in kje je še zima, bela dolga zima?

Počasi so se vlekli dnevi in tedni, kmetje so pospravljali poljske pridelke v svoje shrambe, organist in kaplan sta poiskala tri nosače in se napotila po vaseh, da pobere ta bero za cerkev, za župnika in kaplana in za organista. Ljudje so radi dajali, samo taki kakor Andraž, ki niso dosti imeli, pa bi bili še tisto, kar so imeli, najrajši zapili, so se ustavljali. Andraž se je začudil: »A — k meni po bero? Kdo je pa basiral? Vsake nedelje, vsak praznik, na Telovo pri procesiji, kdo je basiral, kaj? Jaz pridem k vama po bero, tako bo!« In odšel je nekam za hišo, ne da bi kaj dal. Žena njegova se je bila že prej skrila, troje

nagih otrok je ječalo v zakajeni veži, kakor bi gledalo pred sabo biriče ali razbojnike.

O kaplanu je imel človek vtis, kakor bi vedno pripovedoval nekaj drugega in nekaj drugega mislil. V vsako hišo je šel, samo k Streletovim ni maral iti. Ostal je zunaj na cesti in gledal v tla. Ko je prišel prvi nosač iz hiše, je šel tik njega dalje in ga vprašal: »Ali je Ana doma?«

»Doma!« je rekel nosač brezbržno in oprtil do tretjine polno vrečo preko rame na hrbet. »Šiva.«

»Ali je ona dajala?« je vprašal kaplan.

»Ne!« je odvrnil nosač in pljunil v prašno cesto. »Mati.«

Hodili so in nabirali do večera in še drugi dan. Sončni dnevi so se vrstili, nepremočne sape so pihale in šumele po drevesnem listju, ki se je svetilo v soncu v pisanih jesenskih barvah.

Drugo popoldne, ko so sedeli v župnišču spodaj nosači pri kaplji vina, je prišla kuharica in poklicala organista, ki je bil tudi med njimi. »Janez!« je rekla. »Kaplan so rekli, da pridi v njihovo sobo!«

Orel je šel. Kaplan je sedel dolg, bled in suh pri mizi in brskal po nekakšnih papirjih. Njegova soba je imela dvoje oken na vrt, ki sta bili vse obrasli z divjo trto. Malo dalje so se širili že močno goli vrhovi starih orehov in onstran njihovih debel je šumela nekakšna temna voda, ki so ji rekli Mračnica. Njena struga je bila polna kame-

nja in skal in od tod je izviralo šumenje in penjenje nerodno se zaganjajoče in spotikajoče vode. Tam onstran orehovitih debel je bilo padca nad en meter. Zato je nastal na tistem kraju tolmun, ki je bil črn in globok, se sukal v širokem vrtincu in včasih bolj, včasih manj pogrčaval.

Kaplan se je obrnil k organistu in rekel: »Ti se boš oženil!«

Organist je stal tik vrat, gledal vanj in pritrdil: »Tako je!«

Kaplan je podprl z levo roko glavo, vzel v desnico svinčnik in pričel čečkati po papirju. Mimo njega in vanj je sijalo sonce, skozi okno je prihajal šum Mračnice in včasih je sapa upognila rdeče listje divje trte, da se je sklonilo naprej in pogledalo v sobo.

»In,« je povzel kaplan, »izbral si si nevesto!«

»Prav za prav —,« je dejal Orel, obstal z glasom, premislil in vendar povedal. »Tudi je bila župnikova volja, prečastitega!«

»Župnikova, da!« je rekel tiho kaplan, odložil svinčnik, podprl z desnico glavo, iztegnil levico z dolgimi, belimi prsti predse po mizi in pričel enakomerno strmeti skozi okno.

Zunaj je zahajalo sonce, zapad je žarel, kakor bi gorel in da je bilo skoraj težko vanj gledati. Spodaj je padala čez skalo in šumela Mračnica in v jesenski sapi se je

pozibavala ob oknih rdeča divja trta in pogledovala v sobo. V žarkih zahajočega sonca se je blestelo, kakor bi bilo razbeljeno na ognju.

Tako je preteklo pol ure.

Kaplan se je ozrl, zagledal organista še vedno ob vratih in se začudil. »Čemu si še tukaj?« ga je vprašal.

Orel je čudno pogledal, ker se je tudi on čudil.

»Pojdi!« je rekel kaplan in počasi dvigal izza mize svoj dolgi, ozki život, ki je tičal tisti dan v dolgi črni suknji. Njegove roke so se zdele zaradi svoje beline in nežnosti nekako svete.

Organist je odšel tiho na cesto, hitel domov in legel tam na svojo skromno posteljo. Nekaj mučnega je bilo leglo nanj, pa sam ni vedel, kaj bi bilo. Šele pozno v noč se je pomiril in zaspal.

4

Zimskega večera blizu božiča je sedel Orel v krčmi na dolnjem koncu vasi pri Guštinu. V hiši ni bilo razen krčmarice, ki je listala po pratiki, nikogar. Izpod stropa je svetila nekoliko zakajena luč in vanje se je zaletavala zakasnela vešča. Pozneje je vstopil Andraž, prisedel k organistu in rekel: »Ven pojdi. Nekdo te čaka!«

Ko je Orel odšel, je Andraž poprijel njegovo steklenico, napolnil kozarec z vinom in ga izpil. Organist pa je gledal po jasni noči okoli hiše, stopil na levo in na desno in zapazil nazadnje za vrtno ograjo žensko postavo.

»Kdo si?« je vprašal in deklinški glas je odgovoril: »Oh, še ne poznaš me več! Tina!«

Orel se je malo ustrašil, ker mu je bilo nerodno. Rekel je prav prijazno: »Ali ti ni mraz, Tinica!«

»Ne!« je odvrnila žalostno. »Ne mislim na to! Tudi strah me ni! Ponoči vstanem in hodim po vrtu!«

»Zakaj?« je vprašal on.

»Spati ne morem!« je vzdihnilo dekle. »Kdo bi spal na mojem mestu?«

Stala sta molče in okoli je sijala jasna zimska noč. Mesec je plaval po nebu in vse nebo je bilo preplavljeno z

milijoni in milijoni zvezd. Krajino je pokrival sneg in tišina, ki jo je zmotilo redkokdaj lajanje priklenjenega psa.

»Povedal ti bom,« je dejal naenkrat Orel, »o, vse ti bom povedal! Ni se zgodilo, kakor sem mislil, ni se! Ne morem jaz za to!«

»Ne!« se je branilo dekle. »Ne! Saj ni treba, da bi se morala jaz omožiti! Čemu? A, da ne boš ti srečen, to sem ti hotela povedati!«

»Kako?« se je začudil in padel takoj v druge misli. »Premoženja dosti, ženska lepa — kako bi ne bilo prav?«

»Pusti jo!«

»Ne! saj ne morem!«

»Videl boš! Spomnil se boš nekoč in se vprašal: Kako je rekla Tina? Ali ni prav dejala?«

Organist je umolknil in se čez nekaj časa zavzel: »Ali kdo te razume? Govori po človeško!«

»Greh je!« je šepnila Tina. »Lahko noč!«

Odtekla je po stezi med sneženimi vrta in hišami in Orel je še dolgo stal sredi noči in razmišljal. Če hočeš, da bodo ljudje o tebi govorili, se na čuden način ubij ali pa oženi, tako pravi pregovor. Ali se ne uresničuje tudi pri tej ženitvi? In ali ni Ana lepa in bogata in vredna, da se govori o njej in mogoče in nemogoče zmišljuje?

Organist je šel nazaj v hišo, kjer je bil izpil Andraž že vso njegovo pijačo. Molčal je, Andraž pa je govoril: »Tejle Tini bodo napravili iz slame fanta, pa ga ji bodo posadili na pepelnico na hišno sleme. Sramota je to! Kako sta se pa dogovorila?«

»Nič!« je priznal organist in molčal. Andraž je hotel govoriti o vsem mogočem in ga je jezilo, ker se sosedu ni ljubilo pomenkovati. Zato je rekel po premisleku: »Pa vsaj za vino plačaj, če si že mutast kakor riba!«

Orel je porinil prazno steklenico proti krčmarici, ki je takoj vstala in jo vnovič napolnila. Andraž je pil in se kmalu prijetno oveselil. »Veš kaj je mladi ženi najbolj vseč?« je vprašal in sam odgovarjal: »Če jo mrcvariš! Kadar vidiš, da se grdo drži, da je zlovoljna, jo mrcvari! Kadar nimaš denarja, da bi ji kupil obleko, novo ruto, plave nogavice, kaj si boš zmišljal, mrcvari jo! Kakor mlado mačko: po hiši, po naročju, po postelji, po peči! Vselej boš zadel pravo!«

Krčmarica je pogledala iznad pratike in se zasmejala. Organist je vrtil kozarec med prsti, ga nosil do ust in bolj pokušal kakor pil. Andraž je razlagal dalje: »Poznejo jo moraš včasih pretepesti. Mislila bi sicer, da nisi mož, da te ni Bog prav ustvaril! Da! Ne preostaja ti drugega: pretepi jo! In tudi to je: ženska govori, ti odgovarjaš, ona zopet odgovori in tako ni konca. Pa je Bog ustvaril pest

— slava mu na višavah! —, ki zapre usta kakor ključavnica! Hahaha!«

In ko sta pila tretjo steklenico, je pričel Andraž peti, in sicer cesarsko pesem. Vstal je, iztegnil roke od sebe in hreščal, da je šlo skozi ušesa. Pel je samo basov del in sicer popolnoma svojega, ki bi obsegal zapisan samo troje not. Zahteval je, da bi tudi organist in krčmarica vstala, in ko je bil pri koncu, so se odprla vrata in v sobo je stopila dolga, postarna kmetica z metlo v roki: »Tukaj si, pijanec, ha!«

Krčmarica se je na ves glas zasmejala, Andraž je pogledal nazaj v vrata in rekel organistu: »Moja žena je! Nič se ne boj, takoj bo šla, ker si ti tukaj!« In ženski je dejal: »Ná, pij, Jera! Kaj pa strašiš okoli? Poberi se!«

Ženska je izpila in odšla. Ko sta odhajala tudi Andraž in Orel, je prijel zadnji prvega za rokav in ga potegnil k sebi, kakor bi mu hotel povedati nekaj prav na uho: »Ali se ne plete tukaj zadaj nekaj, za kar mi ne vemo?«

»Če se plete skrivaj, se bo že tudi skrivaj odpletlo!« je zarežal Andraž in se opotekel.

»In jaz?« je vprašal Orel in obstal v snegu.

»Zaradi ženske, kaj?« je kimal jezno Andraž. »Kaj se boš zavolje babe obesil? Kaj te briga, ali ne?!«

Andraž je silil naprej, organist pa je še vedno stal in majal z glavo: »Ne razumem te, pri moji veri, ne razumem te! Razloži mi!«

Andraž se je obrnil, porinil roke v hlačne žepe, šel nazaj proti Orlu in čudno mrdal z usti in brado: »Kaj misliš, da se jaz razumem? Ne! Nikakor! Blede se mi, kakor gotovo živim! Mislim pa, da sem pijan!«

Takoj nato je iztegnil roke od sebe, mahal z njimi po mraznem zraku in bolj bučal kakor pel. Orel je odšel v svoje stanovanje in še od tam je slišal Andražev hreščeči bas.

Zdaj ni več stanoval v kolibi pri starem cerkveniku, temveč v Streletovi novi hiši, ki je stala sredi vasi in bila že prepisana nanj kot na bodočega zeta. Stanoval je popolnoma sam v sobi na desno. Izba na levo stran veže je bila že polna novega pohištva in je čakala na novi zakonski par.

Orel je prižgal luč in pričel hoditi po sobi. Vse ga je vznemirjalo, kar je slišal o svoji ženitvi, pa vendar ni resnično v srcu ničesar verjel. Ali ni lepo, če je nevesta sramežljiva, je vprašal sebe samega in si na glas odgovarjal: Da, lepo je! Ali ni prav, da se ženska ne pajdaši prej z moškim, dokler se ne poročita? In Orel si je moral zopet pritrditi: Da, tako je prav!

Vzel je luč in novi ključ, ki je ležal tik nje na mizi, odprl vrata in stopil v kuhinjo. Tam je stalo še nedotaknjeno ognjišče, tako rekoč deviško. Po steni okoli njega so viseli pokrovci za piskre, korci in žličnjaki, iz katerega se je svetila kopa novih žlic. Tam dalje na polici so stali

piskri, urejeni po velikosti in širokosti, in še dalje krožniki in sklede. In sredi krožnikov je stal porcelanast možič, držal se za trebuh in se smejal, kakor bi ga že vse bodlo po trebuhu. Orel ga je gledal in tudi on se je nasmehtil. Iztegnil je roko, dvignil porcelanast klobuk, pogledal v notrino in se še sam zasmejal: »A — slamo imaš v glavi! To je tisto!«

Iz kuhinje je odšel nazaj v vežo, vtaknil ključ v vrata na levi in stopil v nezakurjeno sobo. Dvignil je luč više in se ogledal. Na vsako stran vrat je stala po ena visoka omara za obleko, med obema oknoma miza, okoli nje stoli, ob steni nasproti vratom dve nizki omari za perilo. Dišalo je prijetno po barvi in po svežem lesu. Nasproti oknoma sta stali postelji, belo pregrnjeni, sveži, visoki in druga tik druge. Orel je postavil luč na mizo, sezul cevle in na eno legel. Misli so mu bile vroče in razburjene, premikal je ustne, kakor bi govoril, čudno obračal oči, obrnil se na desno stran proti drugi postelji in pričel iztezati roke predse po belem pregrinjalu.

»Da bi bilo srečno!« je šepetal in dalje na pol mislil in na pol izgovarjal: »Ljuba, zlata, kako bi bil brez tebe, reci mi? Kako bi minile te dolge zimske noči, kako bi minile? In kakšni bi bili moj dnevi, povej mi?«

V luči je zmanjkalo petroleja, pričela je medleti in na posled je ugasnila. Organist ni čutil zoprnega in duš-

ljivega vonja, ki se je širil od ugašanja po sobi, mislil in pošepetaval je dalje, dokler ni v mrazu in smradu zaspal.

Drugo jutro je skoraj zamudil nedeljsko službo božjo. Ko je priletel na kor, je bil župnik že pred oltarjem, ljudje so se spogledovali in pevke so si pošepetavale hudomušne stvari. No, orgle so skoraj zapele in to z vsemi registri, da so se potresle šipe.

5

Ob lepih zimskih dnevih sta ogrnila po kosilu župnik in kaplan ponošene plašče, ki sta jih nosila samo po mrzlih hodnikih cerkve, prižgala cigare in odšla na balkon, ki se je držal skonca župnišča. Ta balkon je bil nad navadno mero velik in obdan od treh strani s steklenimi in lesenimi stenami. Na njem se je zdravil in presedal zadnje dni svojega življenja sedanjega župnika prednik, ki je bil jetičen. Dal ga je napraviti in na njem je neke davne poletne noči tudi umrl.

Župnik je sedel v naslanjač na levi, kaplan na stol, ki je stal ob desni steni. Kadila sta in govorila takole:

»Poslušajie!« je rekel kaplan. »Nekdo se zave sredi svojega poklica, da to ni njegov poklic, da je on svoj poklic zgrešil. Recimo: profesor spozna, da bi moral biti duhovnik, ali narobe: duhovnik se prepriča, da bi moral biti prost in svoboden človek. O tem sem hotel govoriti!«

»Kaj je tu napraviti? Potrpeti, moj dragi, nič drugega kakor potrpeti, pa živeti dalje. Poznam ljudi, ki so zamenjali svoj stan. Starega so odložili, novega niso nikoli več našli, iz enostavnega vzroka, ker je bilo za iskanje

prekasno. Večina takih je propadala vedno globlje in globlje in vse tako naprej do berača. Drugi zopet so viseli nekje v nekakšni družbi, ki niso prav za prav spadali vanjo, kakor suhe in nalomljene veje. Prve sapice so jih podrle.«

»Vendar!« je rekel kaplan. »Zdi se mi, da ne živi pošteno, kdor uvidi, da je pri napačnem delu in na napačnem mestu, da bi kdo drugi ravno tam družbi koristil, dočim ji on samo škoduje, pa ne zapusti tega mesta, pač pa vztraja na njem iz vsakdanjega vzroka, da si zasluži svoj kruh!«

»Prav ima!« je dejal župnik. —»Ako je že nesrečen zaradi svojega poklica, ali naj bi si nakopal še drugo in večjo nesrečo s tem, da bi vrgel od sebe edino redilno skorjo? Premislite to!«

»Zadeva, ki o njej govoriva, pride zlasti v poštev pri nas duhovnikih,« je nadaljeval kaplan. »Kdor od nas, recimo, spozna, da je nemara mnogo neresnice v tem, kar razklada ljudem s prižnice v cerkvi in otrokom s katedra v šoli. N. pr.: Govori o Samsonu, ki je imel samo takrat nadzemsko moč, kadar so mu zrasli dolgi lasje. Hahaha!«

»Sam s seboj naj opravi!« je rekel župnik. »Predvsem naj veruje! Zato je vera tukaj, da verujemo vanjo!«

»Ali,« je dodal kaplan, »vzemimo primer, da je kdo od nas duhovnikov spoznal tole: Bog nas je vse ustvaril, kaj

ne, dal nam je življenje, toliko in toliko stvari, ki so nam v korist in naslado, mi pa si sami odvezujemo od vsega tega tisto, kar nam je najbližje in najljubše, to je, tovarišico, žensko. Če bi bil Bog tako ukazal, potem bi bil storil tako, kakor bi n. pr. jaz napravil, če bi prišel k meni lačen otrok, pa bi mu privezal na vrat hleb kruha in zraven važno dostavil: Ali ne vgrizni ga! Zakaj če se ga ne dotakneš, te čaka v poznejših časih velika sreča! Saj je strast tudi lakota!«

Župnik je na vse to zamahnil z roko in dodal malomarno: »Poznam jaz to! To je čudna sorta ljudi in ne želel bi, da bi vi spadali vanjo. Ti ljudje se mi zde, kakor bi hodili po ogromnem in bogatem templju, kjer bi stalo zlata in diamantov toliko, da bi jemalo vid. Ali oni ne bi videli zlata in dragocenosti, pač pa bi obračali pogled v tla, če bi morda ne našli tam kupčka blata, ki je packa od romarjevega čevlja ali trohico madeža, ki se je izgubil v svetišče. Tisto bi pobrali, triumfirali in kričali: To smo našli! Tako je! Vse je goljufija, vse laž! Poglejte, to smo našli!«

Kaplan je hotel reči najprej, da se menda nista dobro razumela, pozneje, da sta zašla predaleč, a nazadnje ga je prehitel z besedo župnik, ki je dodal: »In tudi to je! Izobrazbe manjka ljudem! Ni hujšega od polovične izobrazbe, ni hujšega!«

Kaplan je dolgo molčal in se oglasil že v čisto drugih mislih: »Tudi meni manjka izobrazbe, tiste popolne, velike izobrazbe, ki dela človeka, da vidi vsaki stvari do dna in po vsem svetu. Neko morjenje, ki ga imam v zadnjem času sam s seboj, to, mislim, bi v takem primeru odpadlo. Da! Jaz si bom naročil knjig, filozofov, pisateljev, znanstvenikov, sploh vsega mogočega!«

»Preobvladajte se!« je svetoval župnik. »Vsi smo se morali v mladih letih preobvladati.« In naprej se je smehljaj: »No, meni je bilo na priliko lahko! Napadlo, kaj ne, me je takole kaj posvetnega, a ti, beži v klet, haha! Tam sem napolnil eno čašo, dve, no, tudi tri čaše, prav kakršen je bil napad! Vidite, zdaj je vse tako rekoč igraje minilo!«

»Ne!« je dejal nenadoma kaplan jako odločno. »To ni tako lahko. Moje misli so hudo nesrečne in silno težke. Vidim sebe samega kakor kvartopirca, ki je vse zaigral!«

Vstal je in njegov obraz, zlasti oči so bile res take. Velike, prestrašene in ležeče globoko pod čelom.

»In,« je pričel praviti tajinstveno in zaupljivo. »In — moje misli so bolne. Zlasti polsni. Na pol prebujen, včasih vidim, kako zagrne vse okno nasproti postelje siva, ogromna brada in nad njo gleda od okna do stropa velika glava. Siva, stara! Z ozkimi očmi, z brki do sten na levi in na desni in z brado, ki zagrinja vse okno in sega do tal.«

Župnik je gledal, kakor bi ne verjel svojim ušesom, okrog kaplanovih ust pa je zaigral čudno oster in zviti nasmeh.

»Čudne stvari pripovedujete!« je rekel župnik in kaplan je dodal: »Da boste natančno vedeli: tudi strašne so!«

Razšla sta se.

Zvečer, ko je legel župnik k pokoju, ni mogel dolgo zaspati. Zunaj se je bila pojavila burja, ki je glasno žvižgala okoli voglov in loputala v podstrešju z odprtim oknom. U-u-u je zavijala vedno iznova, razsula podstrešno okno in žvenket koscev stekla, ki so padli na cesto, se je zarezal ostro in razločno v mrzlo noč.

Pozneje se je zdelo župniku, da hodi nekdo po hodniku, prestrašil se je, vstal in poizkusil, če so vrata njegove sobe zaklenjena. Zdelo se mu je, da so se odprla vrata kaplanove sobe; sedel je na stol tik vrat in poslušal.

U-u-u je tulila zunaj burja, prevrnila nekaj v podstrešju in upognila drevesne veje, da so prasnile po šipah župnikovega okna.

Po veži je pričel zopet nekdo hoditi, in sicer počasi, kakor bi se ob vsakem tretjem koraku ustavil in zmišljal. Nekdo je prišel bos do župnikove sobe in potrkal.

»Kdo je?« je vprašal župnik in prestrašil se je, da se je tresel.

»Jaz,« je odgovoril glas. »Vaš kaplan Ciril!«

»Kaj hočeš?« je prosil župnik.

»Tisti človek je pri meni, tista glava!« je povedal glas.
»Brada se maje v burji kakor bel oblak!«

»Pomiri se, pomiri se!« je prosil župnik. »Pojdi in moli! Tudi jaz bom molil!«

Zunaj so se zopet oddaljili koraki in vrata v kaplanovo sobo so se odprla in zaprla. Župnik je šel v beli nočni obleki do klečalnika, tam pokleknil, zaril prste v svoje sive in goste lase in pričel bolj vzdihovati kakor šepetati dolge molitve, iz katerih je bilo umeti eno samo večkrat se ponavljajočo besedo »domine, domine«. Klečal je dolgo in trepetal od mraza po vsem životu. Ko je hotel nazaj v posteljo, je zopet nekdo hodil po veži in malo pozneje potrkal na njegova vrata. Odzval se je že ves izmučen: »Kaj je, kaj je?«

»Tisti človek, tista glava, brada v burji, to je!« je odgovoril glas v veži.

»Pomiri se, pomiri se!« je prosil župnik, glas zunaj pa je odgovoril: »Glava hoče vedeti, zakaj ste to napravili?«

»Kaj, kaj?« je drgetal župnik.

»Haha!« se je začul smeh. »Ali čujete? To se ne smem jaz, to se smeje glava!«

»Pojdi, moli!« je velel župnik z visokim nenavadnim glasom.

»Vi ste ukrenili tako, o, vemo, vemo, vemo!«

Koraki so se oddaljili in vrata v kaplanovo sobo so se zopet odprla in zaprla.

U-u-u je tulila zunaj burja in v župnem stolpu je udarjala ura dolgo in enakomerno: dren, dren, dren, dren —

Drugi dan ni kaplan nič vedel o svojih nočnih potih.

6

Poročka Orlova in Anina je bila pred pustom. Pozneje, po preteku dveh mesecev je prihajala Ana na svoj dom, sedala navadno v kuhinji na stol, ki je stal za vrati, in govorila pikro in zbadljivo. Če je stopil v kuhinjo njen oče z znancem, ki se je začudil poročeni hčeri, češ, čemu se skriva, se je posmehovala ostro in glasno, kazala nase in na očeta in govorila: »O — na prestol naj bi sedla, na zlat stol, ko so mi izbrali tako slavnega moža. On je glasbenik, umetnik, hahaha!«

Mati jo je tolažila, ali brez uspeha. »Zdaj je prepozno!« ji je govorila. »Zdaj se ne da nič predrugačiti! Privadi se!«

»To je ravno!« je pritrjevala hči. »Zdaj se ne da nič izpremeniti! To mi najbolj ugaja! Da bi vi vedeli, kako! Hahaha! V bukve bi zapisala: prekrasno mi je!«

Po takih pogovorih je prišlo tako daleč, da je pričela mati na glas jokati in klicati moža, naj pride in naj razsodi.

In če je prišel, je slišal nove in vedno bridkeješe očitke.

Ana je začela n. pr. praviti: »Danes je čital časopis, namreč moj ‚cenjeni‘ mož. On ne zna čitati. Zdi se mi,

kakor bi imel polna usta črk, pa bi se njegov jezik boril z njimi, lovil jih sem in tja in ne bi nikoli dobro vedel, katero naj prav za prav izpusti na plano. Saj je usmiljenja vreden! Povsod se trudi in poti, pa nikjer nič ne razume.«

»Kaj je vse to zanj?« je vprašal oče. »Kaj je vse to za našega zeta. Če ne zna čitati, naj ne čita, če ne zna orglati, naj ne orgla! Ali vama nisem dal polja in njiv in travnikov? Tam delajta, pa bodo tudi tebi prešle muhe!«

»Motiko na rami, pa koso, pa sekiro, tako nekako si me mislite kot srečno organistovo ženo! Kako ste vi vsi blagi, kako ste dobri in mili, kako skrbite in kako ste tudi vse potrebno že preskrbeli!«

Obraz ji je podplula rdečica in zbežala je iz kuhinjo, tekla za hišami v svoj novi dom, hodila tam po sobi in če je prišla njena dekla in jo hotela vprašati, kako naj stori s tem, kakor z onim, jo je surovo odganjala in se ji je v obraz smejala: »O krompirju vprašaš? Kaj? Stori po svoji glavi! Kaj mene vse skupaj briga, pustite me v miru, poberi se!«

Včasih je naletel na tako Orel in se ji bližal s svojo plaho okornostjo in zaljubljenostjo.

»Ne dotikaj se me!« ga je prosila. »Kje se predrzneš ... ti moj dragi!«

In mahoma je stopila preko praga in zaloputnila vrata, da se je vsa hiša pomajala.

Mati je prihajala k njej in jo pogovarjala. Govorili sta in govorili in se nazadnje sporazumeli v žalosti in solzah.

»Jaz bi vse to razbila, to hišo, to zemljo, ta svet!« se je rotila Ana vsa v solzah in stiskala bele ženske pesti.

»Človek ni nikoli srečen!« je ihtela mati. »Zemlja je solzna dolina, naše življenje je solzno življenje! Kako naj bi bili napravili s teboj, kako!«

»Pustili naj bi me bili!« je kričala lici v solzah. »Kaj nisem rekla: zame ni ženina na svetu! Tisti, ki bi bil, ne more biti nikoli ženin!«

»Kako govoriš? Bodi človeška! Kdo te razume!«

»Saj me ni treba razumeti! Samo mir bi mi bili lahko dali, pustili bi me bili, da živim sama zase, vi okrutneži, mučitelji in ne roditelji!«

Za materjo je prihajal k hčeri še oče in se včasih čudno in nemoško razmehčal. Iztegnil je roko do Ane, potegnil jo k sebi in jo stiskal v naročju kakor bolnega, razvajenega otroka. In s hripavim glasom je silil vanjo: »Kaj bi rada, reci, Anica, kaj bi želela? Ali si videla mojo njivo, posejano z nemško deteljo, ki je zdaj v rdečem cvetju, ali si videla? Ali hočeš tisto njivo? Kaj si videla moj novi čebelnjak s pisanimi panji, ali bi tega hotela? Kaj se spominjaš naše rdečke, naše najboljše kravice? Njo ti bom dal, čakaj me, da boš pila njeno mleko, njo ti bom dal!«

Izpustil jo je za trenutek, odšepal v vežo, naročil nekaj zunaj dekli in se naglo vrnil. In ko so se začuli na dvorišču koraki, je dvignil Ano s svojimi močnimi koščenimi rokami kakor otroka in ji kazal skozi okno. »Glej, rdečko ti peljejo, našo najboljšo kravico, da boš pila njeno mleko! Ali jo vidiš, ali?«

Pozneje je Ana zbolela in sicer za vročinsko boleznijo. Nekako poleti je bilo to in vsa vas je bila v strahu. Mlada žena je ležala v sobi na desno, kamor so bili prenesli njeno posteljo in se zdaj tresla v silni mrzlici, zdaj se zopet kuhala v grozni vročini. Skoraj se ji je pričelo blesti, s široko razprtimi očmi je gledala v okno nasproti postelje in govorila vsem ueumljivo in nezaslišano.

Ob večerih in letnih nočeh so se zbrali okoli njene postelje mati, oče, mož in bolničine sestre in ona jim je govorila: »Ali veste, da jaz nisem poročena? Kaj ne, vsi to veste! Moj ženin se šele pripravlja! Ogrnil bo zlat mašni plašč, obul bo zlate čevlje, ko pride pome!«

Če je bil zunaj piš in je šumela sapa v drevesnem vrhovju, je dvignila potno glavo nad vzglavjem, kazala z roko na enega od navzočnih in govorila: »Pojdi in poglej, ali ni to on? Ali ne šumi to njegov plašč?«

»Ne!« je zatrjeval žalostno organist. »Vihar je zunaj, vihar šumi!«

»Ali si pogledal, ali si natanko videl?« je izpraševala neutolažljivo. »Kaj se je posvetilo? Ali ni to zlato, ki je

našito po njegovi obleki? In ta ropot, ali ni njegov voz, ali ne rezgečejo njegovi konji?»

»Ne!« so ji odgovarjali. »Zunaj grmi in se bliska!«

Ko je okrevala, je bila bleda, sloka in skoraj brez las. Kakor bi se življenje iz nje norčevalo in jo osmešilo, tako jo je bilo vso preobrazilo. Če jo je poznal prej tujec, pa se je vrnil zdaj v vas, je ni več spoznal. In tudi njeno vedenje je postalo drugačno. Zdaj ni več hodila na dom, da bi tožila in zbadala zaradi svoje nesreče in tudi v svojem novem domu ni več govorila o sebi. A ta njen večni molk je bil vsem, ki so živeli okoli nje, še močnejši. Mati je jokala okrog nje in brez uspeha prosila, šepavi oče je govoril, ves hripav od ginjenosti, da ji da Sirko, t. j. tisto kobilico, ki je njemu najbolj pri srcu, samo naj bo zopet taka, kakor je bila. Naj govori, naj se krega, naj zbada, kolikor hoče, samo naj ne molči, ker je to nekaj najtežjega in takega, kar se ne da več prenašati.

Organist je prišel nekoč pozno v noč domov, sezul pred spalnico čevlje, tiho odprl vrata in pričel v mesečini, ki je sijala skozi belo zastrta okna, hoditi po sobi. Hodil je dolgo, stopil k ženini postelji, prekrižal na prsih roke in naenkrat skoraj zakričal, kakor bi doživel nekaj groznega: »Več ne morem prenašati, več ne! Ali je to dom?«

Nenadoma je pokleknil in gledal po postelji: »Prosim te, lepo te prosim, govori z mano! Bij me, psuj me, samo ne molči!«

Ana se je obrnila v stran in ni nič odgovorila. Organist je še dolgo klečal, se nekam zamislil in naposled vzdihovaje in tiho odšel v podstrešno izbo, kjer je samoval že dolge mesece.

Neko mučno in moreče razpoloženje je leglo po vsej hiši. Stanovalci so hodili tiho drug mimo drugega, spogledovali se z zamišljenimi in čudnimi pogledi in se med seboj umikali, kakor bi se bali. Ne v hiši ne zunaj nje ni nihče govoril. Šele tam daleč onstran kozolca je stikala služinčad glave, si pošepetavala in ugibala o čudnih vzrokih.

7

Nekoč ponoči je začutil organist, da je v pritličju nekaj zaškripalo. Prebudil se je takoj, planil k odprtemu oknu, pogledal na cesto in videl v mesečini svojo ženo, ki je bosa in zavita v črno ruto hitela nekam po cesti. Naglo je obul hlače, pograbil suknjič, tekel po stopnicah na plano in ga spotoma oblačil. Ko je prišel na cesto, je bila žena že daleč spodaj v vasi in videti je bilo, da hodi vedno hitreje. Orel se je umaknil s ceste k hišam in vrtovom, tekel strahoma in bos po rosni travi, kopri-vah in kamenju in hipoma se mu je rodila tudi misel, da bi zdaj spoznal skrite namene svoje žene. Prišla sta bila že daleč izven vasi. Ana se je ustavila na tratini, obrnila se nazaj proti vasi in sedla v rosno travo. Orel je obstal daleč od nje za hrastom in od tam motril, kolikor se je dalo v polnočni mesečini razbrati. Žena je sedela dolgo sključena, pozneje vstala, vrgla od sebe črno ruto in hodila počasi sem in tja. Na sebi je imela samo nočno obleko, njena glava je bila skoraj brez las, njene roke so bile tako suhe in tenke kakor obeljene palice. Menda je nekaj premišljala. Obstala je, držala se z rokami za golo glavo, šla proti gabru, ki je sameval na tratini, in se

pripravljala, kakor bi hotela splezati nanj. Počasi je zopet odšla, pobrala ruto in se vrnila nazaj proti vasi. Tam je zavila za župnišče, ustavila se ob Mračnici, ki je delala tam slap in padala z enakomernim šumom v tolmun, vrgla zopet ruto od sebe in se ogledovala na desno in levo. Orel je bil prišel za njo in je čepel za bezgovim grmom. Tresel se je, vznemirjen je bil in oči so se mu čudno meglile, da je komaj mogel slediti kretnjam svoje žene. Glej to, naenkrat se je pripravljala, kakor bi hotela skočiti v vodo, zamahovala je z rokami, stopila nazaj in pričela nenadoma teči proti tolmunu.

Organist je zakričal, ali od strahu se je zaplel v vejovje in padel po travi. Ana je obstala, kakor bi jo zadel s težkim kamnom. Strmela je nekaj časa v tisto smer, od koder je priplaval glas, nato je pograbila ruto, zavila v njo gornji del života in glavo in tekla domov.

Orel je vstal, hitel skrivoma za njo in videl, kako je planila preko praga in zaklenila za seboj vežna vrata. Splazil se je do hiše in počakal zore pod ženinim oknom. Drugo jutro se je zgodila v Ani velika izprememba. Po dolgem času je šla sama k svoji materi, peljala jo na samoto in ji pričela s strahom in z jokom pripovedovati o sebi.

»V meni,« je rekla, »je neki glas in ta glas mi pravi: ubij se! Če grem mimo žeblja, ki je zabit v steno, mi veleva: obesi se! Če grem mimo vodnjaka, me uči: skoči

vanj! Če vidim nož, mi prigovarja: primi ga, obrni proti sebi, samo en trenutek! Vode ne smem videti. Meni je tako sladkogrozno, v meni se vse giblje, vre, vse bolj in bolj me miče, da bi se vrgla v valove in odplavala z nji-mi!«

Mati je trepetala in se zgražala.

»Ponoči nimam miru. Vstati moram tiho, oditi na po-lje, do gabra ali do vode, kjer bi se bilo mogoče končati. Meni je treba nekoga, ki bi me branil same sebe!«

Na mater je vplivala že zunanja izprememba njene hčere. Prej močna, lepa in stasita, je stala zdaj pred njo dolga, koščena, blede in brez las. Njen obraz se je bil nenadoma postaral. Ustne so obledele, oči upadle in izgubile blesk, kosti so izstopile, koža se je po njih nape-la, voščeno obleдела in se pričela nabirati v drobne za-poredne gube. Prsi ni bilo več in život se je potegnil brez oblike. Zdaj pa je prišla še nad njo nekakšna dozdej ne-znana duševna bolezen: boji se sama sebe.

Mati se je preselila k njej in zasledovala vsak njen korak. Večkrat ponoči je dvignila hči glavo in oprezno poslušala materino dihanje: ali spi ali ne spi? Če se ji je zdelo, da spi, je tiho odgrnila odejo, spolznila z nogami na tla, šla po prstih do okna in ga pričela nalahko odpi-rati.

Ali mati ni spala in jo je poklicala: »Ana, kaj delaš?«

Hči se je obrnila od okna, zakrila z rokami obraz in zajokala: »Jaz moram, jaz moram! Meni ni več pomagati!«

»Kaj, kaj?« je hitela skrbno mati in sedla v postelji.

Hči je ihtela in odgovarjala med prsti: »V vodo moram, vse je zaman!«

Po dolgem utrudljivem oporekanju je legla zopet v postelje in se tam nemirno premetavala.

Meseca septembra sta šli z materjo na božjo pot in sicer k daljni in čudodelni Materi božji. Na Ano so napravljale čuden vtis razne palice, ki so visele v košatih snoprh po stenah ob oltarju romarske cerkve in so bile gotovo nekdanj last revnih in pohabljeniti beračev. Kako je bilo s temi ljudmi, ko so prišli hromi na ta kraj, pa so klečali in tu molili in se vracali nenadoma zdravi nazaj v svet, ki jih je nekoč bruhnil iz sebe nadložne in bedne? Ali so jim tu pred oltarjem pričele pokati in se ravnati krive in izvite kosti, ali so tu mahoma zaškripali gležnji nazaj obrnjenih stopal, ki so se pričela sukati naprej?

Plahota je bila v vzduhu kapelice, po obrazih tistih ponižnih trpečih ljudi, ki so klečali okoli oltarja in v šepetanju zaupnih molitev, ki jih je izgovarjalo sto in sto ustnic.

Ana se je pričela tresti. V njej je živelo nekaj drugega, nekaj nasprotnega vsem tem božjim molitvam, tem čudežnim prostorom, temu cerkvenemu vzduhu in obra-

zom, ki so klečali okoli njo. Vse misli so se ji uprle, klečala je tik svoje matere, ali obrnila se je stran od oltarja in ustnice je stisnila, kakor bi se bala, da ne zajde vanjo pobožen šepet ali hladni duh, ki plava po mračnem svetišču.

Mimo so prišli ljudje — možje in žene — in prinesli drobnega, hromega otroka, ki je imel glavo kakor starec. Z rokami je tepel okoli sebe, kričal je nerazumljive besede, v žaru stoterih sveč se je zamotil in pomiril, pa pričel zopet tepsti okoli sebe in kričati s svojim nečloveškim glasom.

Ana je hotela oditi, ali mati jo je pridržala.

»Ne, ne!« se je branila. »Meni je grozno! Pustite me!«

»Moli, moli!« jo je pogovarjala mati in se oklenila njene roke.

Ljudje z drobnim, hromim otrokom so odšli in prišli so drugi, ki so pripeljali norca. To je bil dolg, suh mož, na videz kmet, ki je gledal porednoživahno po romarjih, obstal sredi svojih ljudi, se pričel biti po kolenih in na ves glas grohotati: »Hahaha! Kaj pa ti delajo, hahaha, kaj pa ti delajo?«

Ta njegov glas in še zlasti njegov smeh je zvenel po kapeli divje in neskladno.

Ana se je pričela naslanjati na mater, povešala je glavo, odpirala počasi oči in po obrazu so se ji pojavile

drobne, prahu podobne potne kapljice. Odšli sta iz cerkve in sedli zunaj na klop.

Ko sta se pripeljali drugi dan domov, je legel zopet po vseh prostorih isti molk. K Streletu, Aninemu očetu pa so prihajali kmetje in kmetice, ki so zvedeli o hčerini bolezni, in mu svetovali najrazličnejša zdravila. Eni so pravili o čudnih gorskih rožah, ki so zadnja pomoč za vsakega bolnika, drugi so razkladali o starki, ki živi pet ur od tistega kraja in sicer visoko v hribih in je zagovorila dekleta, ki ga je pičil gad v roke, tako spretno, da je ostal strup brez posledic, da se je dekle omožilo in ima zdaj že pet zdravih sinov.

Neka suha, stara ženska je prišla, prosila vina in kruha in rekla: »Mlad mož naj izpuli bolnici pet las. Tistih pet las naj stisne v kepico, zvrta koruzno zrno in jih vtakne vanjo. Poišče naj mladega petelina, ki še ni bil nikoli med kokošmi, in če petelin pozoblje zrno, bo vaša hči še zdrava, če pa noče, jo spravite z Bogom in z ljudmi!«

Konjederka je bila takega mnenja: »Žena ima bolne živce. Natrgajte kopriv, slecite jo in jo z njimi tepite! To bo pomagalo!«

Padar je rekel: »To je duševna bolezen! Ali kaj vam pripovedujem? Vi ste tepci in poberite se!«

Vse križem je šlo, mnenje preko mnenja. Nekaj vaščanov — med njimi Andraž — pa se je za hrbtom smejalo.

»Kdo je še bolan, kaj?«

»Ona, no, in — hahaha!«

»Mi vemo, mi vemo!«

»Ne pregrešite se, bratci, ne pregrešite se, hahaha!«

»Pst!«

8

Kmetje so pravili Orlu, da živi deset ur hoda proti jugu sredi gozdov starec, ki žge oglje in tudi prerokuje o bodočnosti ali pa ugame take stvari, ki bi ostale človeku skrite do sodnega dneva. Organist, ki je iskal pomoči na desni in levi, se je skoraj odpravil na pot, navezal v culo brašna, poprijel palico in pričel v zgodnjem jutru deseturno hojo proti jugu. Držal se je znamenj, ki so mu jih opisali, vod in potokov in gozdov in jas, dokler ni proti večeru zagledal pred sabo stolpca dima, ki se je dvigal nad zelenimi bukovimi vrhovi. Krenil je v tisto stran in stopil kmalu na zeleno gozdno planoto, kjer je stala zakajena in nizka koča.

Joj, kako je bil star tisti starec, ki se je oglasil v črni veži! Z nogami je šaral po tleh, roke so mu bile kakor izjedene in tudi obraz — prav kakor oglodan. V čeljustih ni bilo davno več zob in kako globoko pod čelom so ležale drobne in zelene oči!

»Kaj bi rad?« je vprašal starec, zakašljal in se pošarál bliže.

»Prinesel sem vam žganja, pravega domačega tropinca, prinesel sem klobas in tudi kruha za prigrizek,« je rekel organist. »Bog daj dober večer!«

Orel je odlagal po klopi ob steni in starec je mrmral: »Ta hoče kaj doseči, božja milost se pa ne doseže z žganjem in klobasami! Nič ne bo, nič ne bo!«

»Nisem prinesel za plačilo, za pozdrav sem prinesel!« je dejal Orel, a starec je mrmral naprej: »Ta ima grdo, ta ima zelo črno vest in nekaj hudega je storil! Plah je in boji se, kar se pozna po govoru!«

Organist je stal med vrati, starec se je šaral do klopi, si vlil na jezik kaplje žganja, cmokal in poizkušal, segel dalje po klobasah in jih ogledal in podišal nazadnje še kruh. Nato je vprašal: »Kaj si napravil, kar po pravici povej!«

»Jaz nič!« je odgovoril organist. »Takole je: žena mi je zbolela, pa ji nobena zdravila ne pomagajo! Zaradi nje sem prišel!«

Starec ga je peljal v nizko zakajeno in zaprašeno izbo, vso zametano s starinsko ropotijo. V kotu med dvema oknomoma je stala velika gajba in v njej je zaskovikala črna sova. Skozi majhna okna je prihajal gozdni zrak, ki je bil tako hladen, da je človeka zeblo.

Organist je pripovedoval o ženi in starec je poslušal. Ko je bilo pripovedovanja konec, je starec še nekaj časa

premišljal in rekel tole: »Nočoj ne boš hodil naprej! Jutri pa, ko se zdani, se boš vrnil proti domu.«

Ko se je storila noč, je prižgal starec oljnato svetilko in jo pozneje, ko se je pokazala luna, takoj upihnil. Za večerjo je prinesel od nekod izza hiše kozjega mleka in kozjega sira, jedel sam in dal organistu, po jedi je molil rožni venec in zlezel na peč.

Orlu je bila za prenočišče na razpolago gola klop, po kateri se je sicer iztegnil, vendar ni vso noč zatisnil očesa. Čakal je, da bi kaj izpregovoril starec, ali ta je legel in obenem zasmrčal v trdo in zdravo spanje. Po gajbi je frfotala sova in od časa do časa skovikala. Ker so bila majhna okna odprta, so jo čule druge svobodne sove, kričale na ves glas okoli bajte in frfotale med okni.

Zjutraj je prinesel starec zopet kozjega mleka in rekel: »Tvoja žena ima nekaj na duši, česar ti ne bo sama nikoli povedala. Sam boš pa izvedel od nje tako-le.«

Starec je pripovedoval tiho in hripavo, spremil organista do prvega debela zunaj bajte, mu ponudil svojo izjedeno roko in odkašljal nazaj v črno domovanje.

Orel je nadaljeval naglo svojo pot in premišljal o čudnem nasvetu samotarskega starca. Zopet je hodil do večera in prišel domov zaprašen in truden.

Pri ženi ni bilo njene matere, pač pa dekla. To je Orel kmalu odslovil in ko se mu je zdelo, da žena trdno spi, se je splazil po prstih v svojo podstrešno izbo, vzel tam

petrolejsko svetilko, zvil okoli nje iz mehke žice nekakšno ogrodje, napel po njem rdeč papir na ta način, da je svetila luč znotraj in sijala skozenj kričeče in živordeče. Vse to je nesel počasi v pritličje, postavil v veži na tla in se stihotapil v sobo, kjer je ležala žena. Poslušal je najprej pri vratih, potem je stopil po prstih bliže, pridržaval sapo, se sklonil popolnoma k njenemu obrazu in zopet poslušal. Prepričan je bil, da spi, ali iz previdnosti je stal še dolgo ob vratih. Nazadnje je odšel in se vrnil z rdečo lučjo. Nesel jo je k postelji, držal jo nad ženo tako, da ji je sijala naravnost v obraz in sicer dolgo časa, in naposled bolj zapovedal kakor zaprosil: »V imenu Boga Očeta in Sina in svetega Duha! Rečem ti, žena, povej tisto, kar ti leži na duši!«

Ana je vzdihnila, nagnila glavo vznak, a se ni prebudila.

Organist je gledal huje in tudi strože govoril: »Zaklinjam te pri svetosti križa svetega, žena, reci mi, kaj ti leži na duši!«

Ana je jecnila v sanjah in pričela polagoma odpirati oči. Organist je prebledel, pihnil luč, strgal z nje papir in jo postavil v kot ob peči.

»Kdo je bil tukaj?« je vprašala žena, se dvignila v postelji in se ogledovala po sobi.

»Jaz — tvoj mož!« je rekel organist.

»Kaj je sijalo po sobi?«

»Luč! Slačil sem se!«

»Ali ni matere?«

»Ne!«

Legla je nazaj in tudi organist se je razpravil in legel. Drugi dan je šel k župniku, da mu pove vse po srcu: Poizkusili so vse. Molitev, božja pot, zdravila, vraže — kaj je to pomagalo?

Dan je bil čemereren in pust, kmetje so se bili vrnili s polja, ker je bilo pričakovati vsak čas dežja. Hodili so okoli hiš, pogovarjali se na daleč in prenašali seno, nastelje, prazne kose in poljsko orodje.

Na hodniku v župnišću, kamor je bil prišel Orel, je bilo prijetno hladno. Vrata v župnikovo sobo so bila nalahko priprta in dobro je bilo čuti pogovor, ki se je razpredal v sobi med župnikom in kaplanom. Organist se je bal, da bi ne motil, in zato je sklenil počakati zunaj. Sedel je na klop.

»Gospod župnik, kako se vam zdi n. pr. tole: Neki človek je gledal vse življenje samo na to, kako bi si poglobil in ukrepil moč svojega mišljenja. Tako rekoč telovadil je s svojimi mislimi kakor telovadec s telesom. Znal jih je strniti, znal jih je razbiti, njegova volja je postala brušena, rekel bi, pravo orodje!«

»Ne razumem, ne razumem!«

»Zakaj ne? Kaj je tu nerazumljivega? Ali ste premislili kdaj daljno in neznatno zvezdo, ki izžarja svojo svetlobo, svojo energijo na milijone in milijone nebeških milj? Ali ste prisposodili z njo kdaj našo glavo? Glejte, kakšna energija misli je v njej, kakšna moč volje! Kaj čudnega torej, če izžarja to energijo in moč na sobitja, če ta višek sile deluje nevidno na kateri koli predmet v našem vidiku?«

»Ali čemu vse to, čemu?«

»Ali še niste nikoli k sebi želeli človeka, ki mu je bilo to nemogoče? Glejte, vse to lahko dosežete z voljo in s silo, ki sem vam je ravno opisoval. Zberite svoje misli, strnite jih, napnite svojo voljo — in zaželeni oseba je pred vami! Zašumi pred vrati, vstopi v beli halji, sede nasproti vam v naslanjač in se z vami pogovarja!«

»Nehajte, pojdite v svojo sobo in umirite se!«

Izza priprtih vrat je prišel kaplan, se prestopal dolg in bled po hodniku in izginil za vrati svoje sobe. Organist je vstal, potrkal in stopil pred župnika.

»Še ti?« se mu je župnik izmučeno začudil, sedel za svojo mizo in vzdihnil.

Orel je ostal tik vrat, pričel govoriti o bolni ženi, o nesreči, ki ga je zadela in ki noče od njegove hiše, razlagal vedno hitreje, zašel v nekak visok diskant in se čudno lovil in podil z besedami, kakor bi več ne mogel nehati.

Župnik je zbledel, stresel se je, skočil pokonci in se divje razljutil:

»Kaj hodite nadme? Poberite se vsi skupaj, izginite zlodeji!«

9

V noči od enajstega do dvanajstega oktobra je vstal v organistovi hiši nenaden vrišč, loputanje z vrati in copotanje bosih nog po veži in stopnicah.

Orel se je prebudil, dvignil in podprl glavo in naglo pomislil: Pri ženi je spala mati. Kaj bi bilo?

Planil je na noge, hitel po temnih stopnicah v pritličje in tam zadel na ženino mater, da ga je zbolelo.

»Kaj se je zgodilo?«

»Ane ni!« je zakričala. »Zadremala sem malo, pa je v tistih trenutkih izginila!«

Orel je prižgal luč in se ogledal spodaj po spalnici.

»Okno je odprto!« je videl in se vznemiril.

»Torej skozi okno je ušla!« je zahripala mati in tekla klicat služinčad. Prišli so vsi, hlapci in dekle in pastir in odpravili so se po vasi in okolici, da najdejo gospodinjo. Tudi Orel je šel, ali zunaj se je nagibala proti jutru jesenska noč, vsa napolnjena z gosto meglo, ki je obtežavala človeku celo dihanje, nikar še gledanje. Poleg tega je bila tema kakor v rogu. Nebo je bilo že več dni zapovrstjo

oblačno in ljudje so pričakovali sneg. Pred sabo je človek dalje segel kakor videl.

Iskali so vsi skupaj do poznega jutra, vračali so se mokri od megle domov, se zanašali drug na drugega in čakali, kdo poreče, da jo je našel ali vsaj videl. Vest o Aninem begu je romala po vasi od hiše do hiše in kmalu jo je iskala vsa vas.

Okoli poldne je pritekel na vaško cesto župnikov pastir, se ustavljal, dopovedoval ljudem in zopet hitel dalje. Pravil pa je tole: »Jo že imamo! Našli smo jo! Jaz in hlapec Tone sva jo potegnili iz Mračnice, iz tolmuna. O-ja! Pod orehom leži za župniščem.«

Ljudje so drli skupaj, župan je prišel, občinski pisar in neki orožnik, ki je držal puško v rokah in gledal okoli sebe, kakor bi se bal ali sramoval množice.

Ana je ležala bleda, skoraj siva pod orehom. Trepalnice je imela na pol povešene, a oči same kalne in zvrnjene vznak. Gornje zobe je tiščala v spodnjo ustnico in izraz obraza in rok je bil tak, kakor bi oprijemala in držala nekaj težkega, njeni moči neprimerne.

Streletova mati je priletela z izbuljenimi očmi, dihalna na kratko in se čudno zadevala in opotekala ob kmete in kmetice, ki so stali v gručah okoli in okoli. Ko je prišla do hčere, je zakričala, iztegnila roke in padla preko mrtvega trupla, kakor bi jo vrgli zviška. Takih prizorov se je bilo nabralo več in navzočne ženske so pričele splošno

jokati. Tudi otroci so povzeli za materami in čuden, nenavaden vrišč se je dvigal izza župnišča in se širil po vasi in po praznih njivah, senožetih in gozdih, ki so ležali pod sivo haljo puste in hladne jesenske megle.

Orel je prišel do ogla, zagledal množico, postal za nekaj trenutkov in se vrnil pobit in upognjen nazaj v vas. Šel je v svojo podstrešno izbo, se vanjo zaklenil, hodil nekaj časa iz kota v kot, sedel na nepostlano posteljo, zopet vstal in hodil in zopet sedel. Opoldne je zvedel, da so prenesli Ano v mrtvašnico in jo tam preoblekli v suho črno obleko. Tudi zdaj še ni odšel iz hiše, pač pa se je napravil na pot zvečer, ko je po vasi vse utihnilo.

Temno je bilo tako kakor prejšnjo noč. Med hišami, po poljih in njivah je ležala vlažna jesenska megla in redkokje jo je prodirala bledordeča luč vaškega okna ali svetilka vaščana, ki je svetil in pregledoval okoli hleva ali shrambe.

Orel je šel za hišami in kmalu prišel do cerkve, ki je stala na gornjem koncu vasi in sredi pokopališča. Mrtvašnica je bila zadaj in se tiščala bele in visoke zidane ograjo. Prostor v njej je bil nizek, vlažen in mrzel, stene zaradi vlage črne, sicer starinske in debele kakor v staroveški trdnjavi.

Ana je ležala vznak na podolgovati in klopi podobni mizi. Pod glavo je imela blazino, v rokah križ in po čelu

in temenu ji je bil nekdo položil črno ruto. Pri nogah je stala posoda z blagoslovljeno vodo in oljkovo vejico in na vsako stran je gorela po ena visoka cerkvena sveča. Za vrati je sedel vaški revež, ki je povsod stražil mrliča. Rekli so mu Čoč in star je bil kakor zemlja.

Organist je pokropil, stal dolgo ob nogah in strmел nekam v vlažni in črni strop, potem sedel na klop, oprl komolce ob kolena, podprl s pestmi obraz in strmел nepremično v umazana in kamnita tla. Domislil se je, da je ležalo na tej dolgi mizi že mnogo mrličev, ali samih takih, ki niso imeli doma, da bi jih prenočil zadnjo noč. In ob tej misli se mu je skrčilo srce, zbolelo ga je v glavi in prsih in obšla ga je globoka in resnična boleost. Ko je odšel starec iz mrtvašnice in pričel hoditi zunaj za steno gori in doli, je rekel organist: »Ako me čuješ, ako je še kje tukaj tvoja duša, odpusti mi! Saj vidiš: mi smo vsi nori! Oo! Mi vsi, mi vsi, mi smo te imeli radi!«

Tiho je bilo vse; plameni sveč so se pripogibali in dvigali, zunaj so polglasno odmevali koraki čuvarja mrličev, v bližnjem zvoniku se je oglasila od časa do časa ura in sekala v meglo in noč, kakor da bi ji bila zoprna, da bi jo hotela razbiti in razpoditi.

Okoli enajste ure so se pojavili poleg starčevih korakov še drugi redkejši in glasnejši. Nekdo je prihajal in kmalu se je upognila na pragu predolga in v črno suknjo zavita moška postava. Bil je kaplan.

Organist ga je spoznal, zravnaval se je na klopi in ga pozdravil. Kaplan je pokimal, pokropil mrliča, pokleknil na umazani kamen, prekrižal roke na prsih, sklanjal glavo in dolgo in nepretrgoma molil. Nato je vstal in se obrnil k Orlu:

»Ah,« je rekel, »morda je bilo vse to zaman, morda vse brez pomena.«

»Kaj?« je vprašal organist.

»Molitev!« je dejal kaplan. »Morda je njena duša tukaj, poglej, tukaj na moji dlani (kaplan je iztegnil golo dlan proti Orlu), morda sedi na moji rami, morda se drži mojega lica ali tvojih las? Kdo to ve? In morda ni nikjer te duše, sploh nobene duše! Nemara konča smrt naše življenje tako kakor bilko na polju: pade, segnije. Kdo to ve? Kdo pride iz krajev in časov onstran življenja in nam bo to povedal? In če ni tam ničesar več, kdo naj pride?«

Organist je gledal in izkušal razumeti; kaplan je govoril mehko kakor ženska.

Zunaj so odmevali še vedno čuvarjevi koraki in v zvoniku je udarjala ura polnoči.

Kaplan je sedel tik organista in govoril: »Glej, ako bi zdaj ena od teh duš, katerih telesa so bila pokopana v stoletjih na tem pokopališču, ako bi ena stopila do naju, lahko bi bilo nama. Vedela bi in povedala bi vsem ljudem vsega sveta: to sva čula, tako je! Ali tako?«

Kaplan se je zamislil. Gledal je v Anin sivi obraz in se čez dolgo časa oglasil.

»Ali si jo ti ljubil?« je vprašal.

Organist je zakril z rokami obraz in se zopet naslonil na kolena. Odgovoril je: »Kako bi je ne? Ljubil sem jo!«

»Ali ni potem hudo?« je stavil novo vprašanje kaplan in organist je čudno zajokal in zahripal: »Peče, peče, kako to peče!«

Kaplan ga je naenkrat objel in ga poljubil v zdravo in rjavo lice: »Dober človek si, ne sovražim te ... Kako to peče, peče! In kdo je kriv, kriv? O — mi vsi trpimo, mi vsi se mučimo, da!«

Vstal je, se nenadoma zresnil in odšel v noč. Kaj je Orlu ostalo od njegovih besed, kakšni vtiski, kakšne misli, kakšni spomini? Mimo njega je bežalo vse kakor sapa in jasno pred njim je stala le ozka miza, kjer so ležala dozdej trupla vaških ubožcev, zdaj pa je počivala zadnjo noč svojega zemskega bivanja njegova žena, pred njim so gorele visoke cerkvene sveče in s še hujšim plamenom je žgala vanj zavest, da je Ana mrtva, da je to, kar gleda pred sabo, pravo njeno truplo in da je vse to resnica, sama resnica.

Čuvar se je vrnil, sedel za vrata, pričel rožljati z rožnim vencem in rekel: »Zunaj je pričelo snežiti!«

Organist je vstal, pokropil Ano in se pričel od nje šepetaje poslavlјati: »Zbogom za vselej ... ali po smrti se

zopet vidimo, snidemo se ... Bog ti daj mir, Anica, naj ti ne bo težka zemlja ... Anica ...«

Odšel je med grobovi kakor pijan. Spotikal se je, prijemal za lesene in železne križe, gledal topo in rosno predse, kakor bi ničesar ne videl.

Ceste se je bil že prijel sneg in čudno se je vtisnil vijugasti sled organistovih stopinj.

10

Poleti nekoč je šel Orel po opravkih na nekoliko oddaljeno železniško postajo in došel Andraža, ki je hodil isto pot. V pomenku sta kmalu dospela na svoj cilj in opravila svoje posle. Počakati sta hotela iz vsakdanje radovednosti tudi na vlak, ki je imel vsak čas pripuhati na postajo, stopila sta k ograji iz smrekovih količkov, se nanjo naslonila in gledala po železnih tirih, koder so hodili železničarji in delavci. Zadaž za njima se je začel ropot voza, ki je drdral naravnost proti postaji in bil zavrt v ogromen oblak belega prahu. Ko se je voz ustavil in se oblak razkadil, se je organist naglo zasukal, snel z glave klobuk in se obenem priklonil. Tudi Andraž je storil tako.

Iz koleslja je stopil župnik, se iztegnil do voznika, mu nekaj pošepnil in odšel v postajne prostore. Zadaž na vozu je sedel kaplan, podpiral z desno roko glavo in gledal v drugo stran. Bil je suh in bled in človek bi mislil, da ima jetiko. Vsa njegova zunanost, njegovo vedenje, izraz njegovega obraza — vse to je delalo na opazovalca vtis, da se za nikogar več ne meni, da ne opaža tik sebe

ne župnika, ne voznika, ne organista, ne Andraža in nemara tudi te postaje ne in vse njene okolice.

Župnik se je vrnil, prišel do voza in rekel kaplanu posebno vljudno: »Prosim, pojdiva.«

Kaplanov obraz se je izpremenil. Počasi je vstal, zlezal z voza in se oprijel župnikove roke. Zdaj se je ogledal, in kakšen je bil njegov izraz! Brada se je nekoliko povabila, ustne na pol razprle, oči so se raztegnile in čudno bodle in iskale okoli sebe. Tudi s prosto roko je pričel zamahovati, noge so se ohlapno majale v kolenih, tilnik je bil tako nerodno upognjen, da se ni videl za suknjo samo beli ovratnik, temveč tudi velik kos srajce.

»Poglej!« je rekel Andraž in bušil soseda. »Le dobro poglej!«

»Žalostno, žalostno!« je kimal Orel. »Kako je to žalostno! Bolan je, jako bolan!«

»Le dobro poglej, pa tudi malo premisli zraven!« je pomembno pripomnil Andraž.

Od desne strani se je prikazala lokomotiva, puhala in ropotala in se naposled med rezkim šumenjem ustavila. Župnik je tiščal in rinil kaplana po stopnicah v kupé in kmalu sta oba izginila za črnimi in ozkimi vrati. Vlak je zažvižgal in se odpeljal.

Na poti proti vasi je rekel Andraž Orlu: »Zdaj si menda že vse skupaj pozabil — tiste svoje homatije. No, stvar se je šele danes prav za prav končala. Vsaj meni se

tako zdi! Ta (Andraž je pokazal s palcem nazaj v smer, kamor je odpeljal vlak) je piskal tudi zraven na svojo piščalko!«

Orel je šel dolgo molče dalje, potem pridržal nekoliko korak in uprl oči v Andraža. Vprašal ga je: »Ali ti veruješ v Boga?«

»Kako ne!« je dejal Andraž. »Vse tako, kakor me je mati naučila: v Boga Očeta, Boga Sina in Boga sv. Duha! Kadar me baba ne razjezi, tudi molim. Pa kako bi ne! Vsak pameten človek dela tako, ker nihče ne ve, kaj bo z njim po smrti!«

»Pa kako moreš potem govoriti, da je ,on' piskal na piščalko?« se je čudil organist.

»Pa ,on' ni Bog, on je človek, kakor vsi drugi, kakor ti in jaz! O Bogu ne bi rekel jaz, da piska v ljudskih stvarih tudi zraven na piščalko, niti sumil ne bi! Pa jaz sem veren človek in se bojim Boga. Če me zbudi ponoči grom in tresk, se prekrižam ... No, vidiš!«

»Ali,« je še vedno oporekal organist, »vendar ni tako! Veš, kaj je duhovnik?«

»Človek, ki pripravlja našo dušo za boljše življenje na drugem svetu!«

»Vsak duhovnik je posvečen. Na njem so nevidni ali težki blagoslovi, ki ga povzdigujejo nad nas navadneže. On je namestnik božji!«

»Ali vendar človek: rojen je iz ženske kakor ti. Kri mu teče po žilah kakor nama, tako je!«

Molče sta nadaljevala pot in že skoraj v vasi je rekel organist: »Ti, sosed in vaščanje sploh mislite in govorite neumnosti. Saj to ni tako, prisežem ti, če hočeš! Misesl, bolezen, nesreča — to pade na človeka kakor senca. Kdo se more braniti, kaj? Ali ni tako?«

»Haha!« se je zasmel Andraž. »Torej taka je ta stvar! Ti ne verjameš!«

»In ne bom nikoli verjel, niti mislil. Če so bili vzroki, so bili drugi vzroki, daljni, ki ne veš zanje ne ti, ne jaz. Ali če so bili, se bodo nekoč razjasnili, ker pride vse na svetu enkrat na dan!«

»Samo prave oči je treba imeti!« je rekel Andraž, pomelžiknil in se nasmelinil. »Zdiš se mi pa tak, kakor Ribničan, ki so mu povedali, da je njegov izgubljeni konj v levi dolini, pa ga je šel iskat v desno! Haha! Sicer pa: kaj se meni vse zdi! Vročina me peče in kuha in tukajle je tista hišica, kjer se pravi pri Guštinu. Ali bi ne stopila na kozarček?«

»Petek je!« je rekel organist v drugih mislih.

»Prav zato! Ne veš, kam bi se dal! Dolgčas, vročina in takole! Kar stopiva!«

Stopila sta in sedla na vrtilču za črno in izprano mizo pod košato jablano.

Guštinka je prinesla pijače in pila sta.

»Kaj boš pa zdaj napravil?« je vprašal Andraž. »Oženi se, kaj pa hočeš!«

»Ne!« je dejal organist. »Kaj bi rekla pokojnica!«

»Nič! Nima časa, haha! Ti si se je dobro ubranil, da bi se je jaz tako! Ali moja, to je žila! Da! Nič drugega ne kakor žila! Zanje ni bolezni!«

»A!« se je ogorčil organist. »Ne govori tako!«

»No!« se je pomiril Andraž. »Kaj sem mislil? To so besede, same besede, kako pa! Ali življenje je pri meni vendarle hudo. Od koder pridem in kadar pridem, vedno isto: rega, rega, rega! Misliš, da je meni prijetno, pretepati koga in še zlasti žensko? A — ni res! To je zoprno — ali kaj hočeš? Če rečeš, če zakolneš, nič ne pomaga! Udariti moraš, pa je! Kako sem jaz vselej sam nase nejevoljen, kadar jo pretepem! Še sebe bi, rečem ti! Ali ná! Pomagaj si, če si ne more! To gre, vidiš, vse tako naprej: rega, rega, rega — brez konca! Znorel bi, če bi je ne ustavil, ali ne?«

Andraž je pil in modroval dalje.

»No, na tvojem mestu bi se še oženil, na svojem ne! Rajši se dam živ zakopati, da! Ali ti si še mlad in imaš rad žensko in potrebuješ jo. Kaj boš letal ponoči za nji mi kakor skovirji za sovami? To je za fanta, za norega, a ne za moža, za gospodarja! Kajpada! Kar mora biti, mora biti!«

Andraž je hitel piti, Orel pa se je zamislil. Zdaj torej naj bi pričel zopet vse od kraja. Izbiranje, snubitev, ženitev, zakon, kaj bi rekli ljudje, Anini starši, njene sestre? Mudilo se mu je, kako se mu je mudilo, haha!

Rdel je v obraz deloma od močnega vina in deloma zaradi nenadnih misli, ki so se mu obračale po glavi.

»Ženska, zopet ženska, ali ne?« je rekel predse in se prijazno nesmehtil. »Ali mora biti, to je res!«

Andraž se je bil že malo napil in pričel je govoriti o spominih: »Kadar sem zapel na vasi pred tridesetimi leti, na večer včasih:

*Dekle je na pragu stala,
svetle zvezde preštevala.*

(Andraž je zatresel svoj ogromni bas, da se je jablana zganila), kadar sem, vidiš, ej, pa se je odprlo marsikatero vaško okence! Dobro je, da molčijo bele kamrice, dobro je! Ali zdaj, da bi bil vdovec, ne bi me zmotila nobena. Čvrst sem še, to je res, ali rajši vraga v zakon kakor žensko! Vero sem izgubil vanjo, to je!«

Popoldne se je nagnilo in prišle so mimo grabljice, sama mlada, čvrsta kmečka dekleta z grabljami na ramah. Vse so se smejale, šalile, nagajale druga drugi in zadaj za njimi je tekla Strojarkina Tina. Ko je zagledala Orla in Andraža, se je takoj ustavila, obrnila obraz v drugo stran in šla počasi mimo vrtiča. Njene bose noge

so bile majhne in močne in na lahki letni obleki je bilo videti vsak gibljaj mladega in brhkega ženskega telesa.

»Ta bi bila!« je dejal Andraž in se nasmehnil.

Organist je vstal, da bi jo bolje videl, in gledal še dolgo za njo po cesti. Ko je sedel nazaj, se je smejal sam sebi.

»O teje bi pa rekel,« je kimal hudomušno Andraž, »da bo tekel vsak sin očetu po tobak, brž ko bo rojen! Haha! Tole vzemi!«

Orel je gledal kvišku in mislil in mislil. Po jablani je zašumel veter, iz dimnika tik slemena se je dvignil prosojen in nežen stolpec dirna, se zvil po dolgem in odbežal, po cesti je bežala pred psom kokoš in kokodakala. Andraž je počasi praznil čašo in ob koncu mlaskal z jezikom in pritiskal na usta svojo široko in žuljavo dlan.

Čez dolgo je dejal organist. »Bomo že videli, kaj nam prinese življenje, bomo že videli!«

»Bomo, bomo!« je kimal Andraž. »Kako bi ne?«

Trije meseci

Maj

Noč je modra in topla. Ta toplota se vali po njej kakor morje. Zelena bilka se ziblje in koplje v njem, roža sanja in kima s povešeno glavico, mak maje svoje veliko rdeče oko in tudi jaz ga čutim. V mojih prsih se obrača vroč val hrepenenja. Moja notranjost je širša kakor svet. Obzorje ne vidi obzorja, zvezda mojega neba ne vidi odseva v jezeru moje duše.

Po dolгих stezah sredi širokih polj sem prišel do golobjaka svoje golobice in že sem trkal in naslanjal lice na hladno steklo njenega okna. Da bi me videla, draga, hitela bi odpirat! Poglej, za trak sem vtaknil dva težka rdeča nageljna, klobuk sem potegnil po strani na oči in svoje poglede sem prižgal z ognjem vročega koprenenja. He, moj smeh bi ti zaigral do srca! Izpod črnih brk se mi svetijo beli zobje, kakor bi jih bil izbrusil nožar. In moja rjava polt je gladka, mlada in moška. To je dovolj, da ti je lahko žal, golobica. Bodisi, da ne vidiš mojo klene in gibke postave, mojih širokih prsi in plečatih ram in mojih krepkih nog, ki udarijo pred te v zemljo, kakor bi se vanje vkovale.

Murni so odpeli. Dolgo, dolgo so sedeli pred luknjami v travi in vabili črne neveste. Oni med makom so hvalili svoje gladke životke in svoje dolge črne brke, a oni med pšenico so kričali v noč, kako dobro je njihovo srce, kako topli so njihovi objemi in s kako mehko travo so postlali svoje domove. In črne neveste so drhteale med travo in poslušale. Sapo so pridrževale, niso se upale ganiti. A pesem je bila silnejša in silnejša in noč lepša in lepša. Na nebu vedno več zvezd, luna vedno bolj zlata in val temine, ki je zibal rože in bilke, zmerom gorkejši. Za rjavo krtino se je zganila prva in lezla oprezno in varno med tisočerimi bilkami, koreninicami in listi. Pod širokim listom zelenega trpotca se je premaknila druga, zlezla nanj in pogledala s svojimi črnimi očmi okoli. O kaka krasota je to široko polje, kopajoče se v zlati mesečini! O kaka veličastnost je zbor črnih gospodov, ki pojo in vabijo in se ne utrudijo! Zlezla je med bilke in počasi po vseh šestih kobacala svojo sramežljivo pot. Bliže in bliže je petje in zdaj naenkrat so se zastrmele vanjo debele moške oči in dolgi brki so se iztegnili proti njej. Še dvakrat, še trikrat se je oglasil črni mož in v velikem zboru je utihnil prvi pevec. Vse križem se majejo bilke in rože po širokem polju in pevci izginjajo iz glasnega zbora. Samo še tam v sredi kliče petorica in tam na meji zveni dvoje glasov. A kje sta ta dva klica, da jih naenkrat ni? A kje je peti iz sredine, a kje je

četrtri, a kje so ostali trije, ko je nenadoma ravnina na širjavo in daljavo tiha in mirna?

Ležem v travo, prekrižam roke pod glavo in gledam v nebo. Tam iz grmovja na meji se še utrga glas slavca, ki ne more zaspati; zagolči, zagostoli in preneha. Tik sebe ima gorkoperno slavluljo in vedno in vedno čuti, da ji še ni vsega povedal. Spoznava, da še ni v svoji pesmi dovolj poveličal njenega dražestnega in gracioznega kljuna, da še davno ni opel vse lepote njenih drobnih in svetlih oči, podobnih dvema zrnoma črnega prosa. Njegova pesem ne zmore razodeti, kako lahek je let in utrip njenih mehkih in žametnih kril, kako ljubek in topel je njen sivi kožušček in kako sladke in vdane in presrčne so njene kretnje. Tu zopet zagolči in zopet zagostoli v noč. Mahoma ga spreleti zavest velike sreče in nova pesem zakipi iz njegovega grla. Vtakne glavo pod perut in še ga mami prelesten spomin. Med vejami skrit je videl slavluljo, ko si je umivala v potoku svoje tenke nožice. In dvigne zopet glavo in zagolči. A tam daleč v gozdu kraka vran. Budi se iz spanja in kraka in kraka. Njegov glas je širok in močan, ho, kakor bi zagrčal medved, rjavi kosmatin. A vseeno je krhek, mehak in poln čustva. Tudi vran je našel zvesto in košato vrano.

Vse zvezde gorijo nocoj in vse gledajo vame. Mežikajo mi in se smejejo. Vidi se, da se smejejo, a ker so tako daleč, gre težko do mene njih zvonki smeh. Vide-

le so, da sem zaman trkal in da ležim pred zaprtim globnjakom A kaj mi hoče vaš posmeh? He, koliko več sem jaz kakor ve?

Srebrnka, ki mežika poševno nad mojo glavo, pravi, da to ni res. Ona je mogočna, ona ima pod sabo ves svet in se po njem ozira.

»Pol ga imaš,« pravim jaz, »samo pol!«

»Vsega imam!«

»Moj brat je v Ameriki, pa mi reci, če ga vidiš!«

»Čez pet ur ga bom videla. Z železno svetilko pojde v rov, poznam ga!«

»Kaj pa, če ti ga zagrnejo oblaki, hoho?«

Srebrnka mežika in se smeje. »Vendar,« pravi, »vendar je ona več od mene!«

In oglasi se zlatka, ki sije proti jutru in je večja kakor druge.

»Ti, črviček zemski, kaj se pa šopiriš? Giedala sem tvoje rojstvo in tudi tvoj grob bom videla. Bila sem že takrat tu, ko je bil na zemlji prvi človek, in kdo mi pove, če ne bom še takrat, ko ne bo nikogar več!«

»A utrneš se lahko še ta hip. Svetla črta se pokaže za teboj, to bo ves tvoj spomin; izgineš med svetovi.«

»Kaj boš ti večni? V primeri z mojim življenjem ni tvojo daljše kakor stopalo mravlje.«

»Ali moj duh ostane. Vse, kar napravim velikega, bo živelo tudi po moji smrti.«

»A jaz, ki sem videla prvega človeka, bom videla nemara tudi zadnjega. Tudi vaša dela propadejo v neskončnost.«

In mahoma poseže v besedo s severne strani zelenka.

»To je od sile,« misli ona, »da se zemski prah prereka z nebeškimi zvezdami!«

»Ho, poglej jo zadirljivko! Vzela se je z mrzle strani, srepo čuka izmed trope bledic in oporeka moji človeški časti. Misli, da nisem jaz, človek, nič. Jaz, ki nosim v sebi srce, duha, misli, sanje, domišljijo, ki premikam hribe in izravnavam doline, ki so mi pokorne skrivnostne moči neba, ki sem vzel iz rok Prometejevih ogenj in ki sem vzel blisk iz oblakov, da mi služi kakor hlapec! In jaz, ki se razvnamem v ljubezni in uživam slasti življenja, ki nimaš ti, zelenka, o njih pojma. Poglej, tukaj zraven v belem golobjaku spi moja golobica. Jasna je, visoka in sladka in njene ustne so slajše kakor med, ki se cedi po Indiji Koromandiji, in njene oči so kakor dva živa mur-na, a njene grudi kakor neznane lilije iz devete dežele. O mrzla zvezda praznih prsi, ali slutiš, kaj se pravi potegniti klobuk po strani na oči, zatakni za trak dva težka rdeča nageljna in ukati preko polja k dekletu v vas? In kaj je maj in kaj vonjava rož in vsa ta lepa in široka majniška noč?«

In zdaj se razkačijo vse zvezde in mežikajo in se pačijo. No, dobro vem, da se smejejo, ali glej, že jim je kazen

za petami. Luna blede, ker sluti sonce, ki naznanja svoj prihod izza visokega gorovja. Njena luč, že prej slaba in tiha, se umika s polj in holmov, srebrinke že ni več, zlatka medli in zelenka izginja jezno in hladno. Njiva se oživilja in iz njenega naročja leti škrljanček visoko pod nebo.

Mi vsi, mi vsi, mi vsi, pravi, bomo še dolgo živeli. Prišlo bo še mnogo, še mnogo pomladi, razcvetelo bo še na milijone in milijone rož, ozelenelo bo še neskončno travic in mi vsi bomo še dolgo živeli. O, kako lep je rdeč mak, ki ziblje svojo žarečo glavo sredi žitnega polja, o kako lepa je roža zlatica, ki gleda iz pšenice, o kako prekrasna je jablana, ki je cvetela kakor ogromen šopek na parobku njive, kako veličastna je lipa, ki se košati sredi pota in zeleni in cveti, a v njej šumi marnih čebelic veliki roj! Že žvižga kobilar po najvišjih smrekah, že se vozi nebeški car v svoji moči in gorkoti preko vedrega neba. Vse, vse dije in klije, plevice žgole in skrivajo soncu svoje črne oči in svoja bela lica. A mi, a mi fantje prepojemo dni in noči, mi se v sreči premetujemo, veselimo se in ukamo, ko je toliko rož in toliko zdravja. Naše prsi so kakor žive skale, a kakor iz živih skal studenci, kipi iz naših prsi židana volja. Živi, živi, živi, spomlad živi, sonce živi, roža in plevica živi, mladost in veselica! Mi vsi, mi vsi, mi vsi bomo še dolgo, dolgo živeli.

Sonce je prilezlo izza vrhov, in strahota, kmalu bo zmoglo to, česar se ni posrečilo vso noč ne luni ne zvezdam. Poiskalo me je s svojimi žarki in oblilo me je vsega s svojo toploto. O koliko svetlobe je razlilo po zemlji, o koliko! Če bi bil orjak od zemlje do neba, pa bi vzel lopar kakor pleča Triglava in bi jo plal od jutra do mraka, vsak dan od jutra do mraka bi jo razmetaval kakor cestar beli sneg, pa je ne bi razplal.

Že me je pregnalo z mojega ležišča. Vstal sem in odukal bom, koder pojo škrjančki nad zelenimi stezicami. Ho, in tu v oknu si, golobica zaspana, in zdaj poglej dva težka nageljna, ki sem jih še sinoči ukral v tvoji gredi in jih zataknil za trak, poglej moje vžgane oči, mojo drznost poglej, ki se ti smejo iz mojih bleščečih zob, vsega me poglej, ko stojim pred tabo zdrav kakor gora, klobuk potegnjen po strani na oči in širokopleč in močan. In zdaj glej za mano, ko zavijem preko njiv. Ko me že ne boš več videla, boš še čula, kako ukam v svojo vas in kako se ne bojim ne hudirja ne skovirja. In povem ti, da se vrnem jutri in da ne jenjam prej, dokler se ne razcvete krona najine ljubezni.

Oktober

Črno je prazno strnišče in po njem brije sapa. Naglo pride mrak, naglo se umika sonce, ki se nam je izneverilo in gleda naš kraj s hladno ljubeznijo goljufive mačehe. Gore se izgublajo v temini, oblaki hite pod ostrimi zvezdami kakor črne in jadrne barke in pod njimi lete ptiči z dolgimi nogami in dolgimi vratovi, z ukrivljenimi perutnicami in odprtimi kljuni. Vse popoldne so letali nad vasjo, zdaj so se pomaknili za streljaj naprej in kriče nekje visoko pod ladjami oblakov. Kličejo zateglo, kličejo obupno in sprašujejo za pot.

»Kam, kam pelje cesta, ki beže po njej oblaki, kam, kam drži pot skozi preseke daljnih planin, katera dežela je to, ki žari onstran snežnikov v rdeči žerjavici in kakšni kraji so tam, kjer je zasijala luna?«

In kriče in kriče in letajo v ogromnih krogih nad našim prostranim poljem. Ne umejo jih ljudje, ne razume jih njiva, ki leži prazna in široka pod njimi, ne razumejo jih ne zvezde ne oblaki in tudi ne bistra vodica, ki kaže odsev njihove splasene jate. A smreke tam za polji se nagnejo v tisto stran, kamor hiti sapa, iztegnejo vrhove in zaječe v ložnih in globokih vzdihih.

»Zdaj pride mrzli čas, zima nas stisne, o, da bi mog-
le iz tal, da bi se vogle počez pod oblake in da bi zamah-
nile z vejami kakor s perutnicami in poletele z vami, pti-
ce, z vami, oblaki, v kraje pomladi in cvetja!«

E, srce, ne govore tega smreke, ne kriče tega ptice, ki
se vijejo v črnem curku preko temine! Tvoj glas je to, ki
te je sram, da bi priznalo sredi moških prsi nemoško bol
in polagaš besede v vrhove smrek, v kljune neznanih
vodnih ptic in nevidna krila sap, ki se pode nad jesensko
krajino!

Za rdečim zastorom njenega okna še tli privita luč,
ona, črnogledka in visokostaska, še čuje, še sanja in še
čaka. Tostran pota in tostran njenega zelenega vrta stoji
voz sena in nanj sem zlezal, legel na prsi in se zagledal
v malo okno.

Vse je prazno, le sapa šušti, le ptiči kriče v daljavi, ali
kaj je vranu, da je planil v plašno samoto, kaj ga je dvig-
nilo iz gostega okrilja gozda, da tepe s krili po sivi te-
mini, da odpira kljun in kliče z raskavim in drhtavim
krikom v nočno zapuščenost?

»Kra-kra — kje si družica, kam ta je nesla perut z ne-
vernim drugom? Hrapavo je moje grlo, črna in trda je
moja postava, ni miline v mojih očeh, presrepe so mi,
glejte, in premoške, ali tudi za črnim perjem, tudi za
ostrim kljunom bije srce, ki se topi v čustvu, in hripavo
grlo pozna boleost, ki ga davi in duši. Kra-kra, kje je po-

mlad, kako je minila, kako mi teče čas brez ljubezni, kako mineva življenje brez sreče! Kra-kra — ne morem te pozabiti in vsi dnevi moji prejdejo v mukah.«

Leta vran, premetuje se na levo in desno, navzdol in navzgor, a tam pred mano se svetlika rdeči zastor nje-nega okna ...

In ko že ni več ptičev v višini, ko izgine vran in pošu-meva le še sapa z velim listjem, ki se premetuje po ko-lovozni poti in po meji, zašušte koraki, prikaže se drob-na postava izza ogla, plazi se do okna, tišči se bele ste-ne kakor senca in potrka rahlo na malo šipo. Nenadoma izgine luč, kakor bi jo odnesel dih noči. Okno zaškriplje, glava se prikaže v njem, temna ženska glava in roke, mehke in dobre in vroče se iztegnejo in ovijejo okoli vrata neznatne sence.

»Zdravstvuj mi, duša, ves dan srce posluša, kdaj se stori večer, da k tebi pride po srečo in mir.

Zame več rože ne cveto, zame več ptice ne pojo, dru-ge sreče zame ni, kakor ti zreti v zveste oči.«

In tam iznad polja zopet privihra vran in zopet kriči in kraka o svoji težki boli.

Zlezem z voza tiho in oprezno in grem pod njim in se ž njim pogovarjam. »Čemu,« pravim, »vran, čemu tvoj jad? Ne pristoji ti!«

»Kra-kra,« kriči vran, »ne pristoji mi in da bi bil tra-va, bi ga izkljuval, in da bi bil solza, bi ga izpil, in da bi

bil kamen, bi ga dvignil do neba, letel ž njim na široko morje in ga spustil v njegovo globoko dno. Ali jad je nevreden, prime se duha in oba obolita in grizeta in kljuje-ta.«

Vseeno, vran, čemu govoriš otročje in žensko, ko si ves črn in hripav in moški in ko gledaš srepo in trdo. Haha!

»Kra-kra,« kriči vran in frfra, »kaj bi ne krakal, kaj bi ne krakal, kaj bi ne frfral, ko ne vem, kje je moje mesto! Kam naj letim, kateri gozd je moj, katera vera je prava, kje je moj dom!«

Beži, beži mi izpred oči, o črni vran, nevreden svoje črnine, nevreden svojega osornega glasu, svojih srepih oči in svojega trdega kljuna! Leti, leti izpred mene, ti deklinški, ti otročji vran!

Ho, glejte jih, tam gredo fantje naše vasi, preko polja gredo in jaz zavriskam trikrat: nizko, srednje in visoko. In vsi mi odvriskajo, osmero in še več grl. In zavriskam drugič: nizko, srednje in visoko in v drugo mi vsi odvriskajo. Zdaj smo se spoznali. Oni mene in jaz njo, ker vsi smo fantje iz ene vasi. Približam se, stopim v njihovo sredo, razprostrem roke, primemo se okoli vratov in gremo dalje skozi mračno in oblačno jesensko noč.

»Huj, imamo ga. Pri tvoji vasuje!« pravi Jernač.

»Huj, pojdemo ga čakati, če ti je prav in pokažemo mu, kje je najkrajša pot v njegovo vas!« govori Jure.

»Huj,« oblubi Matej, »že tri dni je tega, kar me srbe dlani, nočoj si jih popraskam.«

Čemu, mislim jaz, čemu meni vsi fantje? Kaj nisem jaz sam orjak, kaj bil je treba pomagača? Konja sem udržal, ko se je plašil in tudi bika se nisem zbal in podivjanega vola sem zgrabil za roge in mu zavil glavo, da je pokleknil!

In zdaj zapojemo in naša pesem gre preko polja, plava do vasi in skozi okna in stene prodre v bele čumnate, kjer leže vaška dekleta, drže roke pod črnimi lasmi, gledajo v mračni strop in mislijo na nas.

Ločimo se in sam grem po drugi poti na polje. Grem, grem in že ga vidim od daleč, ki se vrača od njenih ust in z njenih prsi. Glej ga suhega fanta, si mislim in smejem se predse, glej ga drobnjavca, ki je ovil njene debele črne kite krog svojih nežnih prstkov. Glej ga junaka, ki je šibek in sladak užugal vroči in pekoči ogenj njenih oči.

Srečava se. — »Od kod?« ga vprašam.

Spozna me. Kako je tenak, kako je nežen!

Z roko seže do čela in prsti mu trepečejo. Obstoji in me gleda bled in prepadel, a jaz prekrižam roke na hrbtu, vzbočim svoje široke in skalaste prsi in se mu smejem: haha!

»Nje se usmili,« pravi, »zanje te prosim. Ne poderi njenega srca!«

Njegov glas se trese in v grlu se mu lomi in zaletuje.

»Ali kaj govoriš stvari, ki te zanje nihče ne vpraša?!« pravim jaz. »Vedeti hočem le od tebe, ali je ta sapa tista, ki prinaša našim njivam sneg in našim potokom led in če so ptiči, ki so kričali nočojšnjo noč nad našim poljem, tisti povodnjaki, ki imajo dolge noge in kratke kljune, ali tisti, ki imajo kratke noge in dolge kljune? In o tem sem se hotel posvetovati s teboj, kakšna bo pšenična žetev, če bo zima brez snega in samo burjasta in suha?«

In grem dalje in ga pustim na samotni poljski stezi.

Februar

Skozi gostilniško okno gledam zimo, ki pleše zunaj v snežnem metežu. Burjo slišim, ki smuka sneg s streh, ga nosi v belih oblakih čez ravnino in ga odklada pod daljnim klancem. In ko leti nad vasjo, zavija s tulečim glasom kakor jata volkov, ki so živeli nekoč v naših hostah.

»Hu, hu, ni skednja, da bi ne bežala skozenj, ni hiše, da bi ne našla vanjo špranje, ni tako trdno zbite rakve, da bi ne švignila mimo desk. Ni obleke, ki bi varovala pred menoj, in ni kože, ki bi ne segla skozi njo do kosti. Igle nosim s seboj, dolge in tanke igle in ž njimi vbadam in šivam. Šivam lica deklet in šivam vele prsi starikine.

Hu, hu, beži, starec, da te ne vržem preko groba. Nad čem se jezite, kaj vas je razkačilo, otročički moji? Tu so moje igle, tu so!»

In v hišo stopi harmonikar Trobencelj in se šali. Še nikoli ga ni zeblo tako v pete, pravi, kakor ga zebe danes, ko je pozabil doma nogavico, v kateri ima denar.

Jaz pa sem se zagledal v kozarec, ki stoji poln pred menoj. V njegovem dnu se utrinjajo drobne srebrne is-

krice, lete na površje in izginjajo kakor zvezde na jasnem nebu.

Pijem, pijem vino rdeče, ker so taka lica moje ljube, ker so žareča njena usta, ker je ona vsa vroča in žgoča in zdrava in mlada. Po žilah mi teče vroči sok, hiti mi v glavo, pleše mi po prsih in ves divji sem in poln želja in poln živahne domišljije, ki postavlja predme njeno rdeče obličje in njeno telo, kipeče v lepoti in zdravju.

Pijem, pijem vino črno, da se spomnim njenih las, ki so temni, kakor bi jih barvala hudourni noč, da se zmislim njenih oči, ki so kakor dva črna zublja, plahutajoča v zorni svet, nasprotujoča soncu in njegovi žarjavi. Opleti se me, noč hudourni, užgi me, črni sončni žar, da zgorim v tvojih plamenih!

Pijem, pijem, da bi se omamil. In jad pade iz srca kakor kamenje in žalost kane iz njega kakor debela solza. Pozabim trpljenje in boleost, ki rasteta iz spoznanja, da me ljuba neče, kakor grenki pelin iz vrtni grede. In pozabim mnogokaj in ves sem vesel in kimam k harmoniki, ki poje iz Trobencljevih rok.«

»Hejsasa, rejsasa,« poje, »čemu prazen obraz, čemu žalost v srcu in mraz, ko nam teče tisti čas, ki ga ne bo nikoli več pri nas! In preteče nam, naj bo vesel naš hram, naj bo strupen in sam, o, vseeno preteče nam! Primi deklo, glej, ki nese mimo tebe svoje zdravje, polnogruda je in močnostasa, kot bi jo skovali kovači, taka

je! Ujemi pastirico, čuj, ki švigne mimo s svojo preprosto pesmijo in s svojim črnim pogledom. Hejsasa, rejsasa, ne izbiraj, temveč grabi na desni in levi.«

Noče vame prava volja, pijem, kakor bi pljuskal Bog vino v hladno skalo. In vstanem in grem daleč iz vasi na holm in od tam gledam nazaj na koče in hiše in na cerkev, ki stoji sama sredi pokopališča. Zapojo zvonovi. Najprej se oglasi veliki kakor gospodar z debelim in silnim glasom.

»Čujte, čujte!«

In za njim se razklepečejo mali trije in ščebetajo na daleč in blizu, da je danes svatba, da se poroči moja dekle s fantom iz daljne vasi. Da ima skrinjo risano in pisano, da ima v njej obleke, ki je ne raztrga niti mati, niti devet njenih hčera, da ima v njej šumeče rute, zelene in rdeče kakor spomladanski travnik, ko je razcvetel po njem mak in se je razgorelo nad njim sonce. In da stajata dve kobilici, ki imata rdeče in bele in modre trakove v grivah in v repu in ki vlečeta divji in penasti košato balo, njena last, in da so v skrinji veliki srebrni tolarji in rumeni cekini, potuhnjeno ždeči v usnjati mošnji, skrivajoči dnevu obraz v strahu, da bi se jih ne prijelo sonce.

Počijo pištole, zapoje fantje, zazvončkajo sani in dolga vrsta jih drvi proti cerkvi. Kam je obrnil vranec ne-

vesto, kaj je potegnil preko grobov? Proč, bedasta misel, naša pot gre v življenje!

Svetega Petra je predramil trušč in hrušč, stopil je na oblak in ukazal snegu, naj preneha. Tisto tam, kar je zažarelo izmed oblakov, to je njegove štole sijaj, njegove palice svit. In sveti Peter gleda.

»Čujte, čujte,« ponavlja veliki zvon in mali klepetajo, da bo imela nevesta tudi deset parov svetlega obuvala, petdeset parov modrih nogavic, da priženo za njo dve leti starega junca, da pripeljejo kravo Dimo in dvanajst ovac in šest kozic, ki imajo mleko za bolnike. In dvajset kokoši prineso, vseh dvajset čopastih, črnih in belo pikastih in med njimi petelina, velikega, da zoblje z mize in ima rdečo rožo kakor otroška dlan. In dva bela golo-ba v znamenje ljubezni.

Preko belega polja leti in drvi črna zver, to ni črna zver, to je Sultan, njen pes, ki se mu mudi v cerkev.

Nepretrgoma gostole zvonovi in okoli cerkve pokajo zamolklo pištrole. A v zraku zavija burja in se smejo.

»Hu, moj rep je košat kakor pavji,« pravi, »in jaz sem ptica kakor pav, ki plahuta z ostrimi perutnicami nad tabo. Iz repa si izderem najdaljšo in najtanjšo iglo in ti jo potegnem skozi srce.

Hu, v kljunu držim mraz kakor kaplje strupa in z ledenim krempljem ti razgrebem prsi in kanem v srce. Sram je mene ptice, zasmehovati tvojo moško boleost.«

Čemu, mislim si, burja, tvojo tuljenje, kje je boleš, povej, kje je beseda, mi reci, ki sem jo ž njo zaznamoval? S holma gledam svatbo, kakor dela sveti Peter, ki se mu sveti izza oblaka srebrna palica in zlata štola. In zvonove poslušam, ki ščebetajo naprej in naprej o dveletnem juncu, o kravi Dimi, o dvanajstih ovcah in o čopastih kokoših. Zdaj obračajo vozniki sani, svatje prihajajo iz cerkve, a jaz imam oči kakor kragulj in vidim nevesto, ki je stopila z ženinom na prag.

»Živela, živela,« ji kličejo in mahajo s polhovkami svatje in tudi jaz kričim s holma preko doline: živela, živela!

Kako je lepa, enaka zori, ki jo opeva pesem, enaka roži, ki jo rodi zelena vigred! Njena lica so kakor našega vina kri, njene oči in njeni lasje kakor črnina naših goric. A njene grudi, moj Bog, kakor dvoje žlahtnih jabolk v graščinskem vrtu. Njen pas, vidim ga, kako je tenak in bela roža, deviška mirta v temini njenih las se trese.

Vriskajo vsi in vriskam še jaz. In grem v vas in vidim njenega očeta, grčavega starca, ki stopi k meni, se mi zareži v obraz in udari po rami.

»Tebe bi bil hotel, pri moji veri!« zakriči in se zakolne.

»Pa mi daste drugo!« mu odgovorim.

Gleda me, meri me, vseč mu je moja postava in skomizgne z ramama.

»Da bi bil zate vedel prej, pa bi imel tudi drugo.«

»Pa vi ste še hrast, imate jo lahko.«

In starec dvigne napeto koleno in udari po njeni s široko dlanjo.

»Kupil jo bom, za hudirja! Še nočoj pogledam tam za vasjo v lužo in ujamem, če še plava kaj po njej!«

Sivec zavriska in gre na svatbo, a pištote pokajo in zvonovi pojo. Obrnem se k njim in jim pravim:

»Zvonite, zvonovi, oznanjajte srečo, veselite se!«

Žandar Stružnik

Zjutraj na dan sv. Jurja je bilo, ko je korakal žandar Stružnik po ravni dolenski cesti proti Bukovčam. Semenj je bil tam, po vseh cestah, ki vodijo tja, so pri-ganjali kmetje živino, se kričaje pogovarjali, vihteli dolge leskove šibe in sklepali že spotoma kupčije.

Lepo jutro je bilo. Sonce je že vstalo, spomladansko sonce, nekako mlado mehko in ljubeznivo. Skoraj pla-ho se je dvigalo od hribov navzgor, boječe je božalo lica in oči, kakor dek-le, ki prvič ljubi. Vso krajino je obseva-lo, vse že izorane njive, vse griče in holme, ki so pričen-jali vnovič zeleneti. Davno je že skopnel sneg, ni bilo hude zime, nenavadno kmalu je prišla spomlad v deže-lo. Drevje je zelenelo, že se je odpiralo po njem belo cvetje, prve spomladanske rože so povečini že odcvete-le. Tako zgodaj je še bilo, šele majnik se je bližal, a člo-veku se je nehote dozdevalo, da prehaja pomlad v pole-tje, da bo morda že jutri, po jutrišnjem vsa natura pre-nasičena močnih in sočnih temnozelenih boj.

Žandar Stružnik je držal z levico za ročaj svoje dolge in svetle sablje, ki se je svetlikala v soncu, gledal enako-merno predse po sejmarjih, hitečih mimo tu in tam v

tropah in z dolgimi palicami v rokah in tu in tam gonečih visoko in sloko živino. On ni mislil na spomlad, ni se ozrl po dolini in hribu, ki sta se pričela ogrinjati v nove in sitopisane obleke. Vseeno mu je bilo, naj bo zunaj spomlad ali meglen jesenski čas, naj se natura razživlja ali umira, samo da so bile ceste suhe, da ni pripekala po njih prevelika vročina in da ni zavijala prehuda burja in iskala popotnikovih kosti.

Visoke postave je bil, močan in koščen, črnih las, črnih oči, črnih brk pod nosom in v lica zagorel in rjav. Resen je bil v svojem govorjenju in vedenju in vsi vlačugarji, pretepači, goljufi in berači tistega okraja so imeli pred njim največji strah. Samo njegovo ime je bilo treba izgovoriti in že je bil pretep končan, že je pustil tat sredi pota svoj plen in se je izgubil v temi in gošči, že je odšepal stari in sitni berač v svojo revno kolibo. Tuja je bila Stružniku šala, tuje mehko ravnanje. Fanta, ki se je pretepal, je vrgel ob tla kakor krepelo, tatu, ki ga je zasačil, je uklenil, da so mu odrevenelle roke, sitnega berača je pahnil s poti kakor muho. In kdor se je branil, tistemu se je godilo huje. Tistega je uklenil z verigami, da mu je gledala kri izpod nohtov, tistega je pretepel, kakor mlatiči pšenico. Znano je bilo to vsem malopridnim in zato so se ga bali kakor nezgode.

Troje brhkkih deklet je prehitelo Stružnika, zdaj so šle baš pred njim, moral je videti lepe mlade in kipeče živo-

te, moral je videti, polna, drzno zaokrožena meča, ki so se ob hoji enakomerno stresovala. No, komaj jih je videl. Ni mu bilo do deklet, zanj je bila služba in on zanjo. Enkrat — v davnih časih, vojak je bil takrat — tedaj je imel dekleta. Neumno, zelo smešno mlado punco z velikimi mehкими prsmi, s širokimi boki in s črnimi nagnitimi zobmi. Ponoči se je z njo sestajal in ponoči razstajal, sram ga je bilo nje, nikoli je ni ljubil.

Pozneje, ko je postal žandar, se mu je obesila nekoč krog vratu mlada natararica. V Novem mestu se je to dogodilo v priljudni krčmi, kamor je zahajal ob dolgih in prostih zimskih večerih. Okrog božiča je bilo, menda natančno na sv. večer, ko sedi vsakdo med svojci, obnavlja spomine in je ves dober in blag. Njegovi tovariši so imeli svoje ljudi, vzeli so dopuste in so šli v domače kraje preživljat vesele praznike. A on, ki se ni spominjal ne očeta ne matere, ki ni imel ne doma ne svojcev, je šel v krčmo, pil vino in čital po časopisih o zvutih tatovih in goljufiji.

Prazna je bila tisti večer gostilniška soba, čisto sam je sedel v kotu ob belo pregrnjeni mizi in srebal cekinasto vino. Tu in tam so se začuli iz veže koraki, duri so se odprle in v sobo je stopila mlada in lepa natararica Ela. Polukratko krilo je nosila, vitek je bil njen stas in obraz droben in zamišljen. Obstala je sredi sobe, stopila do

okna, odgrnila zastor in gledala na temno cesto, približala se mizi v kotu in vzdihnila.

»Ali ne greste vi nikamor nocoj?«

Mogoče se je tresel njen glas — Stružnik ni opazil.

»Ne grem,« — je rekel.

»Sveti večer je,« — je povedala in Stružnik se je poravnal na stolu.

»Ali vi nočete domov?« — je vprašala.

»Nimam doma! Tudi staršev ne in ne bratov ne sestra!«

Njen in njegov glas sta se mešala v čudno harmonijo. Po prazni in prostorni sobi sta se izgubljala v odmevih in zdelo se je, kakor bi se lovila in istočasno odbijala pod nizkim in ponekod vijugastim stropom.

»Jaz tudi nimam nikogar —«

Stavka ni končala; izzvenel je, kakor nenadoma raztrgan.

»Nič hudega, če nima človek staršev, kadar doraste!«

Stružnik je gledal v nasproten kot, počasi je vzel iz žepa cigaro in ji odgriznil konico, ne da bi premaknil oči.

Ela je sedla.

»Vi me ne razumete!«

Vsa rdeča je bila v lice, nepričakovano je zajokala.

»Kaj pa je?« — se je začudil Stružnik.

»Rada — vas — imam!«

Tako težko in naporno je govorila, kakor srednjeveški mučeniki, ki so morali posili lagati.

»Kaj vam pride na pamet?«

Stružnik se je zasmeljal ostro in rezko, a ona je slonela na mizi in jokala.

»Še otrok ste, gosposki ste in nežni. — Kaj hočete z menoj?«

Še enkrat se je zasmeljal, nato je bobnal s prsti po mizi.

»Nisem gosposka, s kmetov sem doma, samo obleka ni kmečka. Tudi dvajset let sem že stara!«

Ela je jokala, Stružnik se je držal na smeh in bobnal s prsti po mizi. Nazadnje mu je prišlo na pamet, da je iztegnil desnico in dvignil njeno glavo. Tako velika je bila njegova dlan, da je zakrila skoraj ves njen obraz.

»Mehka lica imate, kakor gosje perje. Lahko vam bo dobiti fanta!«

In vnovič mu je prišlo na um, da hoče njega in zasmeljal se je na ves glas. Kaj hoče z njim ta otrok, je mislil, ti slabotna punca, ki je videti, kakor bi šele pred dnevi ostavila materine prsi! Mlada je in neumna, sanja se ji in blede, pravo življenje ji je še tuje kakor Amerika. V rdeče vrvce se je najbrž zagledala, ki preprezajo njegove prsi ob večjih slavnostih, najbrž v zeleno se izpreminjajoče perje na klobuku, ki vihra v vetru in se izteza zadaj preko ozkih krajevcev.

Stružnik se je poslovil, kakor se poslavljajo ljudje od otrok in opustil tisto krčmo. Nikoli se ni domislil na otroka, ali čez mesec dni, čez dva meseca mogoče ali še več, se je dogodil neprijeten slučaj.

Menda je bila jesen, po tistem kratkem drevoredu, ki se je širil pred orožniško posajajo, je odpadalo listje, droben dež je pršil, nekako v sredini med črno se svetlika-jočimi vejami starega kostanja je pomežikavala slabotna brleča petrolejka. Večer je bil, okna nasprotnih hiš so odsevala v medlordeči luči, od redko kod je pritavalo copotanje korakov, približalo se, oddaljilo in utihnilo.

Stružnik se je vračal truden in izmučen z dolge poti proti domu. Pred sabo je gnal uklenjenega potepuha, ki ga je zasačil v gošči pod Gorjanci, spečega v senci z ukradeno gnjatjo pod glavo, s prigoljufanimi novci v žepu in s tujo obleko na sebi.

Izza drugega, tretjega kostanjevega debla je stopila temna in tesno zavita ženska, nenadoma je stala tik Stružnika in se ga oklepala z rokami krog vratu, kakor je bil: s puško na rami in s torbo na hrbtu.

»Kaj! — Stran! — Kdo!« — je togotno vzklikal Stružnik in se izmotaval iz objema, obstal je in tudi uklenjeni potepuh se je ustavil in gledal nazaj.

»Jaz sem Ela,« — je govorila ženska, — »jaz vas ne morem pozabiti, jaz sem skušala na vse načine, ni mogoče, jaz umrjem tako, jaz se uničim kakor koli!«

»Otrok bedasti, jaz sem v službi. Kaj ti pride na pamet, kaj počenjaš neumnosti, kaj sanjariš po temi, iztrezni se, pojdi spat!«

Jezen je bil Stružnik, govoril je v eni sapi; hipoma je odstranil njene roke, potisnil jo je na stran in zakričal nad potepuhom, ki je slonel ob kostanjevem deblu in se držal na smeh. Drug za drugim sta odšla s širokimi in trdimi koraki.

Na obeh straneh široke cesarske ceste, ki pelje skozi Bukovče, so stali beli sejmarski šotori. Reka ljudi, pomešana s konji in voli in vozovi, se je pomikala po sredini, vse križem je kričalo, vse križem ponujalo in kupovalo in priganjalo. Zadaaj za trgom se je širil prostor za prodajanje živine, pijani mešetarji so se drli tam, natezovali kupcem in prodajalcem desnice, stiskali jih skupaj, tolkli po njih, hvalili in grajali in kleli kakor hripavi vrage. Tam na voglu, kjer se križa deželna cesta s cesarsko, tam so se resno sprli. Dolgi Jure izpod Trške gore je že natezoval svoje suhe in z redkimi raznobarvnimi in debelimi kocinami porasle ustne, že je stiskal suhe pesti in jih vihtel nad svojo razmršeno in podolgovato glavo, krepelo je ugledal na tleh in ga je naglo pobral.

»Kaj! — Sakramiš! — Ti boš goljufal Zoretovega Julčeta iz Novega mesta, ti gnida podgorska, ki imaš manj možganov kakor moje bolhé!«

Suh kmetiček, ki mu je stal nasproti, je zmerjal prav tako, sukal je po zraku drobne in črne pesti in gledal, kakor bi imel strup v očeh. Zoretov Julče je stal na sredi, z levico se je upiral ob Juretove prsi in z desnico v kmetičkove, tiščal oba narazen in se pri tem smehljal, da so bila njegova debela lica še bolj rdeča kakor po navedi.

»Stružnik gre!« — je rekel nekdo, »žandar!« mu je javil drugi. Zoretov Julče je napravil resen obraz in izpustil, kmetiček je zakašljaj, stopil k paru svojih volov in poravnaval verige, mešetar Jure je vtaknil roke v hlačna žepa, še bolj zategnil svoje razvlečene in slinaste ustne in pljunil po tih.

»Kaj pa kričiš?« — je zaklical vanj žandar Stružnik in Jure je pogledal vstran in pljunil v drugo.

»Hek,« — je dejal in skomizgnil z ramami, — »govorimo! Ljudi dosti, vsekrižem se dere, treba kričati, če se hočeš pomeniti!«

Stružnik ga je pomeril od vrha do tal, Jure je gledal v tla in nekakšna rumenordeča barva se je razlila po obrazu med njegovimi raznobarvnimi kocinami.

Stružnik je odšel počasi dalje, pred njim so govorili sejmarji mirneje, za njim so se razvnemali v novem ognju in se pogajali in prepirali.

Ko je odzvonilo poldne, so se pričeli razgubljati iz sejmišča, pred trškimi krčmami so privezovali živino, sami

so posedali za dolge nepregrnjene mize po nizkih in zakajenih trških gostilnah, kadili cigare in pili dolenjsko vino. Tu in tam so sedele med njimi žene z izpodvezanimi krili in do polovice napolnjenimi košarami na kolnih. Silile so vanje, vlekale jih za rokave, trgale jim kozarce od ust in kmetje so se jih otresavali kakor komarjev.

»Kaj delaš, Matija?« — je vpila prva in druga je vlekla koščenega kmeta za brke, dolge kakor vlakna in silila raztogotena vanj: »Voli boš zapil, ves dom boš pognal po grlu, dedec nemarni!«

Redko kje je sedelo mlado dekle, tiho kakor dremajoča ptica, enakomerno zroče po ljudeh in z vedno polnim kozarcem pred sabo. Tam na koncu trga v zloglasni gostilni malopridne in razvaljene krčmarice so pili fantje iz raznih bližnjih vasi, peli in zabavljali in se ob koncu stepili.

Najprej je tekel preko trga bosonog deček in kričal vso pot, kje se tepo, spotoma se mu je pridružil drugi, potem tretji in četrti, in naposled je letela pa trgu cela jata otrok in oznanjala živahno novost o burnem pretepu. Tudi Stružnik je slišal in se je naglo napotil na mesto. In ko so ga ugledali otroci, so prenehali z oznanjevanjem pretepa in pričeli vsekrižem kričati, kdo prihaja.

»Žandar Stružnik, žandar, žandar!«

Kakor strela je letelo ime od ušes do ušes in tudi v gostilno zloglasne krčmarice je priletelo. Mahoma je bil pretep končan, preplašeni fantje so odpirali v silni naglici okna, butali v vrata in bežali na prosto, in ko je prestopil žandar Stružnik sobni prag, je videl zadnje pete in hrbte, ki so zdrsnili z gostilniških oken navzdol, samo razbiti stoli so ležali po tleh, prevrnjene mize in klopi brez nog; tisti fant, ki je bil tepen in je zamudil beg, je klečal pred njim na tleh, roke je sklepal, menda je imel solze v očeh, po čelu in preko levega lica mu je tekla kri in njegov glas je bil ves plah in hripav.

»Tepli so me že, oh, gospod, ko jih lepo prosim, nikar me naj še oni ne tepó, nikar me naj ne uklenejo, nikar me naj ne zapro: nikoli več me ne bo pri tepežu!«

Stružnik si je zapisal imena pretepačev in je odhajal počasi dol v sredino trga in dalje na drugi konec. Prazni semenjski prostor se je širil tam, na drugo stran občinski pašniki, ki so segali skoro tako daleč, kakor so nesle oči.

Mrak se je delal, že davno je zašlo sonce. Nad goro je že svetila večernica. Sejmarji so se razhajali na vse strani, redkokje se je še opotekal po cesti pijan mešetar, govoril sam s seboj, mahal z rokami okoli sebe, padel v jarek, izkopalil se trudoma iz njega in nadaljeval svojo dolgovezno pot. Izpraznila se je široka cesarska cesta, utihnil je hrup po krčmah, tržani so se zbrali pred

hišami in posedli po lesenih in kamenitih klopeh. Otroci so še čuli, še letali bosopeti in gologlavi po vasi in tam na koncu, kjer se pričenjajo vaški pašniki, so zagnali nenadoma silen hrup. Vsevprek je cvililo in kričalo, zadnji sejmarji so se ustavili, tržani so prišli pogledat in so našli pijano žensko, ki se je vihrala z desne na levo.

»Pila sem, pila,« — je govorila in se vmes naglas smejala. »Kdo mi še da za pijačo, pa sem njegova! Mlada sem še, nimam jih še štirideset, komaj pet in trideset. In še sem čedna, kaj, ti fant, ki imaš po strani klobuk?«

Zadela se je ob fanta, ki je stal ob strani, zamahnila z desnico po zraku in zapela z na pol hripavim in na pol cvilečim glasom:

*»Kaj boš, kaj boš za mano ho-o-dil,
klobuk, klobuk po strani no-o-sil?
Jaz ti pa to povem,
da te ne smem!«*

Otroci so se smejali, vlekli jo zadaj za krilo, spenjali se po njej in vpili vanje od vseh strani. Ona se je zaganjala za njimi, se opotekala po cesti, gugala se z desne na levo, sedla na obcestni kanton in mahala z roko.

»Pijmo mi, ki smo sami zase na svetu! Dobro je, lepo je, če je človek pijan! Vesel je in srečen kakor bogataš, ki ima vsega dosti!«

Zibala se je, kimala je z glavo naprej in na desno in na levo.

»Kaj me pa gledate, kaj se mi pa smejete? Ho, ho — jaz sem tudi včasih tako živela kot vi, kakopak! Pa mi je šlo vse narobe in ubiti sem se mislila. Ali rečem, baba je mevža, baba nima poguma! In pila sem na srečo! Vse sem zapila, vse po vrsti: mladost, poštenost, dušo in pamet!«

Kazalec je položila na čelo in za hip prenehala.

»Dušo? Čakajmo, poslušalci in pripovedovalci, postojmo! — Dobro! — Dušo! — Ampak srca ne, srca! Srce je kakor trakulja. Vse ude ji odtrgaš, samo čeljust ostane, a drži se kakor klošč in živi dalje!«

Otroci so prinesli dolge in tenke šibe z mladim zelenjem na koncu in so jo pričeli od strani šegetati po vratu in okoli ušes. Otepala se je, vstala, zamahnila z obema rokama za njimi in se odgugala na drugi konec ceste.

»Od kod si se pa pritepla?« — jo je vprašal visok in debel tržan.

»Pripeljali so me, od daleč« — je pravila — »z vlakom in tudi v kočiji« — zategnila je besedilo in se smejala na široko — »so mene vozili. V Novo mesto so me pripeljali v ječo, ker sem kradla. Lačna sem bila in sem jemala klobase! Kaj bom prst jedla? — Zdaj so me izpustili in grem

naprej, ker Novo mesto ni zame, ker je predolgočasno, ker je gnezdo ... ho, ho, ho!«

Sredi ljudi je sedla na cestna tla, nasmehovala se enakomerno in poizkušala s petjem.

»V zákon dekliča vzel

vdovec je mlad.

Kaj je že pravil?

Da ima jo rad!

Kaj je že pravil?

... takó in takó!

Če bo prej sv. Martin.

dobro ne bo!«

»Če bo prej sv. Martin,

naženem te preč,

otroka in tebe

ne maram več!«

Smejali so se ji, nekdo ji je zaploskal, otroci so se pri-
jeli za roke in so pričeli plesati v kolobarju okoli nje.

Popolnoma se je že zmračilo, zvezde so že gorele tru-
moma po nebu, luna se je dvignila izza gor in se pospela
v višavo, iz bližnjega gozda se je čulo oglašanje gozdnih
ptic, pred krčmo sredi trga so peli domači fantje, neke
iz bližine so odmevali glasovi razglašenega klavirja.

Žandar Stružnik se je vračal skozi sredino gruča proti domu, ustavil se je, pogledal pijano žensko, ki je sedela na tleh sredi ceste, stopil k njej, prijel jo za roko nad komolcem in jo siloma dvignil in postavil na noge.

»Od kod si?« — je vprašal osorno.

»Iz mesta,« — je rekla prestrašeno.

»Torej nazaj v mesto!« — je dejal in jo odvedel iz gruč mladih in starih gledalcev.

Za hip je molčala, ozirala se je nazaj po njem, nenkrat se je pričela tresti po vsem životu in klicati na ves glas.

»Ti, ti, ti!«

»Kaj se dereš!?« — jo je posvaril Stružnik, spustil je njeno roko in ji velel, naj gre pred njim.

»Ti, ti, ti si!« — je kričala, okrenila se je proti njemu, obstala je, suhe in blede roke je prekrižala na prsih.

»Ali veš, kdo sem jaz? Ali me ne poznaš? Ti, ti, ti si!?«

Tudi Stružnik se je ustavil, gledal je na pol jezno in na pol začudeno.

»Jaz sera Ela, pomisli, Ela!«

Daleč od trga sta že bila, le nekaj luči je gledalo še iz daljave za njima; noč je bila samotna in mirna.

»Ti, to si ti, to si ti!«

Pijana ženska je padla na kolena, oklenila se je Stružnikovih nog in kričala in jokala.

»Poglej me, pijanko, poglej me, vlačugo in potepen-ko! Iz ječe v ječo me gonijo, pretepajo me in sujejo, ka-kor zaslužim. Poglej me, zato pijanko, da sem pozabila tebe, zato vlačugo in potepenko, ker je bilo brez tebe moje življenje izgubljeno!«

Od daleč se je bližal popotnik, Stružnik je opazil tem-no senco, pod pazduhama je oprijel žensko in jo odne-sel daleč stran med grmovje sredi širokega in samotne-ga pašnika.

»Molči in ne kriči in ne jokaj!« — je rekel nalahko in začudeno zamišljeno.

Tudi tam sredi prostranega pašnika je klečala pred njim, oklepala se njegovih nog in jokala.

»Nisem našla sreče brez tebe, nisem našla miru. Ni Boga, ker ni bila uslišana in izpolnjena moja velika lju-bezen!«

Stružnik je poslušal, z rame je snel puško, oprl jo ob tla tik pijane ženske in se nanje naslonil. Poredko so se zganile trepalnice, velike oči so strmele v noč, kakor od-revene.

»Stori mi uslugo, ti moj dragi, ti moj preljubi, stori dobro delo! Glej, puško imaš, dvigni jo, napni petelina, sproži sem v moje prsi!«

Izpustila je njegove noge, z močjo in strastjo je trga-la obleko na grudih, razgalila jih je nenadoma, motno so

se zasvetlikale v lunini luči bele in prosojne, kakor so bile.

»Stori dobro delo, ustreli me! Ustreli me, ubij me, moj zlati!«

Stružnik je slonel na puški, dolgo je strmel predse in ko se je predramil in zravnal, je bil njegov glas ves blag in skoraj tresoč.

»Pozno je že,« — je govoril nalahko, — »pozno! Dolga je še pot do mesta, bližja je nazaj v trg! Trudna si in potrebna počitka, vrni se in lezi pri dobrih ljudeh in si odpočij! In že jutri se vrni na pot poštenosti in dela in Bog blagoslovi tvoj trud. Lahko noč!«

Pustil je molčečo in slonečo na vlažni spomladanski zemlji, zavil je proti cesti in se izgubil za ovinkom.

Molčala je okoli njega noč, gledale so nanj prijazne zvezde, spremljala ga je luna, zvesta tovarišica. In kakor nikoli prej, tako je bilo pri duši Stružniku. Mogoče je čutil prvič, da niso mrtve te zvezde, ki zro nanj, da ni mrtvo nebo, ki se boči nad njim, da ni mrtva zemlja, ki hodi po njej, da plava med nebom in nje skozi dni in večere in noči nekaj neznanega in prečudnega, ki ima moč do duše in srca. Če bi ujel tisto uro potepuha, ki bi se klatil mesec dni za njim po grapah in goščah, bi ga ljudomilo izpustil.

»Prečudno je življenje,« — bi dejal. »Prvega zgrabi, kakor vihar jesensko listje, suče ga v vrtincu in ga tele-

bi v blato, drugega obsuje s srečo, tretjemu potegne prepozno z oči mreže spoznanja. Jaz sem tak tretji in če si tudi ti, potem pojdi zbogom, dragi potepuh in se popravi!!«

Roko bi mu dal v slovo kakor prijatelju.

Črna lilija

1

Tovorni vlak št. 1008 je peljal počasi proti Krasu. Teren je ravnokar nekoliko padal, lokomotiva je zažvižgala in sprevodniki so zavrli železno kolesje, ki je pričelo rezko in odurno poškripavati in cviliti. Stroj je v kratkih presledkih sopihal, bruhal iz sebe gost dim in med njimi drobne iskre, ki so frčale ob vlaku in ugaševale po grapah in revnem grmovju.

Črna noč je bila vsenaokoli. Enolična jesenska krajina, brez snega na desno in levo, ki je ni človek dobro videl, ampak samo slutil po negotovih obrisih nizkih grmov in črnih skal, se je zdela, da se nekako pozibava in plava z vlakom naprej. Ni ji mogoče uiti, ni se mogoče iz nje izmotati. Vlak vozi že ure in ure in nje je vedno enako spredaj in zadaj.

Sprevodnik, ki je sedel v svoji kolibi za zadnjim tovor-
nim vozom, je dvignil štirioglato svetilko, ki je stala ob njegovih nogah in pogledal na uro. Zazdehal je in rekel: »Enajst je! Še dobro uro!« In takoj nato se mu je zdelo, kakor bi kdo v njegovi bližini jokal. To se je ponavljalo že vso pot. Kadar vlak obstoji na postaji, je takoj vse

tiho, ali ko se prične zopet premikati in sedi sprevodnik v svoji kolibi, zveni od nekod jok. Droben, ženski jok. Na neki postaji je že pogledal v vagon, dasi je vedel, da je prazen. Temo je videl in ničesar drugega. Ali zdaj cvili in joče zopet nekje blizu njega. Zdi se, da za leseno steno v praznem vozu. Ali pa je to vse drugače. Nemara je spomin z onega sveta. Nevidna moč leti zraven vlaka in joče in opominja na bog ve kaj. Morda je zbolel doma sinček, morda hčerka. Morda kdo umira — kje v sorodstvu, pri bratu, pri sestri.

Sprevodnik je zamahnil z roko in zopet zazdehal. To ni vse skupaj nič. Prazne misli so, dozdevanja, puščoba take neskončne kraške noči.

Spredaj je zažvižgal stroj, sprevodnik je oprijel železno kljuko in odvrnil kolesje. Dalje in dalje se širi ravnina, vlak puha počasneje in izdatneje. Krajina je neizpremenjena, mrtva in dolgočasna, z obrisu sivih skal in revnega golega grmičja.

Zdaj, ko ne škripljejo kolesa, se čuje jokanje razločno in glasno. Tudi pozna se, da je ženska. Ali vse se zdi zagonetno, čudno in skoraj nevarno. Kdo bi bil? Ali oseba, ki se ji je zmedel um, ali reva, beračica, ki je hotela nekam, a ni imela denarja za vožnjo pa se je vtihotapila v prazen voz in zdaj joče od strahu, da je kdo ne zaloti in kaznuje?

Vlak je prišel voziti počasneje, sprevodnik je vstal, vzel v roke luč in šel po stopnicah, ki so peljale iz njegove kolibe do tal voza. Tam se je oprijemal z eno roko železnega ročaja, z drugo je držal svetilko. Bližala se je večja postaja in iz daljave se je že svetlikalo kakor v megli ali silni daljavi. Stroj je prišel žvižgati in ustavil se je zunaj sredi proge. Sprevodnik je skočil s stopnice, odprl vrata voza in stegnil roko s svetilko vanj. Zagledal je v kotu žensko, ki je stala in zakrivala obraz.

»Kdo ste?« je vprašal. In ko ni bilo odgovora, je ponovil: »Kdo ste vi?«

»Molčite, molčite!« je zašepetala ženska. »Vse povem, samo prosim vas, molčite, ne izdajte me!«

Sprevodnik je zlezal v voz, vstal, držal visoko svetilko in pogledal ženski v obraz. Bila je odstranila roki in gledala vanj s čudnim, otročjim smehljajem. Zdela se mu je mlada, zdrava in lepa. Njeno telo je bilo polno in močno, njena lica blede, oči in veliki lasje temni. Brez ogri njala in brez pokrivala je stala pred njim, kakor bi jo našel v njeni domači sobi.

»Od kod?« je vprašal. »In kdo ste?«

»Ženska sem!« je rekla. »Saj vidite vendar. In pobegnila sem: to ste že spoznali!«

»Iz kaznilnice?« je vprašal sprevodnik.

»Ne!« je dejala. »Kaj si mislite o meni? Ne iz kaznilnice!«

»A od kod? Od doma, od staršev?« —

Stroj je zopet zažvižgal, vlak se je pričel pomikati dalje in ženska se je skoraj razveselila. »Ali bomo zdaj v mestu? Zdaj bomo!«

»Ne!« je rekel sprevodnik. »Zdaj pridemo na predzadnjo postajo.«

»Oh!« je rekla ona. »Vi me ne boste izdali, prosim vas! Kaj sem vam storila in komu delam napoto! Ne bi bilo moško od vas, niti lepo. Premislite!« —

»Ali to ne gre tako!« je mrmral mož. »Vi nekaj skrivate, niste odkritosrčni. Povejte, kako je z vami!«

Vlak se je pričel stresati in skakati po tirih, ženska je uprla roke ob stene na svoji levi in desni in obljubljala:

»Vse povem. — po duši. Sedite, pričnem takoj! Ali ne izdajte me, ne zapodite me, čemu vam bi bilo?«

»Stisnite se v kot!« ji je velel. »Mirni bodite, vrnem se!«

Skočil je z voza, še preden se je vlak ustavil sredi razsvetljene postaje, zaprl vrata za seboj in tekel ob vozu. Pozneje je imel razne posle s prekladanjem blaga in vse med delom je polglasno pošepetaval in zmajeval z glavo.

Kdo bi bila, zakaj bi pobegnila, od kod?

Vlak je odpeljal in on je stal zopet v vozu nasproti mladi ženski. Svetilka je stala na tleh in mali prostor motno razsvetljevala.

»No, kako torej?» je vprašal.

»Premislila sem se!« je dejala ona. »Sram me je in če bi pripovedovala, bi delala to z muko! Ako ste mož, ne mučite me! Pustite, da se pripeljem v mesto in tam skrivaj odidem!«

Na njenem obrazu ni bilo več smehljaja. Bila je bleda, resna in gledala je mirno in pametno. Sprevodnik je hotel opravičiti svoje povpraševanje in pričel je: »Pri nas — na vlakih tako — se pripeti včasih, — da —«

Prenehal je, ne da bi kaj jasnega povedal in ženska je povzela besedo. »Da! Nekaj, nekaj mora biti tudi takih ljudi na svetu, ki so izgubljeni, malopridni. Kako bi sicer živeli tisti, ki se jim pravi ,pošteni, dostojni'?« In brez zveze je dostavila. »Človek misli s kraja, da se ne bo privadil, ali sčasoma je vseeno. Nekoč mi je rekel neki gošpod: vas je jako škoda, ali vi ste že otopeli. Zdaj je enako! — In tako mislim; človek otopi, to je!«

Sprevodnik je gledal v tla in se pričel domišljati. »Torej,« je rekel, »torej! Tako je! Vi ste ušli od tam —!« In nenadoma se mu je zdelo vse smešno in kratkočasno in pričel se je smejati. »Hahaha!«

»Da!« je odgovorila ona. »Jaz sem od tam! Ali kaj hočete s svojim smehom?«

Sprevodnik je utihnil in zganil rame. »Kaj bi hotel? Nič! Mislim, da se sploh razumeva: vi ste iz tistih hiš, iz zloglasnih?«

»Da! Iz tistih, iz zloglasnih!« je rekla. »A glejte si, s kakšnim glasom to govorite! Zdaj ste debel, čokat mož in gotovo že oženjeni, ali prej, v mladih letih, prisegla bi, da ste mnogokrat obiskovali tiste hiše. In vprašam vas: Kdo je boljši, tisti, ki hodi vanje, ali tisti, ki ga v njih sprejema?«

Razvnela se je, hipno razjezila. Stopila je naprej, lica so ji zagorela in oči so se ji zaiskrile. Ali hipoma se je zavedela svojega položaja, umaknila se je nazaj k steni in povsila glavo.

On je mrmral: »Nič, nič! Ne izdam te, čemu? Peljem te do mesta in tam te spravim skrivaj na plano.«

Gledal je dolgo in molčal. Vlak je ropotal in drdral enakomerno dalje, kolesa spodaj so se stresala, kakor bi suvala in spredaj je stroj šumel in pihal. Krajina je bila še vedno enaka: pusta, enolična, brezkraina.

»Rekla si,« je povzpел sprevodnik po odmoru, »da ti je dejal neki gospod, kako te je škoda! Tudi jaz ti pravim tako: škoda te je! Taka ženska, kakor si ti, tako telo in tako lice, pa vse izgubljeno!«

Zopet je molčal in premišljal in čez dolgo vprašal: »Kaj si bila prej, no, preden si takole, oprosti mi, zabredla!«

»Prodajalka!« je odgovorila. »V neki prodajalni za žensko manufakturo!«

»A-a!« je majal z glavo sprevodnik. Nekaj blagega in očetovskega se je bilo razlilo po njegovem obritem in ploščatem obrazu in zdelo se je, da se razliva tudi po vsem njegovem čokatem telesu. Sive oči so naglo utripale in okoli širokih ust se je začrtalo, zlasti po kotih, nekaj dobrohotnega, človekoljubnega.

»Ali niso zdaj po svetu taka društva,« je pričel, »za varstvo deklet ali kako se pravi?«

Ženska je zganila rame.

»In misliš, da bi se ne našli kaki dobri ljudje, ki bi to sprevideli, spregledali, vidiš —«

Ženska se ni ganila. Gledala je v tla in se držala pusto in čemerno.

»A kako ti je ime? In kako se pišeš?«

»Kamila!«

»To — to — da si ušla, kar tako pobegnila,« je govoril sprevodnik, »to si prav napravila. Hotela si se iztrgati, kajne, iz greha, iz mlake, kajne?«

Približala se je zadnja postaja in moral je za nekaj minut izstopiti.

2

Na mestni postaji sta se ločila, ali sprevodnik je naročil, naj ga čaka še ta večer v gostilni »Pod skalo«, kamor pride čez dobro uro. Ona je šla takoj tja in tam čakala za okroglo mizo v kotu. V sobi je bilo sicer še nekaj gostov. Neki gospod s svetlo plešasto glavo in neka revnejša družina s kovčegi in prtljago, očitvidno na popotovanju. Tisti gospod jo je najprej neprestano gledal, pozneje se je pričel smehljati, nazadnje je poslal k njej natakara, ki se je sklonil do njenega ušesa in rekel: »Gospod, ki sedi tam, bi rad prisedel. Ali pa vi prisedite! Bogat je!«

Ženska je zamahnila z roko in rekla, da nekoga čaka. Natakara je skomizgnil z ramami, odmajal gospodu in odšel. Gospod je še vedno gledal in se smehljajal.

Okoli ene ure je prišel sprevodnik. Suknja se mu je svetila zlasti po prsih zaradi oguljenosti, v eni roki je držal star kovčeg, z drugo je prijel zamazano čepico in jo obesil na klin. Tudi kovčeg je postavil v kot in sedel.

Ogledal si je še enkrat žensko in zdaj mu je bila še bolj všeč. Vsa je bila tako stasita, polnih črnih las, mlada in

sočna, samo v obraz nekoliko bleda. Njene oči so bile kakor likani temni kamni.

»Veš,« je pričel. »Do zdaj sem delal in vse med delom sem premišljal o tebi. Reci moram: privadil bi se te naenkrat in zato te tikam.«

»Kupi mi cigareto!« je rekla ona.

»E,« je zategnil. »To ne gre. Ženski pristoji cigareta toliko, kolikor zajcu rep. In tudi sram bi me bilo sedeti poleg tebe, če bi kadila. Ni dostojno!«

Naročil je vina, natočil in trčil ž njo. »Tebe bi bilo treba spraviti iz vsega tega, na pravo cesto bi te bilo treba posaditi, pa bi šlo potem samo od sebe, kaj takega moškega znanja — kakor pravijo: ljubezni — še nisi imela?«

»Imela!« je povedala ona. »Kako bi ne? Ali prvi je bil falot, drugi kujon in tako naprej. Ko sem bila natakaričica, je hodil k meni nekdo, ki je rekel, da je slikar. Tak, veš, ki slika stenske podobe. Oblečen je bil jako lepo, tudi zelo olikan je bil, ali denarja ni imel nikoli. Vse gostilniške izkupičke sem mu dala in tudi dva prstana. Neka dne ga ni bilo več, jaz sem gospodarju povedala vse po pravici in jokala, a on me je vrgel na cesto!«

Ženska je trčila in rekla »Prosit!«

Tudi sprevodnik je pil in zmajeval z glavo. »A drugi, kako pa drugi?«

»Pravil je, da je operni pevec: tenorist! Takrat sem bila v prodajalni. Izplel je iz mene, kar sem imela; tudi pobegnil. Fej, ni vreden besede!«

»Smolo si imela, to je!« je dejal prevodnik. »Nesreča, nič drugega. Na svetu žive dobri in slabi ljudje, pošteni in nepošteni moški. Naletela si slabo! Če bi bila srečala takega, kakor sem jaz, ali mene na primer, no, bi bili drugače napravili!«

Ženska je dvignila eno nogo na stol, se naslonila z brado na koleno in gledala v steno.

»Ne!« jo je opozoril prevodnik. »Tako ne smeš sedeti. Ne spodobi se! Deni nogo dol!«

Ženska je ubogala, zazdehala in rekla: »Lačna sem. Kaj ne bova nič jedla?«

»Bova!« je obljubil in naročil večerjo. Med jedio pa je pravil: »Dobro bi bilo zdaj zate, če bi šla med kake dobre ljudi, da se tam odvadiš slabega in privadiš dobremu. Saj si menda pametna in sama izprevidiš. Pade vsak tepec, ali če pade pameten človek, tudi vstane. Tudi ti napravi tako: vstani! Ali ne?«

Ženska je povečerjala, izpila kupo vina in želela cigareto.

»A,« je rekel on. »To ni za ženske — kajenje! Ne misli na to! Lahko bi se nama ljudje smejali!«

Tisti gospod, ki je poslal prej k ženski natakarka, je vstal, oblekel suknjo in odšel. Spotoma se je smejal in

gledal nazaj. Sprevodniku je bilo nerodno. »Vidiš, vidiš!« je rekel. »Ta je naju gotovo poslušal in se nama zdaj smeje. Morda me tudi pozna!«

»Zdaj sva sama!« je dejala ona, se nagnila proti njemu, podprla glavo in uprla komolec ob njegovo koleno. Gledala je iz njegovega naročaja naravnost v njegove sive in majhne oči. On se je pričel smehljati in z desno roko jo je božal po gostih črnih laseh.

»Človeku se zdiš kakor zvesta žival. Kakor srna, take oči imaš!« je govoril s čudnim smehljajem na svojem ploščatem in obritem obrazu.

»Ali me nimaš nič rad?« je vprašala in vedno enako gledala vanj.

»Rad,« si je ponovil on, »rad«. Vstal je naenkrat in prestopil nekaj korakov od mize in nazaj. »A-a! Kako to misliš? Ali ti se nisem povedal? Doma imam ženo in dva otroka: fantka in deklico! Tako je!«

Sedel je nazaj in gledal resno predse po mizi. »Da se mi smiliš, to sama vidiš. Pomagal bi ti kako na pravo pot, tega si želim!«

»Pust si!« — je očitala ženska. »Govoriš vedno eno! In sam nauk te je! Tudi take reči pripoveduješ, ki me prav nič ne brigajo. Tvoja žena, tvoji otroci — kaj mi mar?«

»Ali, ali!« je povzel on. »Ko pa vprašaš, če te imam rad?«

»Ali kaj mene briga pri tem tvoja družina? Vprašala sem tebe, ne tvojo družino!«

»Ne razumem te!« je dejal sprevodnik, se zamislil in potrdil po premisleku še enkrat: »Ne razumem te!«

Ženska se je vzravнала, iztegnila roke od sebe in zazdehalala. »Kje bom spala nočoj?« — je vprašala.

»Tukaj, kar tukaj! Dal ti bom, pa si najameš sobo.«

Plačala sta in zunaj na temnem hodniku, ko je hotel sprevodnik kreniti proti domu, ga je ženska naenkrat potegnila za roko in mu vroče šepnila: »Ali ti ne greš?«

»Kam?« se je začudil.

»Z mano!« je rekla odkrito.

»Ne!« je odgovoril on in se čudil. »Ali kako to, kako to? Premisli si, ne razumem te!«

»Ne bom ostala sama!« se je naenkrat raztogotila in topotnila z ного. »Strah me je in dolgčas mi je! Ven grem še jaz!«

»Kakšna si!« je rekel mirno. »Pamet imej! Hočeš, da bi šel s tabo! In ponoči! Ali kako? Jaz, ki sem oženjen, imam dva otroka ... vidiš —«

»E,« je siknila ona. »K vragu! Ti in tvoji otroci! Pojdi, kamor hočeš! Bebec si!«

Stekla je dalje po hodniku, a se nenadoma prav tako naglo vrnila. Zdaj se mu je smehljala in prijela z obema rokama njegovo močno in črno desnico. »Ti si blag in

moj dobrotnik! Ali me obiščeš jutri, ko bo dan? Pridi, govorila bova!«

Tudi sprevednik se je smehljaj. »Kako si čudna! Čustva igrajo po tebi kakor sence po lunini noči! — Prišel bom, ali ne jutri. Pojutrišnjem popoldne pridem v tvojo sobo, da se pogovoriva! Pametna bodi!«

Stal je še dalje časa, zmišljal, privlekel iz žepa denarnico in ji dal še nekaj denarja. Vse vmes se je smehljaj in želel lahko noč.

3

Ko je sedel nekega večera v kuhinji svojega stanovanja, ga je pričelo naenkrat izpreletavati čustvo nezadovoljnosti nad tem, kar je bilo okoli njega.

Ob ognjišču se je sklanjala nad škaфом perila žena, mencala nekakšne pisane otroške cunje in molčala. Videl jo je od zadaj. Gležnji so ji bili obrnjeni na zunanjo stran in naznačevali noge, ki so se nerodno bočile navzgor. In njen život je bil čudno dolg in v nikakšnem razmerju s kratkim in slokim spodnjim telesom. Kje je bil tu vrat, tisti beli pristni ženski tilnik, ki je nežen kakor drag bel kamen in človeka zamamlja in vabi?

Vsa kuhinja je bila napolnjena z nekim domačim vsakdanjim vonjem, ki je bil zoprni. In pohištvo, stari razdrapani stoli, izjedena miza, posoda po policah, izglojena kuhalnica v žličnjaku, vse to je napravljalo globok vtis nezadovoljnega, bornega in nesrečnega življenja.

Sprevodnik je prej rad govoril z ženo o stvareh, ki jih je čul ali čital zunaj, zadnje čase pa je postajal čemerin in hranil vse zase. Molče je sedel v kuhinji ali hodil po sobi in se pričel veseliti časa, ko lahko odpotuje. Tiste

vožnje s tovornim vlakom, ki so mu bile prej tako dolgočasne, so mu postale zdaj prijetne in zaželene. Sam s svojimi mislimi je sedel v tesni kolibi visoko nad vagonom, gledal po tirih in samotnih jesenskih nočeh in snoval in snoval dogodke in bodočnost.

Za žensko, ki je stanovala v mestni krčmi, si je bil izposodil denarja in ji ga nesel. Popoldne je bilo, jesensko sonce je sijalo skozi nekoliko motno okno in ženska je sedela na postelji in se igrala s svojimi majhnimi nogami, ki so tičale v rumenih in okusnih šolnih.

»Ho!« je rekla jako veselo, ko ga je zagledala. »Da si mi zdrav! Kaj bo dobrega?«

»Nekaj denarja sem ti prinesel!« je odgovoril in videlo se je, kako je prišel do nje po hodnikih in stopnicah strahoma in drhteč v vedni nevarnosti, da ga kdo zagleda ali celo ogovori.

Odložil je suknjo, jemal iz žepa listnico in sedel na stol.

»Tukaj, poglej,« je govoril, »prinesel sem ti dvajset kron. Trda je dandanes za denar, pazi nanj! In po službi se oglej! Vsak človek mora delati, če hoče živeti.«

Ženska je gledala bankovec na njegovi črnikasti in žuljavi dlani, se pričela smehljati, naenkrat pokleknila in položila svojo lice na bankovec in na dlan. Gledala je prijazno v možev obraz, iztegnila levico in božala ž njo njegovo zagorelo in raskavo lice.

»Ti si moj oče, ah!« je rekla in sprevodnika je takoj izpreletelo nekaj blagega in srečnega, pričel jo je nerodno gladiti po laseh in govoriti: »Rekel sem ti že, da si taka kakor vdana žival. Gledaš kakor srna.«

Zdaj je iztegnila obe roki do robov njegove suknje in se pričela vleči in vzpenjati k njemu. Nenadoma je sedela na njegovem kolenu, skrila obraz na njegovi rami in se ga oklepala z obema rokama. On se je zresnil, vstal je in se je oprstil.

»Na!« je dejal, »vzemi denarje, drugega ne morem storiti. Da bi bilo to prej, da! Pred petimi, pred šestimi leti, ali zdaj je vse prepozno. In da bi se igrali, to ni za moža in tudi vprašaš se, če bi bilo to igranje.« Ženska je sedela na postelji, dolgo molčala, mečkala bankovec po rokah segla nazaj za hrbet, vzela ročno torbico in ga zaprla vanjo. Po odmoru je rekla: »Izgubljena sem! To je!«

Sprevodnik je pričel hoditi po sobi in govoriti: »Tudi z menoj se je zgodilo čudno. Tako se počutim, kakor bi ne imel več doma, domačih. Najrajši sedim v svoji kolibi na vlaku, ko drdramo čez kraške krajine in strmim v temno jesensko noč. Tam mi je najbolj všeč. Mislim sem, mislim tja, blodim tako, tipljem v sanjah okoli — poglej.«

Nastal je molk in ženska se je zopet igrala z ličnimi rumenimi čevlji. Sonce je sijalo po tleh, z ulice se je čul včasih kos govorice, ropotanje voza ali lajanje psa. Zu-

naj na hodniku je bilo vse tiho in mirno kakor v mrtvašnici.

»Neki gospod,« se je domislila ona in vrtala s špičastim čevljem v predposteljno preprogo, »neki gospod me je nekoč vprašal, če vem, kod hodim. Kako bi ne vedela, sem se čudila, kako ne? Ali on je odgovoril: vi ste črna lilija na črni cesti. Smejala sem se mu v obraz, ali pozneje, ko sem bila sama, mi je šlo dolgo po glavi: črna lilija na črni cesti ...«

Stresla je glavo in skočila naenkrat pokonci. »Nič, nič! Kaj vse to, kaj vest in to premišljanje in javkanje! Imejva se rada!«

Stopila je predenj, sklenila roke zadaj in mu gledala veselo in pogumno v obraz. »Ne čemeri se! Ljubi me!«

Sprevodnik je obstal pred njo in se pričel smehljati.

»Kako ti je ime? Zakaj mi še nisi povedal?« je vprašala ona.

»Miha!«

»Torej, Mihček, Mihec, lepo priden bodi, ne misli tako strašno resno, živi, dokler si živ, primi, kar ponuja življenje!«

Sprevodnik je še vedno stal. Skomizgnil je z ramami in rekel: »Vzemi, vzemi!« je ponovil. »Ako tisočkrat vzameš, ko pa še vedno ni tvoje! Misli, misli, vesele stvari, ko pa veš, da lažeš samemu sebi!«

»Torej nočeš?« je hotela izvedeti ona vznevoljeno.

»Kaj misliš?« je vprašal.

»Tega vsega — mene,« je skoraj zakričala. Počakala je za hip in se takoj nato smejala: »Črne ceste, črne ceste —«

»Rad te imam!« je pričel govoriti počasi sprevodnik. »Kako ne, kdo to pravi, da ne? Videl sem te in si se mi takoj smilila. In sama vidiš, da ti hočem dobro, da sem ti prijatelj. Med samotnimi postajami, ko se vozim po temnih nočeh, pa zmišljam, kako bi kje vstopila v primerno službo, se seznanila s pametnim moškim pa se ž njim poročila. Prišel bi potem jaz včasih k vama, v vajino družinico, svoja otroka bi pripeljal s seboj in vse bi se pogovorili. Kako je bilo in kako bo, moji otroci bi se igrali s tvojimi, tvoji z mojimi, a mi drugi bi se pogovarjali!«

Ona je sedla po strani na stol, ki je stal sredi sobe, se oprijela naslonjala in položila brado na svoje sklenjene roke.

»Res,« je nadaljeval on, »nekaj me je obšlo, da čutim, kakor bi ne imel doma in da sedim kje na samem in ugibljem. Ali to ni pravo! Miniti mora, preiti!«

Pričel je hoditi po sobi, roke je tiščal v žepih suknjo in gledal v tla. Sonce se je bilo umaknilo iz izbe in postalo je mračneje, puščobneje in skoraj mraz. S hodnika so se čule tihe stopinje po preprogi, nekje so se odprla vrata in nekdo je govoril. Sprevodnik je poslušal in skoraj za-

rdel. Šinilo mu je po glavi, kdo bi bil? Ali pomiril se je naglo in šetal dalje.

»Z nama ni torej nič!« je rekla ženska prazno, hladno in brez barve. »Nič, nič!«

»Prijatelja sva!« je dejal on. »Ali ti nisem ravnokar za-trdil: jaz sem tvoj prijatelj! Drugo vendar ni mogoče!«

Ona je nenadoma vstala, topotnila z nogo, mahnila tik sebe s stisnjeno pestjo in se branila na ves glas:

»Ne maram, ne maram, ne maram tvojega prijateljstva! Moški žensko ljubi ali zlorablja, moškega prijateljstva do žensk ni, ni!«

»Pomiri se, pomiri!« je prosil on in se skoraj raztresel. »Govoril sem po svoji pameti, tako kakor mislim, odkrit sem bil, oprosti —«

»Jaz ne znam tako živeti!« je kričala dalje. »Jaz ne znam, ne morem! Ne maram takih mlačnih ljudi, takih boječih junakov, ne maram jih! Čemu si se me držal vse te dni, čemu si lazil k meni, po kaj? Zakaj si me spravil v to krčmo, v to izbo? Pustil bi me tisto noč, pustil bi me bil na cestah, na cestah ... ha, haha ...«

»Razburila si se, kako je to?« je vprašal boječe.

»Nič!« je rekla ona. »Povedala sem ti resnico. Če ho-češ, se ti zahvalim za denar! Tu je moja roka, zbogom!«

Sama je stopila k njemu, ga prijela za desnico, mu jo stresla in ponovila: »Zbogom!«

»Da!« je dejal on. »Dobro tako! Zbogom! Ali pojdi v službo, obrni se na posredovalnico. Zdi se mi, da je na glavnem trgu — tudi na magistratu, če se ne motim — —«

Odšel je pobit; med vrati je čudno zamrmral: »Lahko noč!«

4

Nekega jutra je pričel padati sneg. Nebo se je zavi-
lo v neskončne rjuhe rumenkastih megel, mirno
in tiho je viselo dolgo nad mestom in krajino in v tistih
enoličnih dneh so pričele padati iz njega bele snežinke.
Najprej redke, a pozneje so se zgostile in migljale pred
očmi gledalca vedno na novo na vlažna in pusta tla. Uli-
ce so postale mirnejše, ljudi je bilo po njih manj in vo-
zovi so vozili tiše po zmečkanih in zamazanih plasteh
novo padlega snega.

Sprevodnika že ni bilo več dni v krčmo. Vozil se je z
vlakom, premišljal med samotno vožnjo in gledal v mig-
ljajoči sneg, ki se je lovil po strehah železniških vozov.
Po pustinji so kričale vrane, nevidne so stale ali letale
nekje med padajočim snegom in krakale v tišino in sa-
moto. Stroj je puhal in sopihal po ravnini in jih plašil.

Neko popoldne, ko se je bilo že zmračilo, je taval
sprevodnik mimo krčme po ulici, se ustavljal in gledal
na levo in desno. Ko je bilo v bližini najmanj ljudi, je
naglo stopil v vežo in izginil v njenem mraku.

V sobo je prišel počasi, nalahko je odprl vrata, nerod-
no zardel in pogledal po mizah. Tam za tisto, kjer sta

sedela svoj čas on in ženska, je ženska sedela tudi nocoj, a mesto njega ji je drugoval suh plešast starec, ki se je smehljaj ob večerih od druge mize in smešno pomigaval. Skoraj tiščala sta se, on ji je šepetal nekaj v ušesa in ji stiskal desnico. Ona je poslušala verno in zamaknjeno in ozrla se je po sprevodniku šele takrat, ko je zaropotal s stolom pri svoji mizi. Spoznala ga je takoj, se čudno nasmejala, dvignila roke na obraz, zakrila oči in gledala vanj med rahlo razprtimi prsti. Pri tem se je enolično in prijazno smehljala.

Sprevodnik je naročil vina, snel časopis, ki je visel na steni, hotel brati, pa ga ni zanimalo. Prečital je stavek za stavkom, a ni razumel, ker ni premislil ne besed ne vsebine. Nekako vroče mu je bilo in šele za mizo in s časopisom v roki se je domislil, da je pozabil odložiti suknjo. Vstal je in se slekel. Ko se je nekoliko zasukal, je nehoti videl žensko, ki je gledala nanj kakor prej: s smehljajem na obrazu in skozi špranjo rahlo razprtih prstov.

Sprevodnik je sedel nazaj, vzel znova časopis in skušal čitati. Bral je stavek za stavkom, a mesto misli je čutil v glavi nekaj vročega in nerodnega. Tudi nenavadno toplo mu je bilo in neudobno se je počutil. Stol se je zdel previsok, miza prenizka, za noge ni bilo nikjer pravega mesta. Poklical je natakarja, plačal in odšel.

Do doma je hodil po stranskih poteh prav počasi in zamišljeno. Misli so mu začele plesati po glavi kakor po

ulici snežinke. In krčma se mu je pričela dozdevati vedno bolj in bolj oddaljena. Hodil je še nekaj časa, a naenkrat se mu je zahotelo domov. Izbral je najkrajšo pot, pospešil korake in vse spotoma je postajal veselejši in zadovoljnejši.

Žena je delala doma v kuhinji in otroka sta že spala, oba na eni postelji v sobi.

»Prepridna si,« je rekel, ko je vstopil. »prepridna si, Marija! Ne trudi se tako, ne trudi se!«

Stopil je v sobo, pustil vrata za seboj odprta in v žarku luči, ki je sijala v kuhinji, se je sklonil nad postelje svojih otrok in gledal, kako sta rdečelična in sočna in zdrava in kako ima deklica zlate in dolge in židane lase, a fantek črne in kratke kodre kakor mlad zamorček. Ta primera mu je prijetno zvenela po ušesih, pričel jo je sam sebi šepetati: »Kakor mlad zamorček — da!«

Šel je k nezastrtemu oknu in gledal v noč in sneg, ki je mel zunaj huje in huje. V hiši je bilo toplo, a tam zunaj mraz, sneg in nemara burja. Okoli njega je bila njegova družina, gorak dom, a tam zunaj hladna samota in tiha in odljudna zapuščenost.

Žena je prinesla v hišo luč in večerjo in vse vmes je pripovedovala. »Sosed je kupil svojim otrokom igrač in zdaj bi jih rada še naša dva. Julček bi rad konja, ki ima pisano sedlo, a Marinka punčko, ki sama joka.«

Sprevodnik se je obrnil od okna, šel k mizi in sedel. Dobrohotno je poslušal, kar je pripovedovali žena, vzela v roke žlico in kimal z glavo. »Tako, tako!« je pritrdjeval. »Jutri grem na pot in ko se vrnem, jima pripeljem seboj!«

In po odmoru je vprašal: »Kaj si rekla, da bi rad julček? Petelinčka, ki piska, ali ne?«

»Ne, ne!« je pojasnjevala žena. »Rad bi konja, ki ima pisano sedlo!«

»Dobro, dobro!« je mrmral sprevodnik in večerjal. »Torej konja, ki ima pisano sedlo. A Marinka hoče punčko, ki joka. No, dobro je! Prinesem jima!«

Tudi žena je sedla k mizi in pogovarjala sta se pozno v noč. Zunaj je bilo samotno, pusto in mrazno. Sneg je padal in burja je pričela zavijati.

Mika

1

Gabriču se je zdelo, da ga je nekdo poklical. Odprl je oči, široko gledal in dvignil počasi plešasto glavo. Na mizi je gorela luč. Njegova žena, ki spi s hčerko na postelji ob nasprotni strani, je sedela na stolu sredi sobe v beli obleki in vlekla nase temnoprogasto ruto.

»Ali si me ti klicala?«

»Mika ima vročino.«

Gabrič je premislil in rekel:

»Nič! To je malenkost. Si ji že kaj nezdravega skuhal.«

»Ti si kriv! Hodiš z njo po vetru!«

»Od kdaj pa jaz?«

Gabrič se je dvignil, odgrnil odejo in sedel.

»Če misliš, da ji je v želodcu slabo, bo kmalu dobro. Daj ji žlico konjaka.«

Žena je vstala, se sklonila nad posteljo in pričela najljubezniveje govoriti.

»Mika, božček, ali boš pila malo konjaka?«

»Ne maram!«

Dihala je naglo in toliko glasno, da se je čulo po mali sobi. Gabrič je gledal s svojo postelje proti njej, nekaj

nervozno premišljal in zaslišal nenadoma drobnega komarja, ki je letel neviden mimo njegovih ušes: m-i-i ... Zamahnil je za njim z roko in zaklel: »Vrag te vzemi, zgaga prekleta!«

Mati je govorila z Miko.

»Ti si bubana, boli te želodček, a če izpiješ samo žličko konjaka, boš takoj zdrava.«

»Ne maram,« je odgovorila Mika jokavo.

»Ubogaj, Mikec, vidiš, to ti bo gotovo pomagalo.«

Zdaj je Mika zakričala in zajokala: »Ne maram!«

»Kriva je,« je rekel Gabrič, »tvoja vzgoja. Tisto neumno cerkljanje. Kar stori, vse je prav. Zdaj pa imaš! Tudi če ji hočeš reči kedaj kaj pametnega, te ne posluša. Dopovej ji, za vraga, po svoji vzgoji!«

Žena je pogledala nanj in molčala.

Luč je gorela mirno na robu mize in sence so ležale po tleh in po stenah kakor pribite temne preproge. Gabrič je gledal nervozno predse, zamahnil naenkrat z glavo in rekel jako glasno:

»Veš kaj, Mika, ubogaj lepo in požri žlico konjaka. Obljubim ti, da ti kupim gotovo tisti voz, ki se boš na njem lahko sama vozila po dvorišču. No, pij!«

»Ne maram,« je jokaje odvrnila deklica.

»Mika, saj nisi žival, da bi ti ne mogel ničesar dopovedati. Še konja bi pregovoril, a tu imaš, človek, bitje po

svoji podobi ... no, to je tvoja vzgoja, mati. To je tisto bedasto cerkljanje! Pomagaj si!«

»Božica,« je pričela žena, »poslušaj nas in vzemi malo konjaka!«

Zdaj se je Gabrič naenkrat silno razkačil, kri mu je bušila v glavo in sedeč na postelji je pričel ploskati z dlanjo po skrajnici.

»To je preneumno! Ti moraš vzeti, dete neumno! Ali boš pila konjak, saprament!«

Mika je pričela jokati in prositi:

»Nesi me v drugo sobo k oknu, tam bom pila.«

»Nad bolnim otrokom tako kričiš,« je očitala mati.

»Nimaš srca.«

Nesla je deklico mirno v sosednjo sobo in se kmalu ž njo vrnila. Gabrič je sedel še vedno na postelji in premišljal: Nimam srca ... seveda ne! Kdo to pravi? Ženska, ki ga ima vedno na jeziku. No, jaz ga imam globoko v prsih, kakor za goro.

Počasi je vstal in se približal postelji, kjer je ležala hčerka. Potipal je Mikino čelo, ki je bilo nenavadno vroče. Potem je prijel roko in poslušal žilo. Zdelo se mu je, da bijo še enkrat hitreje kakor navadno.

»Kaj praviš?« je vprašala žena.

»Nič,« je dejal v zadregi. »Kaj pa naj rečem? Ali se naj vstopim in zadeklamiram?«

»Mika je zelo bolna.«

»Zelo ali malo, kaj jaz vem. Nekaj bolna je res.«

Vznemiril se je zelo zaradi svojih misli, po katerih se mu je zdelo, da je deklica nevarno zbolela. In naenkrat mu je bušilo v glavo, da ne bo nikoli več veselo skakala in plezala po njegovih kolenih. Preplašena domišljija mu je vrgla v dušo opomnjo, da jo gleda zadnjič živo pred seboj, ležečo na desni strani, naglo dihaajočo in razpaljeno. Sedel je na posteljo in jo gledal. Mali drobni obrazek s porednim noskom, okroglo bradico in nekoliko dvignjeno gornjo ustnico se mu je zarezal v notranjost, da mu je zašumelo po glavi. In Mikini svetli kodri, zaradi katerih ji je rekel organist, so mu zaplesali pred očmi in ga navdali s topo in zakrknjeno bolečino.

Vrnil se je počasi k svoji postelji in se pričel oblačiti.

»Zdaj sem se do dobrega prebudil in če bi tudi legel, bi več ne zaspal. Oblekel se bom. Kaj hočemo! Koliko je ura?«

»Šest bo,« je rekla žena.

Proti sedmi uri je Mika vstala in prosila, naj jo oblečejo. Stala je sredi sobe žalostno in tiho in kolena so ji trepetala. Šla je k materi in jokala, ker ni mogla hoditi. Gabrič je hitel po zdravnika, dolg, plešast, s klobukom v roki, in ko se vračal ž njim domov, je govoril:

»To je naravno, kakšno pa! Vedno zdrav ne more biti nihče. Vsakemu se pripeti, da se naenkrat ne počuti dobro. Tako tudi naši deklici. Vstopite, prosim, tukaj smo doma! Na levo, na levo, vedno na levo!«

2

Ko je Mika umrla in bila pokopana, se ni Gabrič doma več dobro počutil. Žena je hodila črno oblečena, tiha in objokana po stanovanju, in kar je vplivalo najneugodneje, je bila tista hladna, mirna tišina, ki je ležala med vsemi stenami z zrakom vred in ki so jo pili vsi predmeti in stanovalci. Okna so bila zagrnjena, stoli mirni in mrtvi, preproge solidno in pravilno položene, knjige so ležale vedno v istem redu tik omare, palice v kotu so stale kakor orožje speče vojske kralja Matjaža in dnevi so prešli in tedni, ne da bi se javil najmanjši nered in prekinil vsaj za nekaj časa to hladno pravilnost in tišino.

Za pečjo je stal konj, na katerem se je gugala svoje dni Mika svojo majhno, splašeno glavo je molel izza peči in nihče ga ni premaknil, nihče zagugal. Gabriču je bilo na jeziku, da bi poklical ženo in ji naročil, naj ga odstrani. Takoj se je premislil in sklenil, da pokliče skrivaj deklo, staro Nežo, in ji ukaže, da ga nese ona na podstrešje. Zdelo pa se mu je, da bi tudi Neža jokala in zato je zavl konja v staro suknjo in ga nesel tiho na podstrešje.

Imel je izvrstnega prijatelja, ki je služboval že več let v isti pisarni kakor on. Od njega je prejel pismo, polno iskrenega sožalja. Ko je prišel naslednje jutro v urad, se mu je zahvalil.

»Hvala lepa, lepo si pisal; vidi se, da imaš srce.«

»Nisem mogel,« je rekel prijatelj in se praskal po rdeči in debeli glavi, »da bi govoril o tem, ker se mi je zdelo, da si preveč zadet. Vidiš, vem, kaj ti je pri srcu, in če ti je to vzeto, je tudi meni ...«

»Ho, če tako misliš,« je odvrnil Gabrič, »vidim, natančno vidim, da me še dobro ne poznaš. Nam vsem je usojeno tako, mi vsi moramo iti tja, kamor je šla ona. Kaj ti pomaga, če se upiraš, če hočeš v mislih obrniti neke večne postave, katerih nikoli ne doumeš in od katerih poznaš le učinke! Mi vsi gremo isto pot, eni krajšo, drugi daljšo. Konec je enak. Vse, živali, drevje, bilke in ljudje! In kaj jaz napravim? Premislil sem si in to je sklep! Zgodilo se je, kakor je zapisano — pravijo — v zvezdah, ha-ha. Dopolnili so se njeni dnevi, iztekli so se ... tako se bere v knjigah. V takih primerih treba napeti razum. Naj on vrtnari in gospodari po možganih. Tako sem vse prestal moško. To je tisto.«

3

Doma se je spominjala žena, da je kričal nad Miko, ko je obolela.

»Hotel sem ji dobro ... zdravja,« je rekel Gabrič.

Bilo je v nedelje popoldne in hodil je sam okrog po mestnih nasadih. Na mestih, koder ni bilo drevja, je pripekalo vroče poletno sonce in Gabrič je premišljal, kako je mogoče, da oboli človek zdaj, meseca avgusta, ko je pri polni moči najboljši zdravnik vseh zemeljskih bitij, nebeško sonce. Mika, so dognali, je umrla zaradi prehlada. A kako naj se človek prehladi avgusta? Ponoči, ko ji je bilo jako slabo, je sedel pri stari Neži v kuhinji in gledal, obrnjen s hrbtom v okno, proti praznemu in temnemu štedilniku. Vtepal si je siloma in enakomerno v glavo: To mora tako priti, to so stvari, ki se ne dajo odvrniti. Nežo je poslal v sobo in gledal med vrati, kjer se je kmalu pojavila. Na njeno neugodno vest si je zopet bičal v možgane: To so stvari, ki jih ne more nihče odvrniti!

Vse križem so hiteli prebivalci mesta. Mlado in staro je čebljalo o svojih zasebnostih in nad vse to so širile veje kostanjov in lip svoje dobrohotne sence, a nad ve-

jami se je razpenjal čisti in jasni nebeški šotor in sredi njegove desne plati je žarelo sonce, veliko in mogočno kakor najvišji svetovni car. Kaj je pod tem soncem, kaj pod tem ogromnim šotorom eno izmed bitij, ki se imenuje človek? Ali hodi pod njim, ali ne hodi, ali sreblje njegove žarke ali jih ne sreblje, kaj ve o tem veliki car, kaj ta neskončni prostor. Mi vsi smo majhni, mi vsi pomembni le za tisto ped življenja, ki nam je odmerjena. Majhno je zato naše veselje in majhna naša bolečina.

Gabrič je zašel na samotnejšo pot. Gleda podse v dolino in tam se lomijo žarki skozi rjavkasto listje neznanega dreveščka. In sredi njih nastaja svetla barva, ki ga spominja Mikinih las, kje so zdaj ti lasje? Gabrič pogleda okoli sebe, opazi nizko klop in sede nanjo. Videti je, kakor da bi se bila njegova pleša še povečala. V obraz je bled, oči so vodene in brki redki in ohlapni. Na obleko ne pazi. Hlačam se pozna, da niso bile dobro zravnanе. Oprsnik je po trebuhu nabran v množino gub. Manšet sploh nima in zato se zdi, kakor bi bili rokavi prekratki. Bele roke z dolgimi prsti drži na palici in gleda v tisto svetlo ploščo, ki se riše zdaj spodaj pod potjo po debeljem deblu divjega kostanja. In zopet mu pade v glavo vprašanje, kakor bi kdo zalučal kamen: Kje so Mikini laseki?

»Vendar,« si govori, »se mi zdi, da je nekaj neprirodnega v tem, če umre čilo, nerazvito bitje. Tu manjka velikega zakona. Kar je poklicano v življenje, naj se razvije, naj se razcvete, ker je drugače brez namena pahnjeno v svet, kjer ni zanj prostora. V tem se da slutiti napaka nečesa velikega, nepojmljivega.«

Med tem se niža sonce in spodaj med grmovjem in debli je več in več svetlorumenih odsevov. Prikazujejo se, trepečejo in se počasi plazijo nekam globočje za debela in grape.

Gabrič se spominja zadnjih besedi, ki jih je govoril z Miko. Bilo je predzadnje popoldne njenega življenja. Ko ni bilo žene, je sedel k njej na posteljo in ji pravil o tistem vozu, ki ji ga bo kupil takoj prvega. To je svetel bel voz, na katerem je sedalo. Pred sedalom sta dva ročaja, ki se dasta premikati naprej in nazaj. Če bo Mika sedla na sedalo in premikala tista dva ročaja, se bo peljala naprej.

Miki je bilo slabo, bila je vsa razpaljena, njeni lasje so bili potni in njeno dihanje kratko. Vendar se je ozrla vanj z velikimi mokrimi očmi in rekla tiho in hvaležno:

»Jutri mi povej, atek!«

Gabrič vzdihne, dvigne palico in jo zopet postavi, pogleda nekam kvišku in se v mislih vpraša: Kdaj bo tisto jutri?

Počasi vstane, gre naokrog, gre naprej in nazaj in proti mraku zavije po prašni cesti iz mesta.

»Moja žena,« si misli, »je jako slaba, nenadoma je jako slaba. V hrbtu se je upognila in obraz so ji prepregle gube in to vse zavolje tega, ker se je ne da o pametni stvari prepričati. Čudno je to. Človek je človek, to se pravi, pametno bitje, ali marsikdaj mu ni mogoče dopovedati tistega, kar je pametno.«

Za njim se vleče siromašen pogreb. Gabrič se umakne v stran, stoji ob cesti odkrit in tudi zdaj v mraku se njegova pleša motno svetlika. Tam zadaj gore luči mesta in odmeva ropot voz in tramvaja, in tukaj neso mimo nekoga iz tistega zamolklega hrupa in bleščave. Gabrič si reče v mislih težko in osorno: Tam zadaj je tovarna in na ta konec rosijo iz nje one, ki so zgotovljeni.

Priklopi se bornemu sprevodu in pride ž njim na pokopališče. Nekaj žensk joče, duhovni molijo, krsto spuščajo v jamo in kmalu zabobne po njej prve grude prsti. To je pravi mrtvaški boben. Doni na uho izpod zemlje in njegov glas je plašan, turoben in votel. A ko so padale gručice na krsto, kjer je bila Mika, ni donelo votlo iz jame, ne plašno in ne turobno. Mika bi bila morala še živeti.

Ljudjo se razhajajo, a Gabrič odide za kapelo, postoji tam in gre proti obzidju. Tam obstane pred belim kamnom, kjer je z velikimi zlatimi črkami vdolbeno ime: »Mika«.

Že je mrak gostejši in storil se je večer. Nebo se je zavilo v modro temino in skozi njo sijajo zvezde, večje in manjše, srebrne in zlate. Nad pokopališčem, včasih ne visoko nad križi letajo netopirji kakor črni nočni metulji. Njihov let je tih, ginejo v noč kakor črte, ki bi se delale iz črne megle in nenadoma razpadale.

Gabriču se je prebudilo tisto, kar se mu zdi daleč kakor za goro. Zgane se mu srce in razteče se kakor vroč studenec po prsih in glavi. Ozre se okrog, poklekne, položi palico in klobuk v travo, skloni se nad grobom, opre na roke in reče:

»Nisem prišel zaradi voza, da ti povem, kdaj ti ga kupim. Čemu ti bo? Prišel sem, Mika, tako ... kot tvoj oče.«

Gabrič utriplje s trepalnicami. Nenadoma mu kanejo iz oči solze in se obesijo na bilke, ki se globoko sklonijo.

»To ni res, kar sem govoril ... če umrje kdo prej ali pozneje, na primer ti, Mika! To vse ni res! Naše čustvo je tukaj, to je gospodar ...

Ozračje se nalahko zamaje in med njegovim obrazom in rušo, iz katere cveto prve rože in poganjajo prve travnate bilke, dahne hladeč veter. To se zgodi tiho, kakor bi šli po prstih mimo neznani duhovi.

Prej sam vrišč, smeh in samo skakanje, a zdaj ta neskončna tišina. Nenaravno ... strašno nenaravno!

Naenkrat maje z glavo, domisli se in reče:

»To ni resnica, kar sem dejal, češ da bi bilo vseeno, ali umrje kdo prej ali pozneje. Ne tisto ... logično sklepanje ... umna razporedba naših misli ... to ni resnično. Samo to je resnično, kar čutimo, da! Samo naše čustvo v prsih je resnica, vse drugo je laž. Naša pamet je laž, laž! Zakaj ... Mika, ti bi morala živeti!«

Gabrič skloni obraz globlje, iz oči mu kapljajo na gosto solze in se obešajo na bilke in na drobne cvetove temnih rožic.

»Mika, da,« — ihti in sope, — »Mika, da, Mika, ti bi morala biti živa. Kdor govori drugače, ta laže. Tudi jaz sem lažnik ... kajti tukaj je umevno to in umevno ono, ali resnica je samo ena: Mika bi morala živeti!«

Gabrič se zvrne v travo poleg ruše in si zakrije z rokami obraz. Joče tiho in dolgo, prekriža potem roke na prsih in gleda v temnomodri in ogromni nebeški šotor nad sabo in v tiste zvezde, ki gore po njem.

»Ker ne živiš, Mika, moja lepa, sem nesrečen. In vse, kar rečem in kar sem rekel, je laž, samo to je edina resnica. Le moja nesreča je resnična, vse drugo je zlagano, drugega ni, drugo tiči le v prazni besedi, ki je ne čutimo.«

Čez dolgo časa vstane in gre počasi proti mestu. V ozadju se je dvignil mesec. Netopirji križajo pot in šum mesta se počasi približuje.

Gabrič je sključen, konci suknje dosežajo na obeh straneh skoraj kolena, a hrbet je kratek, kakor da ga je krojač skazil. Senca, ki gre pred Gabričem, je silovito dolga, tenka in obupna.

Melodija

Ko se je Jerom prebudil, je bilo veliko okno na vrt že odgrnjeno. Močna in jasna poletna svetloba se je razlivala po sobi in jo grela. Gledajoč vanjo je utripal z drobnimi očmi in čutil v njih skelečo in ostro bolečino. V spanju in sanjah ga je obšla nenadna nervoznost in notranji nemir, ki ga je preveval tudi zdaj. Strepetaval je po životu, stresal z glavo in žile po rokah in prsti sami so nepretrgoma drhteli.

Starost je bila prišla nadenj in ga v zadnjih tednih jako oslabila. Že prej povešena glava je zlezla še bolj na prsi, hrbet, ki je bil že prej sključen, se je upognil, oči je zalila rdečkastokalna megla, koža je padla nagosto v gube in se nakopičila nad ušesi, na čelu in tik oči. Vstajal je pozno, dasi je več noči prečul kakor prespal, in čakal, da se je razmajal in mogel s svojim kratkim in drsajočim korakom preko sobe.

Bolečina v Jeromovih očeh je ponehala in lahko je gledal vzdržema okoli sebe. Par muh se je vzigravalo nad njegovo glavo in se kopalo v svetlem snopu sončnih žarkov, ki so se jasno bleščali v svoji košati obširnosti po milijonski množici migljajočih praškov. Omara, ki je sta-

la ob steni nasproti postelje in bila črna politirana, se je zaradi močne dopoldanske luči razživila in razsijala in se smehljala kakor dobrodušen širok in ploščat obraz. Tudi slike po stenah se stopile živahneje iz okvirjev. Peričnik, gorenjski slap na levi, se je blesketal in iskril kakor srebrn, a tam na desni je žarela rdeča ruta, ki je ovižala Materi božji prelepe bele rame, kakor živa in šumeča svila.

Jerom je ogovoril najprej muhe, ki so mu silile v obraz. Mršil je obrvi, povejal z drhtavo in staro roko po zraku in rekel: »Dajte mir, sitnice!«

Žena je prišla po prstih, odprla polahko vrata in pomolila skozi odprtino glavo. Takoj je prijazno pokimala in dejala: »No, poglej ga! Mislila sem, da spiš in kanarčka sem nesla zato na hodnik. Bala sem se, da bi te ne zbudilo žgolenje, a glej, ti že čuješ!«

Hotela je povedati še nekaj, a nemirni izraz, ki ga je razodevalo Jeromovo lice, jo je zadržal. Majal je z glavo in govoril: »Nisem dosti spal! Noč je bila predolga in prevroča. Tudi nekaj bodečega je bilo v njej, kar je bodlo v možgane in nekaj težkega, kar je ležalo na prsih.«

»Bomo povprašali zdravnika!« je menila naglo žena; a Jerom je pravil dalje s svojim slabim in hripavim glasom in vmes ga je silil mehak in rahel kašelj, ki je bil vedno enak in ni imel konca. »Čudno, čudno se mi je plelo po glavi. Dogodek od včeraj in drugi iz davnih let

sta se gnetla drug z drugim, se smešno mešala in zamenjavala. Glej, bil sem obenem mlad in star!«

»Pa bi morda pil lipov čaj, tudi gomilice bi ti storile dobro!«

»... vso noč, vso noč — kakor bi mi zvenela okoli ušes dolga in lepa melodija, znana iz mladosti. Hodil sem zunaj, sedel doma in gledal v jasno noč, igral na koncertu, a povsod, glej, je zvenela okoli mene znana melodija, in zdaj jo še vedno čutim okoli sebe. Čakaj, čakaj, oblečem se in primem gosli ali sedem za klavir, da jo najdem in igram!«

Vstal je, se razmajal, umil in z ženino pomočjo oblekel. In pri zajtrku in pozneje, ko se je sončil zunaj na hodniku in čakal, da je pospravila žena sobo, je govoril predse: »Vso noč, vso noč sam nemir!« In takoj je hotel označiti s slabim hripavim glasom lepi in znani napev: »Lalala«. Ali vse, kar je poskusil, ni bilo pravo, ni bilo senca tistega, kar je zvenelo vso noč okoli njega in kar je odzvanjalo tudi zdaj po njegovem telesu.

Vrnil se je v sobo. Okno je bilo na stežaj odprto in zasenčeno s temnordečimi zavesami, ki so padale od stropa do tal. Svež, oster zrak je polnil nekoliko mračne prostore in silil Jeroma, da je kašljal s svojim mehkim in brezkončnim kašljem. Vzel je v roke gosli, sedel k staremu klavirju, ga odprl in pritisnil tipko a. Uho je primaknil bliže k strunam v klavirju in pričel uglaševati stare in

črne gosli. Gotov je bil naglo. Obrnil jih je k obrazu, nagnil glavo preko njih in jih pritisnil z brado na prsi. S tresočo roko je dvignil lok in se dotaknil ž njim strun. A prenehal je takoj in prisluškoval tisti melodiji, ki jo je slišal ponoči, ki je zvenela tudi zdaj okoli njega, bila znana iz davnine in lepa in veličastna, pa vendar taka, da mu je polzela iz ušes kakor riba iz rok, da je ni bilo mogoče prijeti in obvladati. A bila je močna, vitka in ponosna, ker je bila doma povsod. Enako v mladosti, v dobi otroka in v dobi mladeniča, enako v poznejših letih, v časih moža in sivih dnevih starca. Otrok je dihal v njej, ki teče med rožami in travami za metuljem, mladenič je govoril v njej sladke besede mladi, bujnostasi in črnogledi devojki, mož se je boril za svoje cilje in nazo-re, starec je gledal ž njo v večnost, tja daleč preko mej svojega življenja.

Vnovič je prižl gosli z brado na prsi, pritisnil je z le-vico vratove strunam, potegnil z lokom preko njih, da so pele v gladkih in vitkih glasovih, pretakajočih se iz nižave v višavo, iz šepetanja v krik in iz čebljajoče skromne govorice v elegično pesem modre in ponosne samoza-vesti. Ali melodije, tiste, ki je vedno zvenela okoli njega, ki se je jasno oglasila v njem to noč, a živela ž njim od mladosti, ki je bila vseobsežna, neskončna v začetku in koncu, nje ni bilo.

»Glej, kako čudno!« je govoril rahlo starec in odložil gosli na pokrov klavirja. »Čutim jo, okoli mene je, vso noč sem jo poslušal, poznam jo izza mlada in ne morem je najti.«

Sedel je nazaj za klavir, položil stare in koščene roke po tipkah, ki so se rahlo oglasile v mehkih akordih, gledal v strop in se zamišljal. Morda je to tista pesem, ki jo vzklika otrok, ko zagleda vabečo mater in ji teče v naročje? Mogoče je to ljubezen, tista sladka melodija srca, ki riše obraz mlade deve, ogenj njenih oči, marmor njenega tilnika, sneg njenih prsi in kri njenih razpaljenih ustnic? Ali je boj moža, odmev njegovega koraka po bojni cesti hrumečega in vrvečega življenja, ali zdrava misel starca, hiteča preko groba, preko bitja samega v vesoljstvo svetov?

Prijel je bele tipke, ki so se vdale pritisku njegovih velih prstov in poslušal. Pritiskal je zgoraj in spodaj, begal s prsti po klaviaturi, razžaril se, da mu je stopila v stara lica kri, vstal in odprl pokrov nad strunami, da bi dal polno moč njihovemu zvenenju, sedel nazaj, glej, in se razživil kakor mladenič. Vrat se je zravnal, glava se je dvignila, kri je zaplula po licih, oči so se oživele in razsvetlile in prsti beže po klaviaturi, da buče strune, da pojo in zvone in polnijo sobo z bogatimi in težkimi spevi. Koliko glasov je, kako se oprijemajo drug drugega, kako pojo iz svojih čistih grl, kako ponosno nosijo me-

lodijo, kako jih krase, letajo preko njih, se spuščajo pod njo in jih delajo mogočnejše in lepše!

Jerom igra in gori. Sapa mu je težka od napora, po sencih izstopajo drobne in neznatne pičice potu, množe se, družijo, strinjajo v velike okrogle kaplje, ki se podaljšujejo, tanjšajo in pričenjajo polzeti med gube ob ušesih in se obešajo po licih kakor sledovi neznanih svetlih curkov. Zdi se mu, da je zdrav, da je svež, da ni več v njem kašlja, ki nima konca ne kraja. Njegove roke so čile, prsti prožni in urni, njegova duša je polna in to, kar buče in pojo strune, to so njene besede.

Prenehalo je vse, kakor bi se glasovi zagrizli drug v drugega. Jeromove stare roke leže trudne in nemirne na belih in črnih tipkah, njegov obraz je sklonjen na prsi, oči so težke, lica hladna in brez krvi. Ne more najti tiste znane melodije, ki jo je začutil v sebi in okoli sebe nočejšjo noč, ki mu je znana iz davnih časov, kakor bi jo igral že stokrat na svojem klavirju in jo godel stokrat na goslih in ki brni tudi zdaj okoli njega po tej polmračni, s težkimi rdečimi gardinami zastrti sobi. Star je, več je ne more zgrabiti in obvladati.

Zvečer je legel zgodaj v postelje in trdno zaspal. V sanjah je naenkrat zaslišal pod oknom šum, uglasčevanje glasbil, tiha povelja in za njimi rahlo naraščajočo in razvijajočo se godbo. Tiho, komaj slišno se je pričel v zra-

ku zibati valček stare dobe in kakor bi se smehljal s starodavnim, dobrohotnim smehom, je šepetal nalahko v uho:

*O ti Polon, Polončica,
o ti Polon, Polončica,
o ti Po — — —*

Glej jih, starih tovarišev-godcev, ki je igral ž njimi tolikokrat po plesih, zabavah in koncertih! Jerom ni vstal, a videl jih je vendar, kako stojo v krogu pod oknom. Rajni Luka je, pokojna Valentin in Strguljček in še vsi, ki jim prerašča že davno grobove zelena trava. Glave so iste, tudi instrumenti so naravno veliki, le životki so majhni kakor škratovski. Zato se zde vsi šegavi in smešni in celo modri Luka, ki taktira v sredi z razprtimi prsti.

Jeromu se je zdelo, da je v sanjah vstal, odprl okno in pogledal za njimi. V tistem hipu so izginili, kakor bi se pogreznili v zemlje, ali se skrili v šopih rož in visoke trave. Stopil je z enim samim korakom skozi okno za njimi, ker je mislil, da so se izmuznili po ulicah na polje. Zunaj — na polju — je cvetela livada, in če potegne veter, trka glava ob glavo. Spomlad je, nebo modro, čreda oblačkov se pase po njem, kakor bele in mlade ovčice. Kako so gore visoke in sinje, kako je ponosna lipa, ki cvete ob poti, se ozira na vse strani po poljih in gostoljubno posluša šum čebelic, ki šumi po njenih vejah!

Postovka plava visoko v zraku in tik nje frfota in žgoli škrjanček. To je ravno na sredi belordečega polja, kamor je dospel Jerom, išoč svojo pobratime.

»Kje ste, kje ste?« jim kliče, a ker so majhni in šegavi kakor škratje, se ne oglasijo. Smeje se, stoji sredi polja in vpraša čebelo, ki mu sede na čelo. »Ali si jih videla — pobratime?« — »Kako bi jih ne?« reče čebela z visokim glasom. »Tam po njivi, po razorih se skrivajo!« In nadalje vpraša velikega rumenega metulja, ki priplahuta in sede na njegovo dlan. »Ali nisi ti, metulj, videl mojega tovariša, godca Luke?« »I, kako bi ga ne!« govori metulj in miga in kaže s tipalkami. »Tam za mejo leži v travi in se gosti s kislico!«

Res so vsi blizu. Tam na desno izza trave priplava glas piščali, od drugega konca zarenči bas in zopet od drugega povzamejo violine:

O ti Polon — — —

V tem hipu je vse izginilo. Naenkrat ni bilo ne livade, ne rož in ne godcev. Jeromovo srce je prenehalo biti, kri se je ustavila po žilah in telo in duša sta se ločila. Prvo je obležalo na belih blazinah, druga je stopila v sosednjo sobo, kjer je spala Jeromova žena. Stopila je k njej, jo prijela za roko in rekla: »Prišel sem po slovo. Hvala ti za vse, Terezinka, in na svidenje!«

Žena se ni prebudila, a oglasila se je v spanju: »Kaj?«

Duša je ponovila kakor prvič in stala bela in visoka ob ženini postelji! »Prišel sem po slovo! Hvala ti za vse, Te-rezinka, in na svidenje!«

Zdaj se je oglasila žena, kakor v davnih mladih časih s prijaznim smehljajem na obrazu: »Kaj mi nagajaš? Saj vidiš, da spim!«

Jeromova duša se je vzpela skozi okno in se pričela dvigati v sončne višave. Že je bil zunaj jasen in oster dan, po poljih se je svetila rosa in ptice so se že oglašale. Sonce se je bleščalo za moža visoko nad najvišjo goro in zlezlo še više in više. Daleč, skoraj blizu sonca, je letel orel in izginjal za vrhovi.

Vedno kvišku, vedno kvišku je hitel Jerom. In glej, krog njega je šumela in rasla melodija, ki jo je zaslišal prejšnjo noč, ki ga je spremljala ves dan, ki je bila izdavnica, a je ni mogel zgrabiti in obvladati. Zdaj je bila jasna, svetla, velika in močna, razprostirala se je od sveta do sveta, napolnjevala vesoljstvo in v svoji mogočnosti bučala s soncem, ki je v silnem hrupu in šumu in vrišču in sikanju izžarjalo iz sebe nadsvetno silo toplote in svetlobe. Prevladovala je vse, vse združevala v sebi, vsa svetovja so bila v njej in ona sama.

Jerom se je spojil z njo visoko nad ozračjem. Tako je bil on sam tista neskončna, davno znana in vseobsežna melodija.

Opice

V hiši, kjer se vrste v pritličju visoki pregrajki z opicami, po galeriji pa podstavki s priklenjenimi večjimi in manjšimi papigami, je neznosen smraj. Da ni nepretrgoma v zagati samo nos, ki le strahoma in obotavlja se vleče vase neprijetni duh, skrbe divji in temperamentni južni gostje tudi zato, da zaposle ušesa. Opice piskajo, žvižgajo, sikajo, prskajo in renče, a papige vrešče vmes z jeklenastimi, suhimi kriki, ki odmevajo ostro od golih in belih sten in se zajedajo v glavo kakor dolgi špičasti kosi razbitega stekla.

Največji opičji pregrajek je v sredi. V njem živi sedem med seboj malo različnih opic. Vse so velike kakor mačke, samo da jih delajo večje visoke noge in dolgi repi. Ene so svetlejše, druge temnejše. Okoli ušes ima vsaka venec daljše dlake, da se zdi, kakor bi imela robec za vratom. V sredi stoji drevesna rogovila, ob desni leseni steni dve polici in ob levi dve. Po železni pregraji spredaj pleza druga pred drugo in se umika. S pregrajo skačejo na police, s polic na rogovilo, z rogovile na tla in s tal zopet na pregrajo. Nekaj imajo nepretrgoma med seboj. Pogledujejo se vedno s pridržkom, češ pogledava

se že, ali to veva obe, da imava še nekaj skupaj. Izjemo dela ena sama, ki sedi na desni spodnji polici in se prijemlje z desno roko za čelo in uho. Trga jo po glavi in ta bolečina jo zaposluje popolnoma. Ona sicer vidi, kaj delajo druge, kako je prišla najstarejša eno mlajših za rep in jo neusmiljeno potegnila z ograje, vidi, kaj delajo ljudje, ki hodijo mimo in se smejejo. Tudi dobro vidi človeka, katerega prisotnost vse vznemirja. Letanje po pregrajku obtiči, vse gleda nesimpatičnega in dolgozobega moškega in je pripravljeno, da zarenči vsak trenutek vanj in mu pokaže svoje zobe, svojo sovraštvo in zaničevanje. Ali dejansko se ne zmeni za nič. Glava jo jako boli. Prime uhelj in ga vleče, kakor bi ž njim hotela izdreti iz glave bolečino. Ali uspeha ni. Poleg glave jo boli zdaj tudi uhelj. Pred pregrajkom je obstala mlada dama, ki na vse najbolje učinkuje. Njen obraz je čist, sončen, poln veselja in prijaznosti. Opice se ustavijo, obrnejo proti njej in ji kažejo svojo naklonjenost s tem, da pomеžikujejo, vtikajo jezike iz ust in se ž njimi ližejo. Dama seže v torbico in privleče iz nje tri koščke sladkorja. Ah, sladkor! Vsem se zasvetijo oči, živci strepetajo, zobje se razgalijo sami od sebe. Vse se umaknejo od pregrajka, merijo z bistrimi očmi tisto daljino, ki jo bo priлично napravil košček sladkorja, ko bo letel iz rok prijazne dame v njihovo sredo. Tudi opica na polici pozabi bolečine in čaka. Zdaj je priletel v pregrajek prvi košček.

Siva, suha opica ga ujame v zraku, drži ga v obeh rokah in naglo oškrba in pohrusta. Druge gledajo nanjo mimogrede brez večje zavisti. Dama zamahuje z roko in vse merijo zračni lok, v katerem zleti mednjo drugi košček sladkorja; vse čaka pozorno in prožno. Košček pade in ujame ga ista sivka. Ena pri steni mrmra, ena gre v ozadje in se obrne proti sivki, ali druge se ozro stran, češ, kaj pa ji hočemo prav za prav, če ga je ona ujela. In morda ga je tudi dama namenila njej. Opica pri steni ne mrmra več, ona v ozadju odkobaca v ospredje. Dama zamahuje in tretji košček zleti v pregrajek. Pade na tla in vse skočijo nanj. Gneča je tolika, da se ne vidi takoj, katera ga ima. Opica z desne police je tudi skočila na tla, sedi za drugimi in čaka. Kopica se mrmraje razkropi, iz srede plane na desno polico sivka s sladkorjem. Bolna opica se vzpne za njo in jo prime za roko, v kateri drži sladkor. Gleda jo in v očeh se ji utrinjajo solze. Bolna je že tretji dan in že tretji dan živi ob sami vodi. Ne more jesti kruha ne mlečnega riža, niti sveže in hrstljajoče solate ne, ali zdaj se ji je naenkrat porodila želja za koščkom sladkorja. Ta želja je tako vroča, da izginja krog nje vse. Sestrica, sprejmi njeno življenje za drobtino sladkorja! Gleda jo z utripajočimi in solznimi očmi, drži jo za roke in se oglasi hripavo in žalostno. No? Sivka se je naenkrat otrese, zlobno zarenči, pohrusta ostanek sladkorja in se zapraši vanjo. Vgrizne jo v hrbet, vgrizne v

vrat, z obema rokama jo zgrabi za uhlje in trese njeno razbolelo glavo sem in tja. Bolnica ne skoči na tla, temveč pade. Obleži, glavo iztegne od sebe, tišči oči in diha težko in naporno. Opice se spogledajo in oglašajo s kratkimi, presekanimi glasovi. No, kaj praviš? Ti glasovi so gostejši in gostejši in vse se sporazumejo zato, da kaznujejo sivko. Prične se divja gonja. Sivka beži po pregraji na gornjo polico, s police plane na rogovilo, z rogovile na tla, pet opic se podi za njo. Ujamejo jo na tleh, ko hoče tretjič na pregrajo. Z bojnim vriščem se vržejo nanjo, tepo jo, popadajo in grizejo. Ona kriči in javka, da leti skozi ušesa. Od desne se približa strežaj z dolgo palico. Stopi tik pregrajka in jim zapove, naj mirujejo. Star je, čemer in vidi se mu, da ni tukaj za kratek čas. Po obrazu je porasel z rumenkasto brado, oči ima modre, vodene in nezaupne. On ne ljubi teh živali, s katerimi ima opraviti. Med njimi živi, ker ga silijo življenjske potrebe. On misli vedno stran od njih, njegove sanje tavajo po drugih krajih. In zdaj stoji tam, visok, suh in cemer in dela, kakor mu je ukazano. Dvakrat mora vselej posvariti, potem lahko dejansko posreduje. Enkrat je že miril z besedo in zdaj miri drugič: »Dajte mir!« pravi. Ali opice se ne menijo zanj. One imajo svoj razum in svojo srce in ravnajo tako, kakor jima tadva ukazuje. Sivka se je pregrešila zoper bolno sestro. Požrla je prvi košček sladkorja, požrla je drugi košček in dobila je

še tretjega. Bolna sestra je prosila zanj in sivka ne samo da ga ni dala, temveč zaradi prošnje same je bolno žival surovo napadla. Vse so bile takoj edine v tem, da se je treba potegniti za tisto, ki trpi krivico. In zdaj jo kaznujejo, kakor se jim zdi pravilno in se ne brigajo za paznika. On ima svojo pamet, on misli s svojo glavo in s svojimi razmerami. Kaj mu mar opičje zadeve!

Ali on stoji pred pregrajkom in uporablja svoje pravice. Dvakrat je že zahteval mir in zdaj je opravičen, da seže po nadaljnjih sredstvih. Palico položi počez in dregne ž njo v hrbet najbližjo opico. Gruča, ki je rohnela prej na kupu, dvigne glave in izpod glav se postavi na noge požrešna sivka. Vsa je rdeča po trebuhu, šopoma leti od nje poruvana dlaka, ko si otrese kožuh, uhlji ji gorijo in lica tudi, ali ona stoji kakor druge in dviga glavo z drugimi vred. Vse razgalijo zobe, vsem se krešejo oči, tudi bolnica spleza počasi na tla in pokaže zobe. To ni sedem duš, to je ena sama velika in užaljena opičja duša, ki ne trpi, da bi se vmešaval v njene prepire in njene pravde tujec, ki ni opica in ki ne razume opičje pameti. Vse reži, vse bliska z očmi in govori: Mi, velika opičja duša, ne potrebujemo tebe, človek, kadar gre za naše opičje zadeve. Mi smo sami dovolj močni, da uredimo svojo razmere in razsodimo, kaj je dobro in je zlo. Mi, velika opičja duša, vemo sami, kdo izmed nas je vreden kazni in kdo je vreden pohvale in zato, človek, nas

pusti pri miru, kadar svojce tepemo in grizemo, prav tako kakor takrat, ko jih hvalimo in ljubimo. Mi, po vse-mogočni naturi prebivalci te velike zemlje, imamo pravo živeti in stanovati na njej, hoditi po njej in se rediti od tega, od česar se rediš ti, človek. Sad, ki ga ješ ti, je namenjen tudi nam, in svobodno nebo, ki se širi nad teboj, se razprostira tudi nad nami. Mi, velika opičja duša, te pozivamo, človek, da se ne vtikaš v naše pravde, da jih ne razsojaš, ampak da prepuščaš oblast nam samim.

Paznik stoji s palico pred pregrajkom, za njim so gledalci, a pred njim sedem opic, ki reže vanj, mu kažejo zobe in mežikajo z divje se lesketajočimi očmi. Sivka, ki je vsa rdeča od kazni tovarišic, reži najbolj. Približa se pregrajku, sika in prska in steza obe roki skozi odprtine. Pojdi sem, renči, pojdi sem, človek, da ti izpraskam obraz in ti omulim brado, ker si se mešal v našo zadevo, ki ti nič ni mar!

Paznik ne odide, ker ga je sram. Mnogi izmed gledalcev vedo, kako se je to zgodilo. Če se obrne, pa bo srečal poglede, skozi katere se bodo smejale duše. Umakne se zato k bližnji kletki in se meni tam s starim krotkim samcem. A opice tišče obraze k pregraji, sikajo za njim in mahajo po zraku.

Mnogo gledalcev se pri tem prizoru zabava. Mlada svetla dama se ne more vzdržati opazke in reče sosedi, da je ta mali dogodek dražesten. Nekateri drugi gredo

naprej, ne vidijo več ne opic, ne papig, ne slišijo vrišča, ne krika. Žvižgljajo predse, gledajo nekam visoko, korakajo zmerno in enolično in mislijo. Ah, sladkor! Čakamo nanj in merimo v mislih lok, v katerem nam bo priletel. Merimó ga mesece in mesece in leta in leta. In ko pade sosеду, skrijemo v srcu zavist, in ko pade drugič sosеду, se mrmraje vdamo grenki usodi. In ob naslednji priliki se udarimo. To je hud, pridušen boj, to je grda, poniglava besnost, ki je ne poravnamo med seboj. Sovražnika svojega kličemo za pričo, ker se ne moremo poravnati med seboj bratje istega plemena. He, poglej ti, grizljivi sovražnik, da smo mi v pravici in da so naši bratje v krivici. Daj nam besedo, tujec, in pljuni nanje. Pokončaj jih, trešči vanje strelo in žveplo!

Tako gredo nekateri in mislijo. A za njimi se gubi vrišč in krik opičjega doma.

Pesnik

Po tretji točki občinske seje ne more najti župan takoj dnevnega reda. Obrne se k tajniku in reče tiho: »Kaj je četrta točka?«

»Imenovanje tajnika. Ali bi šel ven?«

»Prosim, pojdi!«

Župan pokašlja in pozvoni z drobnim rumenim zvončkom. Občinski svetniki, zbrani okoli dolge rdeče pregrnjene mize, se ozro v župana. Tu in tam še šepetne kateri sosеду konec misli, ki jo je hotel izraziti prej na glas. Tajnik vstane in gre iz posvetovalnice v občinsko pisarno, ki je majhna in starinska. Vrata zapre za seboj in stopi k oknu.

Od stropa visi svetilka, preprosta in črna. Slike po stenah so temne in nerazločne. Na pisalni mizi ob oknu se motno sveti visoki kovinski tintnik.

Zunaj je aprilsko noč. Po cesti mimo okna naprej se vali topel veter in objema hiše in ljudi. Tu in tam izmed hišnih voglov ali izpod drevja mežika drobna luč, ko da hoče ugasniti. Nebo je temno, prepreženo s težkimi oblaki, ki vise nad mestecem, kakor bi grozili s svojo črno pezo. Daleč nad severnimi gorami se sveti podol-

govata lisa in v njej tropa zelenkastih in trepetajočih zvezd.

Tajnik je dolg, suh, nosi zalisce in pod nosom rahle brčice. V plečih je upognjen in z dolgimi rokami visi naprej, kakor bi nameraval pasti vsak hip skozi okno na prazno in slabo razsvetljeno ulico. Nervozen je in misli se mu javljajo in trgajo brez pravega reda. V srednji šoli je prekinil študije in potem se je obesil na to službo mimogrede kakor leteča krpa na kljuko, ki jo je bog ve kdo nastavil. In pozneje se je oženil.

Pred današnjo občinsko sejo je govoril z županom o sebi. To je zanj največja muka. Tudi če živi v obupu, potrebi, če je v svoji notranjosti nesrečen, ne izreče tega. Njega se lotevajo čustva, ki ne spadajo v krog, kjer živi. Jeseni včasih lete nad mestom žerjavi in kriče in kriče, a on jih gleda in si želi, da bi mogel leteti z njimi. Na vse strani, spredaj in zadaj je toliko sveta, toliko neznanega, a on visi tukaj in ne pojde nikdar naprej.

Župan je njegov nekdanji sošolec. In tikata se. Pred sejo sta govorila:

»Prosim te, župan, danes pride na red moje imenovanje. Meni je nerodno izraziti se, oprosti, a jaz ti vse zaupam. Mislim si, ti vse to veš tudi brez mojih besed.«

»Gotovo, prijatelj. Danes spravimo to v red.«

Zdaj naenkrat buši tajniku v uho županov glas, kakor bi ga pognal veter skozi špranjo v vratih.

»Jaz nimam ničesar proti tajniku, ali ...«

Tajnik se opre z rokami ob okno in nagne glavo daleč ven. Toda glas gre za njim, kakor bi mu sedel na rami in se sklonil obenem z njim v pomladno noč.

»Knjige niso v redu. Došli dopisi niso takoj vpisani.«

Tajnik se podpre s komolci in položi dlani na ušesa. Ali v špranje med roke in uhlje se rine glas, kakor bi hotel za vsako ceno v njegova ušesa. V lica tišči kri in žile po sencih gore, kakor bi se pretakal po njih krop.

»Če ostane pri tem, mi ni mogoče z njim delati.«

Tajnik hiti po prstih od okna, prime polahko vrata na hodnik, jih previdno odpre in se stisne v temen kot. Zdrzne se, roke tišči na obraz in se skriva pred nekim glasom, ki ga čujejo v svoji notranjosti, ko da bi rohněl izpod temnega stropa nanj in mu pretil.

»Ob službo si in ti, bebec, si se oženil!«

In ves vroč, stiskajoč lica z obema rokama, si odgovarja: Izgubljen si, zavozil si, zdaj se pričinja križev pot tvojega življenja!

Med tem se odpro vrata posvetovalnice in več glasov ga kliče: »Gospod tajnik!«

Za hip premišlja, z roko si popravi lase in se odloči.

»Prenesem, vse prenesem,« si šepeče. »Vem, kaj nu bodo povedali, slišal sem že prvič, ko bom slišal drugič, prenesem laglje.«

Tajnik se vrača nazaj, gre naglo in trdno skozi prva in druga vrata, mimo občinskih svetovalcev do dragega konca mize in sede na svoje mesto tik župana. Župan stoji in pravi:

»Občinski svet vas je nastavil za nadaljnjih pet let in vam povišal mesečno plačo od sto in šestdeset na dvesto kron. Častitam vam!«

»Hvala,« se oglasi tajnik hripavo in sede. Nov val krvi mu plane v glavo, šumi mu po lobanji in ne more slišati in umeti tega, kar govorijo ljudje okoli njega. Nadaljuje opazke in zapisnik, ali to, kar zapiše, so izbruhi njegove duše. Kako je to mogoče, piše, neumevno je, neumevno. Vse je v redu ... vendar, očrnjen sem, on, prijatelj, me je očrnil ... kako naj še sedim naprej med temi ljudmi ...

To zapiše in ozre se po njih. Toda obraz starega Tolmaja gleda dobrohotno vanj in tam dalje se zadovoljno smehlja debeli in rdeči Zaplotar. Ti ljudje, si misli, skrivajo, skrivajo. Vse vedo, ravnokar so čuli, ali ne izdajo se. In strahoma se spomni župana in pogleda vanj. Vidi njegovo suho brado, njegove dolge brke in rdečkasto plešo, ki se enolično sveti. Županove oči so kakor iz stekla. Niti danes niti nikoli ničesar ne izražajo.

Seja je končana, svetovalci izbirajo klobuke in palice in odhajajo. Pogovarjajo se po hodniku in njihov hrup se gubi na cesto in plava s toplim vetrom naprej. Tajnik

ugaša luči v posvetovalnici, gre s papirji v roki v prvo sobo in tam obstoji pred županom. In zdi se mu, da so tiste besede, ki mu jih bo nekoč moral povedati, še nekje globoko in daleč in da ne more nocoj do njih.

»No,« pravi župan in oblači svršnik, »zdaj si zadovoljen.«

»N-,« prične on in izgovori počasi s čudnim bolestnim smehljajem: »N-e!«

»No, poglej! Koliko si pa hotel?«

»Nič! No, če je tako ... potem nič!«

»Pa odreci! Izjavi, ho, da ne sprejmeš!«

»Jaz, veš, sem bil prej tukaj,« prične kazati tajnik, govoreč počasi in meneč, da je tisto, kar bo moral povedati nekoč, še globoko in še daleč.

»Kje si bil?«

»Tu pri oknu sem stal, glavo sem držal ven, vrata sem zaprl, a besede, tvoje besede, so tiščale za mano, tiščale ...«

Župan stoji široko pred njim, nalahko se guga in drži roke v hlačnih žepih. Prednji kraj klobuka mu sedi visoko nad čelom in iz brkastega obraza gleda hladno in neizrazno pričakovanje.

»Stal sem tukaj, potem sem šel skozi vrata in še tja je šlo za menoj ... tvoje govorjenje. Mislim, da zame ni več tukaj mesta, umazan sem ...«

»Ali si bedast, za vraga! Saj je vse v redu!«

»Ali to ni glavno, da sem umazan, temveč tega ne razumem, ne razburjaj se, ne razumem ... kaj hočeš!«

»Česa?«

»Ti si moj prijatelj. Sedela sva skupaj v šoli, igrala sva se — oba majhna, mlada. In zdaj naenkrat te slišim, dovoli mi, slišim, da ne moreš z menoj delati, če pojde tako ... a jaz ne vem, kje bi ti ustregel.«

»Ti tega ne razumeš!«

»Dobro; ne razumem! Moj razum tega ne razume, bodi tako. Ali kar čutimo tukaj znotraj?«

Tajnik se prime za prsi in gleda z iskrečimi očmi.

»Mi lahko zapopademo vse — z našimi mislimi, z umom, ali to, kar je v prsih ... to je nekaj drugega, različnega. In ... kako je možno govoriti o prijatelju, kakor si govoril ... pred ljudmi ... zgrabiti prijatelja kakor kos mesa in ga vreči na mizo in obsoditi, to je vprašanje, težko ... notranje vprašanje!«

»Pojdiva, pojdiva!« kliče župan. »Ho, ali nisi ti naredil neke pesmi? No, ne obotavljaj se! Ti tega ne razumeš! Jaz moram poročati tako, kakor se mi zdi! Konec! Pojdiva v krčmo. Čakaj, tista vražja pesem! Zapisal sem jo v album neki ženski ... tisti košati! Stoj! Spomladi, spomladi ... kako je?«

»Oprosti,« govori tajnik, dolg je, bled, upognjen in brezkrvne ustne se mu tresejo, »morda je uradno vse

prav, ali mene je zgrabilo, kakor bi me udaril tod — po prsih!»

»Tista pesem,« se smeje jekleno župan, »takole, čakaj:

*Spomladi bilo je, oči so ti sijale
kot da iz zvezd pognali bi temnórdeči cveti ...*

Bil si poet, pozna se ti. Če bi iskali doma, bi še kaj našli. Tako pod zglavjem, kaj?»

Prime ga pod pazduho in pelje po mestecu. Vse je mirno, po voglih gore redke luči, ob desni in levi se vrste v neredu razsvetljena okna in preko hiš in ulic se vale topli vali spomladanskega vetra.

»Tu sem, hejjo! V tole krčmo stopiva na polič ali dva!»

»Ne,« pravi tajnik, »nočoj bi ne mogel piti. Skrbi me, ne razumem življenja, premisliti moram!»

Župan ga pridržuje, potem izpusti in se zasmee za njim. Tajnik se gubi ob hišah, dolg, upognjen, negotovih, ohlapnih korakov, drži se za brado, gleda v tla, čelo mu žari, oči mu gore, misli viharo in misli in ne razume.

Noč je lepa kakor še nobena tisto leto. V vetru se vali novo toplo življenje, ki prebuja ljudi, živali in rastline. Jablana vsa drhti in čaka, prsi zemljanov so polne slasti in slutnje po sreči.

Tajnikova žena je odprla okno, sloni na njem in čaka moža. Ko pride, se obrne in mu gre v temi po prstih nasproti. Oklene se ga naenkrat kakor duh.

»Ti si,« jo spozna in se začudi.

Sede in ona se stisne v njegovo naročje. Naenkrat ga vpraša.

»Kaj ti je?«

Tajnik molči. Čez nekaj časa se spomni župana in reče s čudnim glasom: »Pesnik sem.«

Zemlja sveta

Ko sem se nastanil v novem kraju in se zlasti v gostilni seznanil s tržani, me je med vsemi najbolj zanimal star mož, ki je bil debel, gladko obrit in že ves siv. Glavo je imel debelo, lica bleda, mesnata in povešena, nos zakrivljen in močan, a oči mehke, zelene in dobrohotne. Sive lase je česal nazaj in pil je mnogo, ne da bi ga videl kdaj pijanega. Sedel je na koncu mize, se prijazno menil, pa se tudi popolnoma zadovoljeval brez razgovorov. Ponoči sem ga videl parkrat, ko je krenil s ceste in zavil za hišami na holm, kjer je dolgo sedel ali klečal, kar se v temi ni dalo jasno določiti.

Slišal sem, da je dolgo služboval med Nemci. Na Tirolskem ali na Solnograškem je bival in živel na stara leta doma v pokoju.

Govoril je rad. Zdelo se je, da razpolaga samo z najprijaznejšimi besedami in še med tistimi izbira, katera bi pomenila lepše in zvenela blažje za uho. Ves obraz se mu je smehljalo in oči so se topile dobrohotnosti in miline. A pozneje v razgovoru je postajal resnejši. Lepo roko z belimi okroglimi prsti je položil na čelo in ves se je zresnil. — »E!« — je dejal — »mlado navdušenje golju-

fa, prijatelj moj! Mladost je nepremišljena, dejal bi, brez uma. Naenkrat zavre kri in duh plahuta, kakor negodna ptica, ki je zapustila prekmalu gnezdo. Zagledal sem se, rečem vam, kar trenutkoma na ulici. Da ima mladenič pred sabo le lepo lice, zapeljiv stas in oči in usta po svoji volji, no, drugo preskrbi vse sam. Mislim tukaj srce, duha, prepričanje ... Vidite, tudi jaz, kakor bi bil butil s čelom ob ograjo. Tukaj obstoj, zdaj si našel, kar si iskal, to je tvoj cilj! Zaljubil sem se v Nemko.«

Sobo so napolnili in zasedli pivci do zadnjega kotička, ker je bilo v nedelje zvečer. Kadili so in pili in oštir in njegova hči sta se sukala med hrbti in stoli, nosila pijačo, štela denarje in se zahvaljevala. Kadilo se je, hrup je bil velik in zato je bilo treba govoriti na glas. Gostilničarjeva hči je bila lepa zlasti v život. Ko se je drsala mimo naju, jo je potrepal moj sosed po mladih in trdih dekliških bokih, da ga je v čudu pogledala. Nasmel se je meni in njej in vame obrnjen je dejal:

»Taka stvar zmeša mlado kri. Tudi mene je. In reci moram: bilo je lepo. Voditi dekleta tako na spomlad, ko poka prvo brstje, s seboj na izprehod, ali čakati nedeljsko popoldne doma v svojem toplem in samskem stanovanju, ko pada zunaj sneg in ko se pode lačni vrabci in sinice po snežnih vejah za koščkom kruha, kdaj se odpro vrata in vstopi ona, v lica in v roke mrzla, a oči vročih in plamtečih — to je dobro, prijatelj moj! In poz-

neje! Poročiti se z lepo in mlado žensko, ki vstaja ob jutrih z bleščečimi rokami iz svojih zlatih las, živeti ž njo prve mesece in tudi leta, to spada še vse med rozine življenja. Ali ni na svetu tako lepe reči, da bi nam ne vzele navade njenega čara. Leta teko, preko čustev se razpno misli, ki brskajo, prevračajo, tehtajo in sodijo. In tukaj, glej, se noče ujemati to, tam, premišljate, ona zadeva nekako nesoglasno kriči sredi našega življenja in še to in ono. Rodili so se mi sinovi. Štirje po vrsti. Eh, kakšni dečki, gospod moj, rdečelični, skočni, štirje sinčki moji ... gospod ...«

Glas se mu je tresel, oči so mu bile mokre in kri mu je zalila bleda, mesnata lica in vrat in tilnik.

»Hodil sem ob nedeljskih popoldnevih na izprehod, prižgal si viržinko, držal na hrbtu v rokah palico, a pred mano so se vodili za roke dioji sinčki. Dorče, Stanko, Milan in Brunek. Dorče je bil najstarejši in največji, a drugi so šli po vrsti do petletnega Brunka kakor po stopnicah. Kakšni so bili, kako veseli, zdravi in rdeči in smeli! Zdaj je poskočil Dorče, ko mu ni dala drugače mlada kri, in vrsta se je zategnila na njegovem koncu naprej, zdaj se je splašil mali Brunek, izprevrgel v zraku svojo debele nožice, pa, halo! potegnil vso vrsto za sabo. In zdaj so povrtali z glavami vsi predse po zraku, kar podivjali so in zleteli naprej kakor mladi žrebčki. A od zelenih klobukov jim je štrlelo kviško dolgo fazanovo perje kakor

sablje. No, jaz pa zadaj z viržinko in palico. Kaj mislite, da sem takrat kaj mislil? Ne, motili bi se! Brez misli sem bil, a zadovoljen in nekako široko razpoložen. Zdelo bi se vam, da sem premišljal morda takole: Dorče se zanima za živali, ta bo profesor naravoslovja; Brunek je hraber, ta bo vojak in tako. Ne, ničesar ne! Vesel sem bil, da so zdravi, in gledal po ljudeh, ki so se ozirali za mojo štiriperesno deteljico. In ko sem slišal iz ust kake gospe: »Glej te krasne dečke!« ali »Srečni starši, ki imajo te zale fantke!« sem se nasmehljaj in prijazno pozdravil v zahvalo. Ne znam in ne maram opisovati očetovskega veselja. Ali kljub temu, da ga mnogi smešijo, je naslada, ki drži primero z največjimi užitki sveta. Ne motim se, gospod. Moja žena je rekla vedno: Vsakim staršem se zde njihovi otroci najlepši! A jaz sem šel po cesti s svojimi in od vseh strani sem slišal: Glej jih, prezale fantke ...

Pri mizi za vrati so pričeli peti. Tisti, ki je jemal čez, je imel oduren glas. Včasih se je zdelo, kakor bi zacvilila žaga po žeblju.

»Doma smo govorili po nemško. V začetku dobro vem, da sem rekel ženi: Naučil te bom svojega jezika in ko boš govorila po moje, te bom imel še rajši! Tudi knjige sem kupil. Ko sva jedla, sem ji pokazal žlico in ji rekel: Vidiš, to je žlica!«

»Šlica!« je rekla ona.

»Žlica!« sem popravil jaz.

»Šlica!«

»Žžžlica!«

»Šššlica!« se je smejala ona in obtičali smo pri šlici. Vino sem naročal od doma. Rečem vam, vsemu se privadi kdo od nas, samo če se je navadil na naše vino, mu ne bo nobeno več na svetu tako teknilo. Pil sem po svetu mnogo dobrih vin, pa pri nobenem nisem bil tako zadovoljen kakor pri teje naši kapljici. Tudi s pivom ni nič. Trebuh si človek priredi sčasoma ž njim, ko ga že tako obtežuje peza starih let. A zaklepetal sem se. Torej vina sem naročil od doma, natočil sem ga, ga povzdignil proti luči, gledal po stari navadi vanj in rekel ženi: »Tole je dobra kapljica, pa zdrava, zdrava! Ná, pokusi!«

Dal sem ji, pa je napravila tako šobo, da sem se ji od srca smejal.

»Kizel!« je rekla.

»Kisel!« sem popravil.

»Ja ... kizel!«

»Kissssel! In tak mora biti, ker je cviček.«

»Kako?«

»Cviček!« sem ji izrekel kolikor mogoče jasno to sloveče ime, a ona je rekla: »Cvipš!« In to ime je ostalo v naši hiši, ne pa moje. Ona je metala sladkor v cvipš, otroci so mešali vodo s cvipšem in nazadnje sem pil še jaz cvipš.

»No, kakor vidite, to vse skupaj je bila bolj šala kakor resnica. A prišle so šole. Veste, kaj je to za nas — nemška šola? In zlasti tedaj, kadar dobi v kremplje naše ljudi, mlado naše testo, ki se da gnesti in obličiti zunaj in znotraj in ko smo ga poslali še ravno zaradi tega v šolo! Slovenske šole poznam iz svojih časov, zdaj ne vem, kako je. Spominjam se normalke, kjer so me poučevali patri. Zlasti mi je v spominu moj nekdanji katehet, ki je že davno umrl. Reklo se mu je pater Erenfrid. Dovolite mi, da rečem o tem pokojnem možu besedo, to pa zato, da dobite pravo sliko. Hodil je že težko, ker je bil silno debel, plešast in star. Nos je imel zapognjen, velik, po grebenu tenak, a na koncu na znotraj ukrivljen in zelo ozek. Oči majhne in mačje. Bali smo se ga strašno. Ko nisem znal nekoč na pamet dvanajst božjih lastnosti — še zdaj se jih živo spominjam, ko sem siv — mi je rekel: »Boš pa ostal danes po šoli tukaj!« To je bilo prvo uro zjutraj, in ves čas do poldneva so hodili součenci oprezno mimo mene in se ogibali pomenka z menoj, kakor bi bil bog ve kako zaznamovan. Opoldne, ko so odšli vsi domov h kosilu, sem jaz čakal do pol ene. Takrat je prišaral počasi po hodniku, odprl vrata, pogledal proti meni, ki sem naglo vstal, in mi zamahnil z roko v znamenje, naj sedem. Zaprl je vrata in se mi bližal, gugaje se težko z leve na desno. Mene je bilo groza. Stlačil se je k meni v klop, da je sedel na črni deski, kjer smo mi pisali in imeli knjige.

Gledal mi je mačje v oči in me vprašal: »Zakaj se ti ne učiš, kaj? Ali veš, kdo se ne uči? Pobalini se ne uče! In veš, kaj zaslužijo pobalini? Okoli ušes!« In takrat je zamahnil s širokim kutarskim rokavom in me udaril ploskoma zadaj po lobanji. Zašumelo mi je in takoj sem sedel. Ko me je udaril enako drugič in tretjič, sem gledal kakor v megli. Domov sem prišel bled in pijan. Nič nisem jedel in tudi vedel nisem natančno za nobeno reč. Oče me je gledal in rekel: »Že vem, kaj mu bo, mati! Dobil jih je in ta je prava! Šiba novo mašo poje!« Samo mačka se mi je dobrikala, kakor bi se ne bilo ničesar pripetilo.

»Na gimnaziji,« je kimal z glavo starec, »tam je bila v mojih časih šele prava Sodoma. V šoli smo se čutili kakor v pregnanstvu in naši največji sovražniki so bili učitelji. Kako so gledali, da bi nas kje zasačili in mogli zato kaznovati! Za učitelje slovenščine so izbirali najslabše blago. Germanist, zgodovinar, matematik, vsak je razumel svoj predmet, učitelj slovenščine ga ni. Ko smo prilezli s snovjo do Prešerna, nam ga je naš profesor, ki je r hrkavo izgovarjal, takole razložil: Prhešerhen je bil rhojen — — vse to najdete v svojih bukvah na strhani sto in dvanajsti. Prhešerhen je živel in delal pesmi — — vse to najdete na strhani sto in trhinajsti. Prhešerhen je tudi umrhel — — to pa imate na strhani sto in dvajseti. To od Prhešerhena za prihodnjič!

Drugemu staremu profesorju slovenščine se je pripetilo tole: Z dijakom sta se pregovarjala, kdo je boljši pisatelj, ali Jurčič ali Kersnik. Med drugim je trdil profesor, da ni Kersnik že celi dve leti ničesar objavil, kar je presneto slabo znamenje za dober pripovedniški talent. Dijak je veselo odgovoril, da ni več mogel in da tudi več ne bo. Dve leti je že tega, kar je zatisnil za vekomaj oči!«

Kaj hodi ta človek — sem si mislil jaz mimogrede — v jasnih in suhih nočeh na holm, kaj tam dela, ko je vse tiho okrog in vse spi! Njegovo trezno in mirno pripovedovanje se ni hotelo ujemati z njegovim nočnim potom, na katerem sem ga opazil že parkrat. Pozno, ko se vrača na stanovanje, kjer živi sam, krene s ceste in zavije na holm. Tam čepi ali kleči ali sedi, česar v temi in na daljavo ni mogoče razločiti. Okrog vse molči, zvezde bleste, mesec ...

»S tem, kar sem povedal, ne mislim izreči nobene splošne sodbe,« je nadaljeval, »ali celo obsodbe. Ne! To so moji osebni spomini, ki jih vam pravim za mizo. Povedal sem vam to zlasti zato, da vidite razliko med šolanjem, ki je doletelo mene, in onim, ki so ga srečno prebili moji dečki. Tam — sebe mislim in nekatere svoje učitelje — se je gojila malenkostnost v najtanjših potezah, tu se je delalo široko in na celotno. Meni so bili učitelji sovražniki, sinovom prijatelji in zaupniki. Tega se-

veda ne morem točno razmotriti, koliko je odločalo pri stvari slovansko pokolenje.

Moj večji sin zna slovensko. Ko je bil star deset let, mi je prinesel domov kolke, ki jih je prodajala neka družba zato, da si nabavi denar za uspešnejšo germanizacijo. Rekel sem mu: ‚Sinček moj, ne kupuj teh stvari in da pokažeš, da jih ne maraš, vrni jih, pa če tudi ne zahtevaš krajcerjev nazaj. Vidiš, to so reči, ki naj bi škodovalе tvojemu in mojemu narodu, in tega ne smeva midva, ki sva sinova tega naroda, podpirati.‘

‚Kakšen pa je najin narod?‘

‚Dober in blag, kakršen sem jaz, tvoj oče, in čvrst in krepak in čil kakor si ti, moj sinček!‘

‚Kje pa živi?‘

‚Ne daleč ... Čakaj, ko pridejo počitnice, te popeljem tja. Lepi kraji so, gozdovi črni in širni, kakor jih ni tukaj, doline zelene in prostrane, a tudi gore, visoke do nebes in ponosne.‘

‚Kdo ti je prodal tiste kolke?‘ se je vtaknila vmes moja žena.

‚Gospod profesor nemščine‘.

‚No,‘ je dejala odločno, ‚potem mu ne smeš ničesar vračati‘.

Zamislil sem se. Kakor senca je padlo name in še huje mi je bilo, ker sem vedel, da sem sam vsega kriv. O šolski vzgoji sem rekel, da je bila bolj celotna in umnejša

kakor tista, katere se jaz tako žalostno spominjam. Eden mojih sinov mi je bil v tem enak, da ni imel o matematiki niti pojma, drugače pa je bil zelo nadarjen. Dovršil je srednje šole izborna, kar bi bilo v mojih časih nemogoče, in je zdaj, kar se službe tiče, mož na svojem mestu. Drugemu zopet sta se obrnila dar in veselje na drugo stran, tretjemu zopet na drugo, ali vsi so lepo zdelovali in vzorno zaključili svoje nauke.

Nekega dne je prišel domov najmlajši — Brunek — in mi rekel: ‚V šoli sem vprašal profesorja zgodovine, kakšen narod so to, Slovenci? Dejal je, da je to narodič brez zgodovine, katerega še žive na koroški meji zadnji ostanki.‘

‚To je vseeno, dasi ni res! To je moj in tvoj narod. Vsaka žival ljubi svoj dom, tudi mi moramo imeti radi svojo domovino in svoj rod.‘

‚Ravno tako sem dejal. A učitelj je rekel, da je moj narodič za ljubezen premajhen!‘

‚In ti si utihnil in to je prav!‘ je posegla vmes mati. In k meni se je obrnila in dodala: ‚To je že preneumno!‘

‚Kaj?‘

‚Tvoje počenjanje. Otrokom, še nerazvitim, vsiljuješ nekakšno politiko ...‘

‚Kakšno politiko?‘

‚Šovinizem!‘

„Molči!“ se mi je izvil krik in speklo me je v srcu, kakor bi me kdo dregnil z razbeljenim železom.

Pri štiridesetih letih je jela moja žena bolehati. Naga-jala ji je kri, ji bruhala v vročih navalih zdaj v prsi in zdaj v glavo in napravila iz nje silno občutljivo in čemerno žensko, ki ni imela več nikakega lastnega življenjskega poguma in je govorila samo o bolezni in o smrti. Ob vsakem prazniku je ponavljala, da je v božjih rokah, če ga bo še kdaj obhajala ali ne, na sveti večer, na starega leta večer je pela več let zaporedoma isto pesem: Bog ve, Bog ve, obsorej čez eno leto bo že trohnela zunaj v zemlji ...

Sinčke sem peljal nekoč v svoje kraje. Razkazal sem jim vse, povsod sem jih gostil, povsod navduševal in videl na svojo žalost, kaj jim sije iz oči in jim brodi po glavi: Eh, kaj je to, kaj je to proti temu in onemu! Kaj so ta mesteca, te vasice proti mestom, ki štejejo stotisoče in milijone, kaj ta kultura proti oni ogromni, svetovni ...

Nekoč mi je rekel najmlajši in najljubši sin Brunek — v osmi soli je bil — tole: „Kaj vse to, kar čebetaš ti, kaj vse drugo povrhu! Fest steht nur die Wacht am Rhein“. Planil sem, gospod, planil, kakor nikoli ne v življenju in težko železno lopatico sem pograbil, s katero je metala dekla premog v peč, in s tisto sem zamahnil, gospod ... Čutil sem, da je v moji duši nekaj počilo, odlomilo se je

in nič bi mi ne bilo za to, če bi bil tedaj koga ubil in če bi bil tisti kdo tudi moj lastni sin.«

Razjaril se je bil in razvnel, kakor ga še nisem videl. Sapa mu je bila težka in oči mu je zalila kri. Ozrl sem se po sobi in videl, da in bilo nobenega gosta več razen naju. Za pečjo je sedela mlada oštirjeva hčerka in dre-mala.

»Mati je planila vmes in me držala. Prestrašila se je bila, da je več dni ležala. A med menoj in sinovi je zrastle meja, ki nas je ločila kakor hrib dve dolini. Zdajle, gospod, glejte, skoraj bi zaplakal! Premislite, premislite! Izredil sem si nasprotnike, štiri trde neizprosne sovraž-nike, ki prezirajo moj rod in se sramujejo mojega jezika ... Eh, prime me včasih, gospod, prime me, kakor bi zgrabil z železno pestjo za prsi ... Ob grobu matere smo se razšli kakor tujci. Oni, že preskrbljeni, svojo pot, jaz, nesrečnež, praznih rok v domovino ...«

Več ni mogel govoriti in pohrkaval je. Z denarjem je potrkal ob čašo in plačal molče. Zunaj sva šla brez be-sede drug tik drugega in tam, kjer se lomi od ceste pot na holm, mi je stisnil roko in zavil ob rob smrekovega gozda navkreber. Stopal sem naprej, a se kmalu tihotap-sko vrnil in hitel med smrekami po mehkem gozdnem mahu za njim.

Noč je bila jasna, nebo vse v zvezdah in mesec je raz-lival po dolini svojo tiho luč. Nekje za gozdom so peli

fantje in pesem, polna preprostega in iskrenega občutja, se je razlivala rahlo in otožno po mirnem in prosojnem ozračju.

Prišel sem na vrh in videl sem ga. Med dvema smrekama sem ležal na prsih in gledal oprezno vanj. Klečal je na travi med poljskimi rožami, klobuk je ležal tik nje-ga in iz temnih bilk se je svetlikala njegova s srebrom okovana palica. Sklepal je roke, kakor bi molil, sedel na petah, sklanjal sivo glavo z dolgimi in nazaj počesanimi lasmi k tlom in govoril s tenkim, lomečim se in tožečim glasom: »Odpusti mi, ti zemljica domača, zaigral sem ... zapravil ... Sokoliči moji, kam ste se razleteli?«

Vezalo me je v vratu in tiščalo v prsih, tako čudno je bilo vse to. Noč, zvezde, mesečina, vse tiho, samo otožna pesem za gozdom in tam pred tabo klečeč starec, ki se pojemajoče oglašja in prosi milosti.

»Štiri mi je dal Bog, a nobenega ti nisem pripeljal. Domača zemlja, ti zlata, sveta, edina ... odpusti, odpusti! Sinčki, vi sinčki moji ... izgubljenčki ...«

Odplazil sem se domov, odprl sem okno, stal kakor kip in gledal po svetli noči. In kakor bi bila vsrkala v sebe starčkov glas, se mi je zdelo, da šušti po njej: Zemlja sveta ... sinčki izgubljenčki ...

Naprej

Prostak Pavel Muhič je šel, kakor mu je bilo ukazano. V tej smeri naravnost naprej! Po zemlji blizu in daleč je ležal visok sneg, suh kakor bi nasejal moke. Kadar je prestopil, se je zaprašilo okoli nog, pokazal se je sneženi in nerodni čevelj in spet izginil v brezkončni belini. Spredaj in zadaj, na desno in levo so se žurno sukale drobne snežinke, hitele sem in hitele tja, se dvigale in padale in na snežni gladini, ki je ležala mirna in tiha okoli in okoli, ni bilo opaziti, da bi se je kaj dotaknile in se spojile ž njo. Bilo je, kakor da se suče ta neskončna množina belih pičic druga okrog druge, da se preriva na desno in levo, od neba do zemlje, da pa nikjer ne obtiči in nikoli ne obmiruje. In to vrtenje in vrvenje je polagoma mešalo vid in glavo.

Muhič je še mlad, star nekaj nad dvajset let in na vojsko je prišel pozneje po naknadnih prebiranjih. Zdaj je že več kakor leto dni od takrat, kar je spal zadnjikrat na postelji in svojega prejšnjega življenja se spominja kakor nečesa davnega, česar nikoli več ne doživi. Včasih v hudi zimi se domisli na zeleno peč, ki stoji menda še vedno v domači hiši, in tako tuja mu je, kakor bi je nikoli ne

videl na lastne oči, temveč bi bral o njej v neki povesti. Spomni se, da se je včasih ob večerih slačil, legal v postelje, se zadeval z odejo in potem zaspal. Na steni je tik-takala ura z dolgim nihalom in bila, kadar je bilo deset, enajst, polnoči itd. Zdi se mu, da se ne zgodi to nikoli več. Bilo je v nekem drugem življenju, kjer so se zbirali ob večerih fantje pod vaško lipo in peli. Kako bodo zdaj peli, ko jih več ni? Andrejačev da je zmrznil v visokih gorah, Anžurjev, šaljivec, da je pohabljen in slep nekje v nemškem špitalu in tako.

Muhič vzdiguje noge kakor stope, na hrbtu nese običajno culo, v roki drži puško, ves je spet in prevezan, toda vsega tega je vaje. Vaje je privzdigovati noge ves dan in vso noč, vaje je spati na cesti ali na mokrem travniku, vaje se je na povelje dvigniti, vreči culo na rame in privzdigovati spet noge v tisto smer, kamor mu pokažejo.

Vroče mu je. Kaplje, ki mu polze druga za drugo izpod kape, niso raztopljene snežinke, temveč pot. Muhič to ve, pa se ne briga za to. Kdo bi si otiral pot, čemu!

Njegov obraz je popolnoma miren, nepozoren. Ker gleda predse, bi moral videti, če bi se kje kaj ganilo. Ker ničesar ne vidi, se nič ne gane. Dlan in prsti, v katerih drži puško, so temni, nohti črni in veliki. Sam sneg je, vode ni, da bi se umil. Obraz je mlad, skozi zarjavelo kožo sije mladeniška kri, oči so nekoliko trudne, zameg-

lele. Pod nosom in po bradi štrle iz kože dolge svetle dlake, ki se vijejo na razne strani.

Ob desni stoje v presledkih visoka drevesa. Najbrž so neke vrste hrasti. Morda je bila tod nekoč hosta, pa so jo pozneje izsekali. Ta drevesa po robu pa so pustili. So res močna, skoraj orjaška debela, ki mole od sebe v sneg dolge, vijugaste črne veje. Spomladi, ko ozelene, jih mora biti lepo videti. Gotovo pojo v njih ptice, jih obletujejo in gnezdijo v vrhovih.

Vrsta teh dreves je sicer na več mestih pretrgana, toda dolga. Zadaaj, dober lučaj za Muhičem, sedi na enem velik črn vran. Gleda s svojimi bistrimi očmi za prostakom, drži se s premrlimi črnimi prsti mokre veje in iztegne od časa do časa vrat. Perje ima mokro, toda lep je vseeno. Ves črn, svetel in zdrav, kljun oster in močan, kakor živo orodje, ki ga zna napraviti le priroda, oči predrzne in v njih moč, ki jo da svoboda. Kadar trepne s perutnicami, dahne iz njega svežost zdravja.

Pavel Muhič se je oddaljil že več kakor za poldrugi lučaj. Pot mu teče curkoma izpod kape po obrazu, licih in vratu za ovratnik, usta ima odprta, da nalovi pljučam dovolj sape, in noge dviguje kakor prej: enolično drugo za drugo, kakor bi šle mlinske stope. Za njim se pozna že dolga sled, na katere enem koncu je on, drugi konec pa se izgublja v sneženi belini. Ne misli hotoma ničesar. Njegova volja je samo ta, da dviguje noge. Misel, ki mu

prešine možgane, se pojavi sama od sebe, ne da bi si jo želel, da bi jo že prej gojil, da bi jo kako povzročil. Naenkrat mu šine na primer pred oči Mana, črednikova hči, katero je skrivaj gledal, ko se je ob luninem svitu kopala v potoku.

»Mana, videl sem te, slečeno.«

»Sram te bodi! Nikoli ne bom tvoja.«

Te besede zasliši prav tako, kakor tiste tri ali štiri strele, ki jeknejo nekje pred njim v sneženem metežu. In vse mu gre enako k srcu: njegove besede, Manin odgovor in streli. Muhič vzdiguje noge iz snega, da jih zapikuje nekaj centimetrov naprej spet vanj.

Vran, ki sedi že več kakor poldrugi lučaj oddaljen na veji, splahuta, se dvigne v zrak med snežinke in leti visoko nad vrsto drevja. Vidi se počasni zamahi njegovih širokih kril, njegov iztegnjeni vrat in razprostrli rep. Potem se spušča spet niže, približa se golemu vrhu in se oprime debele veje. Tam spet sedi, otrese sneg in gleda srepo in živo za prostakom. Taki, tako nekako si misli, taki, ki gredo sami, radi obtičijo. In brez zveze, kakor vran, ki ni človek, se mu nekako sproži v glavi: Mlad je še.

Muhič je oddaljen zdaj samo pol lučaja, toda kmalu bo več, ker stopa enakomerno, vojaško, izdatno. Z levo pritisne levo nosnico, pihne skozi desno, pa zasliši naenkrat glas matere.

»Pavel, ná robec, če si ga pozabil.«

To je bilo po navadi v nedelje ali praznik, ko je prijel za kljuko, da gre k maši. Pri levem stranskem oltarju so stala dekleta in držala v rokah v bele robce zavite mašne bukvice. Bila so pokrita z belimi svilenimi rutami. Tudi Hudoklinova Štefka je bila vmes, ki mu je nekoč rekla:

»Pavel, bodi rajši Savel!«

Čisto tik teh besed počí prav blizu strel. Muhič leže, kakor je vaje. Vselej, kadar stoji ali gre, pa počí v bližini strel, leže. Enako torej tudi zdaj. Vselej gleda tudi v tisto smer, odkoder počí strel. Tako tudi zdaj. Zravna puško ob desnem licu, napne in čaka. Nič. Sneži kakor prej. Drobni kosmiči plešejo naprej in nazaj, navzgor in navzdol, okolica pa je bela, mirna, tiha. Muhiča spreleti misel, po kaj gre. Gre po tiste vreče, v katere si je zavijal ponoči častnik noge. Vreče so ostale pod grobljami sestreljene hiše, v kleti, kjer je častnik včasih, ko je bilo mirno, spal. To je bilo nekoliko zadaj za jarkom. Potem so se nekaj umaknili in pozabili na vreče. Nasprotniki so se pomaknili naprej, toda ne do kleti. Zdaj pa je že tedne zima in mir.

Muhič leži in čaka.

Vran je zaostal več kakor za dober lučat. Zdaj zaplahuta in zleti spet visoko v zrak in sneg. Maha s črnimi perutnicami, izteguje vrat in opazuje nemara zelo pozorno, kaj se godi pod njim. Niža se spet, približa se vi-

sokemu vrhu in sede na golo vejo. Otrese se, popraska se s krempljem po temenu, toda ne trene od prostaka. Njegove oči gledajo bolj srepo nego prej.

Muhič vidi Mihčevega iz sosednje vasi, kaka joka pred naborno pisarno, ker so ga potrdili. Toda vsi fantje — on med njimi — se mu grohotajo.

»Prava reč, če te ubijejo. Misliš, da se bo zato svet podrl!«

Grohotajo se in on vmes.

Dva strela počita drug za drugim in povzročita, da Muhič zamrmra.

»Pa od kod strelja ta vrag, da ga ne vidim!«

Dvigne glavo, sliši še en posebno močan strel in se obrne nato vznak. Zakaj, sam ne ve. Prime kapo in se odkrije. Potem malo zakašlja in si globoko oddahne.

Vran s svojim ostrim pogledom vse natančno vidi. Zleti z vejo in plava v poševni črti proti Muhiču. Par metrov pred njim se spusti v sneg in položi po sebi peruti. Gazi široko se zibaje dalje in kadar se mu noga preveč udre, razšopiri rep, da se pregloboko ne pogrezne.

Muhič gleda stekleno kvišku in snežinke mu padajo prav na punčice. Toda to ga ne draži in zato ne zapre oči. Sploh se več ne gane.

Vran obstoji prav tik glave in drži kljun naravnost proti steklenim očem. In počasi, po vranje se spomni, kaj je dejal star očanec iz njegovega rodu.

»Če ješ zajce, boš še sam kakor zajci. Čim bolj pametne stvari ješ, tem pametnejši postaneš!«

Dan se nagiblje in daljine se krčijo in ožijo. Mirno je, tiho je in vse prazno: drevje, sneg, vran, krajina, mrlič, svet ...

Begunka

Pavel Majdič in Peter Megušar se sprehajata pred kolodvorom. Ura gre proti deseti, ulica je temna, kostanji goli, ker je že pozna jesen. Včasih potegne veter vlažno in toplo, kakor bi kdo puhnil v obraz. Po jarkih zašumi in zablešči listje, na voglu poslopja se zamaje in zaškriplje velika bela tabla, kjer je zapisano »Postaja cestne železnice«. Izvoščka ni niti enega, tudi hotelskega voza ne. Vinjen in star postrešček opleta z rokami in zabavlja.

Odvetnik Majdič, debel, okrogel rdečeličen fant, predstavlja noge in koketira s svojimi malimi stopali. Častnik Megušar gleda kvišku, zadovoljno požvižgava in umika desno nogo dolgi sablji, ki ga hoče izpodvreči. Zvončkljá z ostrogami, žvenketa s sablje, premetuje glavo s častniško kapo in kaže z vsem, da se v uniformi izvrstno počuti. Z odvetnikom sta večerjala in pila pri prijatelju lekarnarju in zdaj se jima zdi potrebno, da se zračita.

»Ali si slišal gospo Ano?« vpraša Majdič, veselo pohrkava in korajžno pljune. »Ali si jo slišal?«

»Presneta lekarnarica,« pravi malomarno Megušar.

»Rekla je,« se spominja odvetnik, »rekla je, hahaha, tole: ‚Vam bi bilo nečesa treba ...‘, Česa?’ sem vprašal. Smejala se je, hahaha, kako se je ta ženska smejala! Odgovorila je: ‚Kakšnih kapljic.‘«

Onstran poslopja prišumi in pripiska vlak. Vrata, nad katerimi stoji z belimi črkami zapisano »Izhod«, se posvetijo. Počasi se bliža s svetilko v roki železničar in jih odpre. Nekje globoko znotraj se začujejo koraki, potem več, potem še več. Megušar in Majdič se postavita tik izhoda in čakata.

»Kakšnih kapljic!« se smeje Majdič.

Pride nekaj potnikov. Nekaj trgovcev, nekaj vojakov, nekaj železničarjev. Potem ni dolgo nikogar.

»Tod, tod,« zabobni spet glas vratarjev in prideta dva: mlado dekle in star človek, menda njen oče. Starec ima na glavi čepico in izpod nje štrle sivi dolgi lasje. Obraz njegov je, kolikor je mogoče razločiti v temi, ščetinast, naguban, skremžen. Gre v dve gube in se plašno ozira sem in tja, kakor bi se koga bal. Dekle je razoglavo, domače oblečeno, kakor bi stopilo ravnokar iz sobe.

»Vzemite me no,« prosi dekle.

»Kam? Če bi šel na svoje, saj bi te. Grem samo gledat po znancu, še po prijatelju ne. Ne vem, če mi odpre vrata.«

»Meni pa niti ni znano ... ali je to spredaj mesto?«

»To, da. Kar naravnost pojdi, pa reci komu.«

»Begunca sta,« pravi Majdič in takoj zakliče: »Gospodična, ali vam je treba kakšnih kapljic?«

»Daj no, daj. Kaj pa ti je?« svari Megušar.

»No, vidiš. Nekdo te že vidi, te že kliče,« pravi starec.
»Mladega človeka vidi vse rado.«

»Pojdiva,« pravi Megušar. »Postavno je prepovedano govoriti z begunci.«

»To velja za vojake in navadne ljudi. Za odvetnike so druge postave. Kaj ti veš, če ni to moja klientka.«

»Beži no!«

»Če ni, pa še bo, hahaha. He, gospodična, ali ne poznate vi gospe Ane?«

Megušar se počasi nekoliko oddalji, dekle se približa Majdiču in iz mraka odmeva glas starega begunca:
»Lahko noč.«

»Katere gospe Ane, prosim.«

»Ah, vaš glas je prekrasen. Vaš glas je jasen kakor petje kranjskih zvonov ... škoda, oprostite mi, da nisem pesnik.«

»Katere gospe Ane,« vpraša se enkrat dekle. Bledo je, lase ima črne, nekoliko razmršene, oči velike, temne in plašne.

»Hvala vam, še enkrat sem čul vaš glas. Počakajte, povem vam vse, najprej si vas moram ogledati. Vaš stas je kakor telo gazele ...«

Dekle gleda čudno nanj, povesi oči in je popolnoma zmedeno.

»Torej zdaj o gospe Ani,« povzame Majdič. »To je prekrasna ženska. Hodi, kakor bi stopila z oltarja svet-nica in začela šetati med nevrednimi grešniki. Ritem njenega koraka je pesem, čudovita pesem. In njen hu-mor, humor nad vse humorje!«

Vinjeni postrešček naklada svoj ročni voziček. Pri tem mu pade kovčeg, dekle odskoči in zapre oči.

»Nič hudega,« pravi Majdič, »pijan je.«

»Pri nas,« se hoče opravičiti dekle, pogleda okrog sebe in utihne.

»Pade tudi včasih kaj, kaj ne? Ali tudi odskakujete?« se zasmije advokat.

»Ne ...« pravi dekle negotovo.

»Gospa Ana torej, tista, ki je vi ne poznate, je prekras-na, izborna ženska.«

»Ali bi me vzela čez noč, prosila bi jo in vas prosim, da bi zame prosili.. .«

»Tisto je druga reč. Ona je izredna gospa, toda kakšna je z ljudmi, katerih ne pozna, tega ne vem. No, le poča-kajte, mi se vse zmenimo.« Majdič se zasuče in kliče:

»He, Megušar, kam si izginil? Ahá, tamle, pogledjte ga, zvončkljá s svojo bridko sabljico. He, počakaj, konop-lja!«

Advokat prime dekleta za roko in ga pelje s seboj.

»Košutico peljemo! Ná, tu jo imaš.«

Obstane, popelje dekleta z roko korak naprej in vpraša sladko, pa se vendar čuje iz glasu, kako visoko je nad njo.

»Kako ti je ime?«

»Terezinka.«

»Kako se pišeš.«

»Golijat. Prosim lepo, če bi me peljala gospoda h gospe Ani in prosila zame.«

»Le počasi, le vse po vrsti, da se razumemo. Vsako stvar je treba vzeti tako, kakor je. Povedal sem ji, prijatelj, da je gospa Ana preizredna ženska. Toda prej morava midva vedeti, kako je, Terezinka, s teboj. Da ... pridemo tja in kaj naj rečemo? To smo našli na cesti ... Kaj ne?«

»Oprostite,« prične dekle zelo plašno, »mi smo vsi zbegani in strah je v nas in vsi, kolikor nas je, ne vemo ...«

»Čakaj, čakaj,« kroži Majdič s svojim rdečim obrazom.

Megušar potegne iz žepa uro, privleče za njo žepno svetilko in sveti v kazalce. Pri tem ne gleda na uro, temveč na dekleta.

Dekle gleda v tla, ker čaka, kaj hočejo od nje najprej vedeti, Majdič pomežikne nad njeno glavo Megušarju in nadaljuje:

»Rekla si, mi vsi in kolikor nas je. Kdo so ti?«

»To smo tisti ... prosim, nam je zabranjeno vse, za-
bičali so nam, da bomo strogo kaznovani ...«

»Le ne boj se. Mi gremo počasi naprej,« se oglasi Me-
gušar, »mi gremo k našemu prijatelju v gostilno. Pojde-
mo tiho skozi vežo, kjer stanujem, on nam odpre zadaj
in vse bo v redu.«

Vsi trije — dekle na sredi — gredo naprej.

»Torej dalje,« reče Majdič.

»Trenčeva Helena je jokala, stari Špikec je klel ...«

»Pusti to vse skupaj,« pravi Megušar. »Saj približno
vse vemo. Ta ti pove tako, drugi malo drugače, pa isto.«

»Le počakaj, Megušar,« svari z roko advokat. »Punčka
naj nam vse lepo po pravici pove. No, le pripoveduj!« In
prime jo pokroviteljsko za roko.

»Poči tik za mano, ozrem se ...«

»No, no, no! Tresti se pa ni treba. Treba je vzeti vsa-
ko stvar, kakor je. Midva s temle gospodom častnikom
sva fanta od fare.«

Dekle nenadoma zaihti, omahne naprej in iz Megušarja bruhne jeza.

»Osel,« zareži. »Kaj tiščiš vanjo s takimi besedami!«

»O-ho, o-hoho!« se smeje Majdič. »Megušarček, tebi
je treba kapljic!«

»Helena na tleh, Špikec brez čela,« se trga iz dekletovih ust.

»Špikec, škoda ga je zaradi imena! Le čakaj, punčka, tukaj je zdaj tista veža.«

»Le tiho,« svari Megušar in vtika ključ. Odklene in reče: »Po prstih, prosim.«

Gre naglo naprej, sveti z žepno svetilko, odpre vrata na dvorišče, stopi k temnemu oknu in oprezno trka.

Dvorišče je majhno, črno, smrdljivo. Z balkona, ki štrli nadnjo, se belijo velike rjuhe. V tretjem nadstropju je razsvetljeno podolgovato okence. Daleč zgoraj molči modro jesensko nebo in po njem gore redke zvezde. Vse je tiho in mirno, med temi zidovi ni tistega mlačnega vetra, ki diha zunaj.

Dekle še enkrat zaihti, Megušar sika skozi zobe, Majdič nekaj šepeče in košato maje in vrti glavo.

Vrata tik okna se posvetijo, ključ zaškrtni v njih, prišleci vstopijo. Oštir drži v roki svečo. Izpod oguljene suknje mu gledajo bele spodnje hlače in na nogah ima ponošene brezpetnike. Zaspano se smehlja in priklanja polahko svojo koničasto, redkolaso in kocinasto glavo.

»Dober večer. Le tiho, gospodje.«

Veža, po kateri gredo po prstih in gugaje se v kolenih, je vlažna in hladna kakor mrtvašnica.

»Katerega pa bomo, gospodje?«

»Tistega od zidu,« pravi Majdič.

»Tistega, ki sedi maček na njem,« mrmra Megušar.

»Nič ni res,« oporeka Majdič. »Punčko bomo vprašali. Ona ve, katerega bomo. No, dekle, povej!«

Medtem pridejo v sobo. Majdič slači suknjo in premetuje koketno svoja mala stopala. Megušar pomakne kapo nazaj, sede za mizo in stisne k sebi suknjo in sabljo.

»Dekle, povej, povej!« noslja prijazno Majdič.

Terezinka stoji pri vratih, ne ve, kam bi skrila roke, in tudi zaradi oči je v zadregi. Pogleda po sobi, po stropu, po oštirju, ki stoji na stolu sredi sobe in prižiga luč in se zastrmi v tla.

»Lačna je,« pravi brezbržno Megušar.

»Ali res?« vpraša Majdič.

Terezinko je sram. Zardi visoko v lase in za vrat in po licih ji pripolzita dve solzi.

»Kar povej, če si, pa za mizo sedi.«

Majdič jo prime za roko in pelje k mizi.

»Z večerjo,« pravi krčmar in vtika stol pod mizo, »bo pa slaba. Žena že spi, jaz je že ne grem buditi. Če imate korajžo, pojdite vi, gospod doktor!«

»Če si res lačna, pa grem.«

»Da,« dahne dekle in se vzdihovaje opraviči: »Ne morem pomagati.«

Majdič gre in za njim oštir.

»He, dekle, kaj se cmeriš?« se ostro zasmije Megušar. »Ti mlada punčka, jaz imeniten fant, česa je še treba!

Zasmej se, da vidim tvoje zobe. Rad imam dekleta, ki imajo zobčke kakor ograja pri jaslicah. Ugrizniti me, haha, z njimi ne smejo, grizejo me pa lahko. Še vseč mi je.«

Iz veže se sliši Majdičevo trkanje in njegov rahli glas.

Megušar skoči kvišku, stopi k Terezinki in jo zgrabi trdo za roke nad komolci. Pri tem stisne zobe in oči se mu zasvetijo. Dvigne jo s klopi ob steni, gleda njene zaprte oči in jo pritisne nase.

»Ali mar nisem močan?«

Odrine jo spet, prime jo za brado in dvigne njen obraz.

Zunaj odmeva nalahko Majdičev glas:

»Ljuba Marička, usmili se!«

»Močan sem, da veš,« pravi Megušar in zobje mu silijo skupaj, da komaj govori. »Med napadom sem pograbil puško, jo obrnil in mahnil. Zadel sem Rusa na ramo. Haha, kako se je začudil. Kar zinil je.«

»Hehehe,« se smejo Majdič med vrati. »Saj ni res. Megušar se vojskuje doma — z ženskami — kakor jaz. Zmagava povsod.«

Zapre vrata, zatakne palca v hlačne žepe, potegne hlače kvišku in stopica bliže. Megušar in Terezinka sedeta in Majdič se vrine na sredo.

»Le sedi, punčka, le blizu bodi, to mi dene dobro.«

»Prosim, če bi me peljala gospoda k tisti dobri gospe,« reče Terezinka.

»Le počakaj, punčka. Gospa je res dobra, toda vsako stvar treba vzeti tako, kakor je. Za tiste, ki so ji po volji, za tiste, ki jo zabavajo, je gospa res prav dobra. Tebe še nikoli videla ni. Kaj moreš od njo kar tako ne lepem zahtevati?«

»Saj je Slovenka,« reče vprašajo dekle.

»Slovencev, haha, je menda nad milijon. Malo sicer, toda za gostoljubje gospe Ane vseeno preveč. Vidiš, punčka, le poslušaj me! Najprej boš malo jedla, potem boš malo pila, potem — če boš hotela — boš malo kadila in nama delala kratek čas. Nazadnje se bomo že tako zmenili, da bo za vse prav.«

Krčmar prinese na mizo vina in Megušar toči.

Soba je velika, prazna, samotna. Na tej in na oni mizi se sveti še luža politega vina. Po tleh leže čiki cigar in cigaret in ožgane žveplenke. Luč, viseča pod sredo stroga, sega s svojo svetlobo v prostrane kote za zapuščene mize, kakor bi jih dražila in budila iz dolgočasnega, vlažnega spanja.

Krčmar se prime za naslonjalo stola, se po sili smehlja in počasi odide. Iz kuhinje cvrči mast.

»Na najino zdravje, Terezinka!« reče Megušar, gleda z iskrečimi se očmi dekleta in dvigne čašo.

»Tako mlada kakor zdajle ne trčiva nikoli več!«

»Lej ga,« se zakrohota Majdič. »To je pa literatura. In gospodična se tudi tako drži kakor kakšna junakinja v slovenski povesti.«

»Ljubezen je poezija,« pravi Megušar in postavi kozarrec na mizo. »Kaj pa ti veš o tem?«

»O naši umetnosti vem samo to, da je izredno žalostna. Povsod črne misli, dolge sence, cunjasto nebo, izgubljeni cilji ... V gledališču pa, dokler smo ga imeli ...«

Med vrati se prikaže krčmar s krožniki.

»Najprej postavite pred damo,« zahteva Megušar. »Dekle, to ti ne bo škodilo. Naša krčmarica ve, kaj je gostu v zdravje. Le jej, potem pa, če boš pridna, te peljem s seboj!«

»Ali imate doma družino?« vpraša dekle in pogleda s svojimi velikimi očmi častnika. Obraz se ji razjasni.

»Pha-ha, ha-ha!« se zasmije Majdič. »Boljše je vseeno, če govorimo o turobni slovenski umetnosti, o pastorki ...«

»Poglej šemo!« vzklikne resno Megušar. »Potem bi te vendar ne mogel peljati domov!«

Majdič prične rezati svoj zrezek, nosi koščke v usta in vmes govori:

»Prej sem bil prešel na slovensko gledališče — zrezek je izvrsten, gospod oštir, čast taki kuhinji! Rekel sem ... to se pravi: mislil sem reči. Namreč ... drama, to je poglavitno, kaj ne? Ves dan delaj kakor črna živina, zvečer

pa k drami. Tam te bodo trpinčili s takimi stvarmi — salata, vsa čast! Lej ga hudirja! To je še pravo pristno laško olje! Mmm, toda k drami. Trapili te bodo s stvarmi, da boš res srečen, ko stopiš spet na ulico. Če se ti bo sanjalo o tistem, boš vstal bolj truden, kakor si legel.«

Megušar prime Terezinko za roko in za brado. »No, lepo me poglej!«

Terezinko draži in vznemirja užitni vonj jedi. Vsa je bleda, a oči ji zagore z motnim bleskom.

»Zdaj pa jej!«

Megušar pokusi zrezek, toda takoj vrže po mizi nož in vilice. Seže po kozarcu in pije počasi, zamišljeno, pogledujoč po strani dekleta, ki hlastno jé, iztegne roko naenkrat po čaši vina, in ko se domisli, kaj je storila, globoko zardi. Majdič momlja kakor človek, ki je vsega sit.

Vse je tiho. Pod stropom gori enolično luč, od vseh strani zijajo in molče prostrani in vlažni koti in po sredi sobe hiti rjav hrošček.

Megušar se prvi oglasi:

»Všeč si mi, Terezinka, res je! Ješ kakor mlatič, in ta je prava. Ne maram žensk, ki pijo roso z rož in žive od vonja cvetic. Rad te imam. Tako mlad sem še, da imam vsako žensko rad. Vsako! Da le ni preveč stara in presuha.«

Terezinka pojé in pokrije z rokami obraz.

»Lačna sem bila.«

»Pijmo,« kliče Megušar in dviga čašo. »Pa plačam, gospod krčmar «

»Prosim, gospod,« pravi dekle Majdiču, »mogoče ima gostilničar kako postelje odveč?«

»Terezinka, za lepega dekleta, kakor si ti, se ne manjka postelj. Pri meni na primer si spravljena, da nikoli tega.«

»Oh — saj je tukaj žensko zavetišče!«

»Plačam,« kriči Megušar.

Krčmar pride in vpraša:

»Koliko plačate, gospod?«

»Kar je bilo. Vse skupaj,« kriči Megušar dalje, vstane ropotaje s sablje in obleče suknjo.

»Kam pa tako naglo? No, no,« miri Majdič, leze še sam izza mize in se oblači.

»Nate denarje! Tole pa za vašo mamico, ker je zaradi nas vstala. Naprej, Terezinka.«

Krčmar se zahvaljuje, gre po prstih odpirat in prosi, da naj tiho hodijo. Takoj za njimi zaklene vrata in pihne luč.

V veži pod stopnicami obstoje vsi trije.

»Prosim, kje je zdaj zavetišče?«

»Saj res!« se spomni Majdič. »Jaz sem tudi potreben zavetišča. Večerjal sem štirikrat, pil pa kakor povodni mož.«

»Punčka, midva pojdeva po teh-le stopnicah,« pravi Megušar odločno.

»Ne. Nikoli ... rajše .. .«

»Misliš, da se menim z ženskami zastonj, da jih spremljam in sedim pri njih v krčmi kar tako za nič? Mi smo realni ljudje?«

In prime jo z obema rokama krog pasu in postavi na tretjo stopnico.

»Ti pojdeš pa spat, Majdič!«

Poišče ključ, stopi naglo k vežnim durim in jih odpre.

»Kje pa stojiš?«

Majdič se počasi bliža, drži glavo nazaj in momlja nezadovoljno.

»Kakšen pa si? No, no, no. Ali je ne slišiš? Joče ...«

»Lahko noč,« reče Megušar kratko in zapre za njim vrata.

Majdič prestavlja stopala, čim lepše more, pogleda proti zvezdam od desne, pogleda od leve, pohrkuje, kakor je njegova navada, in polglasno govori.

»Ta Megušar je živina, kadar je poleg ženske. Sicer pa prekrasen dečko. Rad ga imam ...«

Igra

1

Moj žalostni in jetični pisatelj pa je nadaljeval s svojim bolnim in hripavim glasom:

Obedovali smo tisti dan kakor po navadi. Žena in hčerka sta sedeli na zofi, jaz nasproti, a moja mati na moji strani. Bilo je konec poletja in lipa pred oknom se je bila že vsa osula. Zato je bila soba svetlejša, stene prijaznejše, a strop prostranejši in svobodnejši. Ko sem posrebal juho, sem jim povedal, da sem zaradi razmer, nastalih v vojni, ob službo. Dopoldne so mi to uradno naznanili in dodali, da ne dobim več nikakšne plače ali celo odškodnine.

Takrat so bile take vesti navadne, nihče se ni več zaradi njih vznemirjal, oni pa, kogar je doletela usoda, se je bolj bal tistega, kar ga utegne še doleteti, kakor tega, kar se je z njim ravnokar zgodilo. Zakaj naenkrat niso storili nikomur vsega, kakor so se namenili napraviti. Najprej so na primer namignili: Vi, pazite se! Vi ste na sumu! Glejte, da se vam kaj ne pripeti! Nato so pustili času teči. Ko je že mislil, da je vse v redu, in se je popolnoma pomiril, so ga nekega dne poklicali in mu odpovedali službo. Kar na kratko: brez odpovedi, brez

odškodnine. In so ga spet pustili, da se mu poleže razburjenje. Ko se je tako zgodilo, so ga spet pozvali. Naznanili so mu, da so ga vtaknili pod policijsko nadzorstvo. Iz mesta ne sme nikamor. Pred šesto zjutraj in po osmi zvečer ne sme iz hiše. In zdaj so spet čakali, da ga mine vznemirjenje. Čez mesec in dan so ga prijeli na ulici, doma pri obedu ali po kosilu v kavarni in ga zaprli.

Mati je premislila, kaj pomeni izgubiti službo in vzdihnila. Žena je bila mlada in zato bolj lahkomiselná. Bomo že kako, je menila. Toda od samega pisateljevanja se takrat ni dalo živeti. Listi so plačevaji slabo, časopisje, ki se je splošno kosalo, kako bi se vladi prikupilo, ni imelo za pripovedni listek več smisla. Tam se je vse ježilo samega junaštva. Mnogi domači pesniki so zastavili pero za tuje domovinstvo, ni jih bilo sram podpisati se pod pesem, zloženo na čast malopridnemu tujemu vladarju, največjemu sovražniku lastnega rodu, ali pod poziv v verzih, po katerem naj se zbira denar za vojne koristi narodu sovražne vlade.

Če pogledaš zdaj okoli sebe, kako si vesel! Sam Slovan, kamor se ti ozre oko! Takrat pa je bilo jako žalostno. Tisti, ki smo bili Slovani, smo se tiščali v najtemnejšem kotu kavarne. Gospod, ki je stopil med nas in prijazno vprašal, če sme naročiti čašo vina, je bil detektiv. In če si vzel v roke časopis, ni bilo v njem drugega kakor tuje zmagoslavje, in če si pogledal krog sebe obra-

ze, si našel tudi na njih isto kakor v časopisih. In tega je bilo povsod toliko, da si že komaj dihal. Po ulicah, okrašenih z zastavami, po oknih, po vogalih hiš, prelepljenih s kričečimi lepaki, in visoko nad mestom na gradu, kjer so vihrale iz stolpica sovražne zastave ter okuževale čisti domovinski zrak.

Kako sem bil tedaj sam in razdejan! Vse, kar je hodi-
lo mimo mene, kar me je ogovarjalo, me je žalilo in po-
niževalo. Debela soseda, ki je hvalila hrabrost vojakov,
nemški sosed, ki je napovedoval konec vojne, vsi do-
mači listi, vsi domači govorniki, domače ceste in ulice,
mnogi in premnogi znanec in sorodnik, vsa domača
krajina in ves njen vzduh.

Takrat je prvič potrkal odločno na naša vrata glad.
Bilo je zjutraj. Mati se je že vrnila od zgodnje maše, jaz
sem se ravno oblekel in stopil iz svoje sobe, da nadalju-
jem svojo že dolgo pot za zaslužkom. Petletna hčerka je
sedela na mizi, žena pred njo na stolu in ji obuvala no-
gavice. Mika naenkrat zajoka in zaprosi kruha. Žena za-
joka z njo, češ da ga ji nima s čim kupiti. Mati stoji pri
oknu, potegne iz žepa robec in si prične tudi brisati oči,
Planil sem ven, brez zajtrka, brez besede.

Hodil sem tod in hodil tam, govoril tukaj in govoril
tam, toda nikjer nisem našel tistega, kar sem iskal.

»Kaj mislite,« je rekel nekdo, »da vam bo kdo prine-
sel službo na krožniku? Za službo se je treba truditi,

žrtvovati. Pojdite k temu in temu, ponižajte se, kakor smo se vsi, in prosite.«

Proti tisti hiši, kjer je uradoval ta in ta, sem dolgo hodil. Bil sem že večkrat pred pragom, pa sem šel mimo in naprej in se vrnil zopet po drugih ulicah. Vedel sem, da je tista neznatna čast in tisto vljudno priznanje, ki ga daje tu in tam naš višji svet pisateljem in umetnikom, tako vnanje in tako konvencionalno, da ne doseže ž njim v resnem trenutku nihče ničesar.

Nazadnje sem oddal slugi vizitko, čakal pred vrati in na poziv vstopil.

Gospod, silen veljak, na katerega migljaj bi bil rešen vse bede, bi bil mogel hiteti domov in kupiti Miki za par vinarjev kruha, bi bil mogel misliti na jutri in na pojutranjem, me je sprejel ljudomilo.

»Seveda,« je dejal in me po očetovsko tikal. »Že vem, tebi damo zaslužek. Nisi izgubil službe po svoji krivdi. Da ne pozabim, si zapišem to stvar na pivnik.«

Zapisal je moje ime na pivnik, ki je ležal pred njim, in zarisal okrog njega debel krog.

»Je že dobro,« je dejal, počasi vstal in pomikal svojo orjaško postavo proti meni. »Vse razumem, je v redu.«

Sam sem se odmikal proti vratom in ko sem bil pri njih, sem hitro pritisnil kljuko in odšel.

Vse se je zgodilo tako naglo in v prvem hipu me je obšlo celo neko zadovoljstvo. Toda od daleč nekje so zveneale same besede, moje roke pa so bile prazne kakor prej. Doma je jokala Mika za kruhom, jaz pa sem hitel dalje po ulicah, okrašenih z zastavami in vseh prazničnih. Ničesar, ničesar nisem pričakoval in vendar je obtičal v meni vtisek, da me ta človek, ta silni domači veljak, ne sovraži. Videl sem že pred sabo njegov smehljaj in še zdaj ne vem, zakaj me je zapisal na pivnik, ki so ga vrgli morda še tisti dan med odpadke, in zakaj mi ni nikoli ničesar storil, ko bi bil vendar lahko samo ganil z mezin-
cem, izrekel samo na pol svojo željo.

Tiste dni mi je dejal prvič starejši znanec, vajen drugače seči v življenje nego jaz, ne glede na to, kaj je na tistem častno in kaj ni, kaj moraš zaradi tega storiti in zaradi onega opustiti, rekel mi je: »Vi igrate tudi klavir. Če hočete kaj zaslužiti, vam preskrbim službo igralca v kinematografu.«

V meni se je vse uprlo in prestrašil sem se. Tistim zoprnim filmom naj igram, povelečujem naj jih, ponižam naj se, tako zelo ponižam!

»Ne,« sem odgovoril. »Dokler sem živ: ne!«

Kako se je moj stari znanec smejal! To je bil smeh človeka, ki je lezel skozi mnogo špranj življenja, ki je bre-
del čez mnogo močvirij, da je došel tako daleč, da še danes živi. Na starikavem, zgrbanem obrazu je ležala

ironija, tista dobrohotna, komaj zaznana, ki jo dobe ljudje, ki so mnogo trpeli, bili ponižani, bili žaljeni in vse prestali. Z njo na obrazu gledajo zdaj druge, ki so jih našli v enakem položaju.

»Saj ni treba zdajle udariti v roke. Govoril bom pa še danes vseeno,« je kramljal naprej in se smehljajal. »Kaj mislite, da je kakšno delo sramotno? Nobeno ni, to vedo vsi pametni ljudje.«

»Ne govorite, ne vprašujte, ker jaz ne grem za klavirskega igralca v kinematograf jaz sem« — in naslednje besede skoraj nisem mogel suniti iz grla — »Jaz sem ... četudi: pisatelj, vendar sem nekaj, imam svojo čast, oprostite, svoj ponos!«

»No, no,« je nosljal in mi gledal s svojo ironijo v oči, »to je vse prav. Vi pojdite domov, malo premislite, malo prespite, pa pridite spet. Tačas bom jaz že vse vedel, kako in kaj. Potem boste pa do nadaljnjega svoje gmotno vprašanje rešili.«

»Ne, ne,« sem zatrjeval, »to je izključeno. Tega ne storim nikoli.«

Že prej sem si bil izposodil eno krono in tisto sem nesel domov.

2

Kinematografske predstave so se vršile v srednjem velikem gledališču. Klavir je stal tik odra v prvi loži prvega nadstropja. Predstave so se pričenjale ob štirih popoldne in trajale do enajstih, do poldvanajstih ponoči. Ljudi je bilo vse polno. V parterju, na balkonu in galeriji so sedeli meščanje, preprosti vojaki in mladina, po ložah pa so se shajali oficirji in ženske. Pred predstavo so prihajali pari drug za drugim, dolge svetle sablje so objestno žvenketale, zaslužne svetinje so se bleščale, svila je narahlo šumela, drobne nožice so sikale pa mehkih preprogah zdaj sem zdaj tja, a naposled je vse izginilo za rjavimi in ozkimi vrati. Mnogo te vrste ljudi se je sešlo tudi na hodniku. Prišle so košate, svilene ženske, prišli mesnati, zabuhli oficirji in znanje je bilo storjeno takoj, ko so se videli. Še preden so se razdelili po ložah, so bili že tako znani, da so se tikali.

Videti je bilo vse vnanje, sama slast, zabava, zaslužek, meso. Toda vmes je bil dogodek, temen in globok, ki ga hočem takoj opisati.

Loža, kjer sem igral klavir, je imela predsobo. Tu je stala miza, star klavir, nekaj stolov in stara rdeča zofa.

Miza in klavir sta bila temno siva od prahu, ki ga je bila vsa soba na debelo polna. Na zofo sem metal svojo suknjo, klobuk, note in sploh vse, kar sem prinašal s seboj, menda zato, ker se je tam prah najmanj poznal. Preden se je pričela predstava, sem vrata na hodnik vselej zaklenil. Pozabil sem na to prav redko, a tisti večer so bila vrata vseeno odklenjena.

Vsaka predstava se je pričela s slikami iz vojne. Prikazal se je general, jahajoč, smel, drzen in brezbržen. Mimo njega so korakali ujetniki, razcapani, lačni in nesrečni ljudje, za njimi so se približale deklice v belih oblekah in metale v generala in njegovega konja cvetje. Za takim poročilom iz vojske se je vrstila največkrat priskutna drama v štirih, petih ali šestih dejanjih in za njo burka.

Ravno smo končavali dramo, junak in junakinja sta ležala že zastrupljena na tleh, ko so se vrata v predsobi naglo odprla in zaprla. Odgrnil sem z eno roko zaveso, ki me je ločila od predsobe, in videl visoko, črno oblečeno damo, ki je sredi sobe vzdihnila, si zakrila z desnico oči, odrinila na zofi mojo suknjo in sedla.

Drama je bila končana in stopil sem bliže. Pogledala me je kakor znanca in rekla: »Saj vi to veste, saj ste sami revež, ko igrate tukaj!«

Po njenem čelu in njenih licih je vse trepetalo, ustni sta bili čudno rdeči in mali nos se je iztegal nekam navzdol.

V levici je držala več zmečkanih dvajsetkronskih in desetakronskih bankovcev, dvignila je pest, vrgla si vse pred noge in pljunila za tistim modrini in rdečkastim papirjem.

»Fej,« je siknila, »kako so ti oficirji ostudni, slabši od živali! Kako sem ponižana!«

»In zakaj?« sem jo vprašal.

Razprla je prste desnice, jih visoko dvignila in kazala in kriknila: »Pet jih moram živeti, pet!«

Luči so mahoma ugasnile, na belem platnu se je prikazala senca. Odgrnil sem naglo zagrinjalo in sedel za klavir. Po burki ni bilo neznanke več v predsobi. Denar, ki ga je bila vrgla na tla, je pobrala in odnesla.

Primerjal sem se s to žensko, zakaj v sebi sem čutil nekaj prav podobnega tistemu, kar sem opazil v njej. Bil sem potisnjen iz svojega stanu nekam niže, tiha sramota in bolna ponižanost me je obhajala pred starimi prijatelji in pred staro družbo. Tudi meni se je gabil denar, ki so ga povečini plačali pohotni oficirji in ki sem ga prejemal vsakega prvega jaz iz druge roke.

Mesec dni ali malo več po dogodku z damo so kazali veliki film, posnet po romani »Quo vadis«. Ljudstva je bilo kakor pri največji narodni veselici, ženska je sedela na moškem, moški na ženski, jaz pa sem igral, da so mi dreveneli prsti. Med predzadnjo in zadnjo predstavo zaropoče nekdo po vratih. Skočim na noge, odkle-

nem, in predme se priziblje suhoten, droban, eleganten in dišeč človek. Dvigne tenko in obrito gornjo ustnico, kaže mi v vljudnem smehljaju svetlobele ponarejene zobe, dvigne belo tenko in napudrano ročico ter reče po nemško: »Kakor vidim, ste vi tukaj igralec na klavirju. Bog te pozdravi, tovariš v Apolonu. Izvedel sem, da igra tukaj moški, in letel sem, da te vidim. Konkurenca je huda reč, toda vsak stan je brez tovarštva zoprn. Zdaj sva dva, slava Bogu na višavah!«

Govoril je sladko, smehljajoče, vse, obleka, besede, obraz, oči, vse je bilo tako kakor umetna vonjava, ki se je širila od njega. Sam nisem vedel, kam ga naj denem.

»No,« sem menil, »kje se pa vidiva?«

»Aha,« je odvrnil in vlekel tenki in beli kazalec od srede oči proti koncu nosa, »ti, dragi prijatelj, imaš še vedno predstavo. Aha! Le čakaj! Veš, to nič ne dene, ker si ti najbrže Slovan. Glasba, umetnost sploh, to spada vse pod mednarodno zastavo. Mene kaj takega ne moti.«

Namrdnil se je in zamahnil z ročico.

»Niti sledu o čem takem! Toda po predstavi se mora videti. Najbolje je, pridi k meni! Tedaj bom sicer še igral, ali to te vsaj ne moti. Pri nas ne poznamo dolgega časa.«

»Kje pa si?« sem ga vprašal.

»No, ta je lepa! Kje drugje kakor v javni hiši. Kjer zaslliš klavir, tam sem, tja pridi. Predstavim ti tudi svojo

nevesto, s katero sem na skrivnem zaročen. Ona opravlja še tam svojo službo, toda če ne pojde drugače, pobegneva. No, kolega, vse se pomenimo. Če nimaš denarja, nič za to. Želim si samo človeka svojega stanu!»

Gledališče se je stemnilo in hitel sem h klavirju.

»Na svidenje, dobro igray,« je klical za mano, »zdrav, dragi kolega!»

Ko sem šel tisto noč okoli polnoči proti domu, je bilo vse mesto polno mesečine. Hiše, golo drevje, blede vrte, svetilniki, jarki, ceste in pločniki. Vse je bilo negotovo, rumenkasto, rahlo, prosojno, šuplo in sanjsko. Če bi potegnil najnežnejši veter, bi popadale hiše, svetilniki, ograje, cerkve in rumeni kamni, ki se vrstijo ob cesti. Toda to bi se zgodilo brez hrupa in brez šuma, razpadlo bi vse tiho, kakor se raztope sanje.

Bil sem truden od igranja, od lastnih misli pobit in ponižan. Mislil sem na tovarštvo svojega sovrstnika iz javne hiše. Spomnil sem se na vse tiste, ki vedo za moje bedno življenje, ki bi mi tako lahko pomagali in ne mislijo na to. Šli so mimo mene, počasi, dolga procesija.

Stopil sem v kavarno na čašo čaja. Tam se je primotal izmed miz eden izmed onih, na katere sem ravnokar mislil. Majhen, debelušen človek, kratkoviden, pomežikujoč, noseč smotko na zobotrebcu.

»Ho,« je govoril in nekoliko hrkal. »Ti si tukaj, prav tako, prijatelj. Čakaj malo, vrnem se takoj. Izpijeva čašo šampanjca.«

Naročil je šampanjec in se odgugal po kavarni.

Torej šampanjca! In jaz in tisoči in tisoči in milijoni in spet jaz in tista ženska iz predsobe, mi vsi imamo komaj za ovseni kruh, komaj za krompir, za puhlo repo, za slabo zelje, in vsi se ponižamo do krvi, da zaslužimo sebi in svojim tisti borni grižljaj, ki ga zahteva dnevno naše telo, da ne omahne in propade. Torej šampanjca, torej šampanjca!

Plačal sem naglo in zbežal ves vznemirjen in kakor ranjen iz kavarne.

3

Moja mati je bila stara nad sedemdeset let. Zadnje čase je bila opešala zaradi neužitnega kruha in slabe in pičle vojne prehrane. Bila je že od nekdanj kratkovidna, h koncu življenja pa so oči še bolj omagovale in slabele. Čez dan je največ molila, Brala je pri oknu iz debele, rdeče obrobljene knjige, potiskane z ogrommi črkami. Ko se je zmračilo, je sedla v temen kot k peči in molila šepetaje rožni venec. Želela si je, da bi prišla v nebesa, da bi se njeno življenje tako nikoli ne končalo, temveč samo prelilo v drugo, ki bo lepše od zemeljskega in bo imelo samo začetek, konca nikoli. Premišljala je o svojem življenju, o davnih grehih, ki so ji težili po besedah cerkve dušo, in se bala, da bo morala zaradi njih dolgo in dolgo trpeti v vicah. Zato je zbirala s posebno vnemo molitvice, napisane navadno na zadnji strani svetih podobic s pripombo, da kdor to izmoli, bo deležen odpustka 500 dni ali še več. Zvečer je kmalu legla in zaspala, a kmalu po polnoči se je zbudila in ni mogla več spati. Poleti je počakala, da se je malo zdanilo, pozimi, ko je bila noč dolga, je prižgala luč, da ji je bil krajši čas. Kar sem to poznal, je hodila vedno k prvi

jutranji maši v tisto cerkev, ki ji je bila slučajno najbližja. Takrat je obiskovala stolno cerkev. Treba ji je bilo iti samo naravnost ob dolgi široki cesti, potem čez most do trga in navzkriž preko trga v cerkev.

Neko jutro je ni hotelo biti iz cerkve. Čakali smo do polosmih, osmih, do devetih, Potem smo jo šli iskat. Pregledali smo cerkev za cerkvijo, toda ni je bilo nikjer. Popoldne sem jo našel sam: Ležala je mrtva na obrazu v globokem jarku tik mostu.

Tiste čase je bila vojska, dolga, divja, dolgočasna, nepozabna svetovna vojska. Sčasoma se je vse ugonabljal in ugonobilo. Človek bi na primer ne verjel, kako je mogoče polomiti močne železne svetilnike, po katerih so gorele luči. Toda polomili so jih kakor paličice, ponekod zvili kakor mehko žico. Ceste so bile razruvane, hodniki razbiti in razneseni, drevje, ki je stalo včasih ob belih čistih cestah ter jih krasilo, je bilo razbito, prašno, povoženo in suho. Nekega dne so javili časopisi, da je zmanjkalo plinarni in elektrarni premoga in od tedaj ni več gorela v mestu nobena luč. Bilo je temno kakor v grobu. Tudi ograje ob vodi ni bilo več. Tik mostu se je pričel prepad, v katerega je zašla v temi rajna mati.

Našel sem jo torej mrtvo, ležečo na obrazu. Njeno lice sem videl šele drugi dan v mrtvašnici. Bilo te blede, rumeno sence črno, nos in usta ranjena. Ležala je v črni obleki, suha, stara, nesrečna. Prste je imela sklenjene k

molitvi, toda roke je držala nekoliko kvišku, kakor bi prosila, da bi se smela dvigniti iz tiste vsakdanje črne krste in kamenite mrtvašnice. Kupili smo rož in jih položili po njej, da bi ublažili smrt, ki je strmela neizprosno v nas.

Kaj ji morem še storiti, sem se izpraševal. Kaj ji je mogoče ugoditi?

Toda tukaj je bilo vse storjeno, vse ugodeno. Tako so se končala vsa dolga leta najnesebičnejše ljubezni. Iztekla so se v kamnitem jarku, napolnjenim z umazano vodo, tik mostu. Nikogar ni bilo poleg, samo noč, mrzla, pozno jesenska in meglena, je molčala okoli in okoli. Pomoč, pomoč? Toda nikjer ni nikogar, sama hladna samota se dotika vode, kamenja, mostu in brega.

Mati je hodila večkrat med tednom k obhajilu. Tudi tisto jutro so jo obhajali. Molila je svojega Boga goreče kakor vedno, prejela ga je, zavžila, malo se je pokropila z blagoslovljeno vodo, pokleknila še enkrat s svojimi starimi koleno, morda poljubila kamnitna in mrzla tla svetišča in se priporočila še enkrat v varstvo svojemu Bogu. Potem je šla mirno proti domu. Toda naravnost od mize gospodove v kamnitni in globoki jarek, tam se je revno ubila in utopila, tam v gnilem jarku, v samoti gluhe noči, kamor je prišla naravnost iz svetišča, naravnost od svojega Boga in s svojim Bogom v ustih.

Iz njenega življenja se spominjam, kako se je bala zemlje. Ko umrjem, je govorila, bodo izkopali zame grob in me položili vanj. Potem bodo nasuli name še prsti, ko bo vendar že v sami krsti taka tesnoba. Od vrha groba pa do krste bo globoko, globoko, toda vso globino bodo zasuli s prstjo in vsa ta prst bo ležala na meni in me tiščala. Tudi kamenje bo morda vmes, tudi kamenje. No, zdaj se ji bo to zgodilo. Izkopali bodo globoko jamo, položili njo vanjo in potem nasuli prsti vse od nje do roba groba in še čez. Tudi kamenje bo vmes. Prej ta široki, neskončni svet, prej vse od obzorja do obzorja in še več in še dosti več, in od zemlje do zvezd in do lune in sonca, zdaj pa ta tesnoba brez zraka, med par deskami, med vlažno zemlje in kamenjem.

Tisti večer, ko sem jo našel pred nekaj urami na obrazu v jarku, sem moral enako v kinematograf in za klavir. Kaj bo občinstvo, ki mu vse to nič mar, en večer brez kinematografa, kaj bodo gledali en večer svoje drage filme brez godbe zaradi mene, ki jim nisem nič mari? Plačajo me, da jim igram, in kako pridejo do tega, da bi danes, jutri, pojutranjem, ko sem prav tako plačan kot druge dni, ne igral? Torej igram.

Med igro se mi plete samo misel na mater. Vidim jo, kako zavije prenašlo proti mostu, vidim jo na robu prepada, zakričim nanj, zakričim, stojte, sto-ojte, strašno

nanje zakričim, obupno divje, toda ta hip je vse prepozno.

Tiste dni je bilo novo leto v kraju in napočil je veseli predpust. Čeprav zadušen od vojske in bede, si je vendar pomagal na vse kriplje na plano. Naselil se je po gostilnah in kavarnah in tudi v kinematografu. Na dnevnem redu so bile same veseloigre in treba je bilo igrati edino dunajske valčke, polke, mazurke, predigre in izvlečke iz šegavih operet. In igral sem. Tudi tisti večer.

Med glasovi klavirja pa je šumela samo podoba materina. Videl sem jo, sem že dejal, na robu prepada. Videl sem jo padati, na glavo, na stran, na prsi, na sence ob rob skale ... in vmes sem igral, igral, igral veseli dunajski valček:

*Herrein spaziert! Herrein spaziert!
Hier wird versetzt ganz ungeniert,
bei uns allein man nur erhält
für alten Plunder neues Geld.*

Prizori, ki so se vrstili na platnu, so bili smešni, občinstvo se je krohotalo, vzklikalo vmes hipne opazke in hudomušnosti, cepetalo z nogami in ploskalo. Jaz pa nič drugega pred očmi kakor svojo mater. Vidim jo, kako zadene s sencem ob rob ostre skale. Potem se prevrne v kalno, gnilo vodo tako, da leži vznak. Voda je plitka, gla-

vo drži iz njo, strmi omotena v noč in nese staro velo roko na sence, kamor se je udarila. Vmes pa valček:

*Herrein spaziert, herrein spaziert!
Das Geld wird hier flott liquidiert,
wir borgen Geld auf jedes Rat
auch wenn es keine Räder hat.*

Jaz pa nič drugega pred očmi kakor svojo nesrečno mater. Zdaj se je za hip zavedela. Hoče se obrniti, vstati. Hoče pogledati okrog, kje sem na primer jaz, da ji pomagam, ker se ji je pripetila nezgoda. Zdaj me zakliče, vse med krohotom, teptanjem in ploskanjem občinstva slišim svoje ime, ki prihaja iz njenih ust, naj ji pomagam, vse med dunajskim poskočnim valčkom čujem svojo ime prav iz njenih brezzobih ust:

*Buberl kumm,
drah di um,
geh, sei net so fad,
tanz mit mir schön stad ...*

Iz oči mi dero solze, moj obraz je spačen.

4

Zaradi različnih zračnih naprav, napeljanih sem in napeljanih tja, je bil v loži, kjer sem igral, nepretrgoma lahen preprih, ki je postal posebno znaten tisto dolgo, izredno mrzlo zimo. Minil je teden, minila sta dva, a toplomer je kazal nepretrgoma dvajset in več stopinj mraza. Zunaj, po cestah in ulicah in potih v okolici mesta, je vse škripalo. Drevje je pokalo, kakor bi streljal, gozdne ptice so ležale po tleh trde in zmrznjene. Veji in vejic, ograj in žic se je držalo ivje kakor bele brade, nebo se je ponoči izčistilo in razjasnilo, proti jutru pa so ga pregrele sive megle, ki so se na noč trgale in izgubljale.

Gledališča niso kurili. V suknji nisem mogel igrati, ker so me ovirali debeli rokavi, zato sem sedel na stolu tik klavirja samo ogrnjen. Leve roke nisem vse dolge večere več čutil, toda tipke, ki sem jih hotel pritisniti, so zadel premrli prsti kljub temu. Med presledki sem letal gori in doli po predsobi in mencial roke, da bi se ugreel. Toda izdalo ni za dolgo.

No, prišla je pomlad, vojska se je nagnila h koncu, življenje se je razjasnilo. Nekega večera sem sedel v ložo

zadnjič za klavir in do končani predstavi za vselej vstal in odšel. Vse je minilo, vse je bilo prestano. Vrstilo se je poletje, ki je prešlo počasi v jesen.

V tistih jesenskih meglah sem zaslutil neko noč praskanje v grlu. Bilo je čisto rahlo, toda prav posebne vrste. Iz pljuč gori se je zbirala nekakšna slina, polzela navzgor in pohrkaval bi bil lahko neprenehoma. Ponoči je udaril iz kože pot, in ko sem potipil spredaj prsi, je stala v vdolbini voda. V prsih se je razvijalo nekaj posebnega, do tedaj se nizanega. Bilo je notri kakor v jesenski pokrajini z medlim soncem in tistimi vlažnimi in svetlikajočimi se pajčevinami, ki prepregajo zrak nad polji, ki se pno od bog ve kod in bog ve kam, ki se pa zapletajo nepretrgoma v potnika in ni mogoče od njih oprostiti obraza.

Strahoma sem se spomnil, kaj bi to bilo. Tresel sem se ob zavesti, bal sem se. Bila je sušica.

Tiho, ne vem kdaj, se je naselila v meni. Mogoče v tistih brezupnih dneh, ko sem letal za zaslužkom, mogoče pozneje v dnevih popolnega ponižanja, nemara v tisti zimi, ko je kazal toplomer dvajset stopinj mraza. Bila pa je tukaj in me prepričevala o svoji navzočnosti vsak dan in vsako noč. Bila je zahrbtna, nevidna zver, ki se je priplazila vsak hip name kakor iz kota, v katerega nisem gledal, segla v prsi in razširila po njih neko megleno, blede trudnost, ki sem zaradi nje omahnil po postelji in

čakal v nekih daljnjih, ugašajočih mislih dve ali tri ure, da je skrivnostna roka popustila in se umaknila. Vedno je segala skrivoma po meni, slutil sem jo zmerom v svoji bližini. Ponoči je bila v temi tik postelje in nad njo, po dnevi za mojim hrbtom, grda, gabna, zvita, neodkritosrčna, zlobna in skrajno hinavska. Lotevala se me je vedno božajoče, da sem komaj slutil, ali pila je mojo kri nepretrgoma, brez prestanka je sesala iz mene moč in življenje kakor nevidni polip.

Pričelo se je tiho slovo od minulosti in sedanjosti. V pozni uri brez spanca je zasijalo pred mojimi očmi življenje v krasoti, ki ni bila več resnična. Videl sem se v mladosti, v zdravju in moči, pri dekletu pod košatim kostanjem, na svatbenem potovanju z mlado ženo, v razkošni družbi tovarišev in kakor v živih sanjah sem skakal čil in zdrav s svojim otrokom po travi in ga lovil za mali nosek, za zlate lase in kratko krilce. In vse je bleščalo kakor v dvojnem soncu, v lepših rožah in lepšem zelenju. Toda umikalo se je naglo, zapuščalo me je potnega in trudnega in nervoznega na temnem ležišču in mi ostavljalo edino bolest slovesa. Zamenilo se je vse in z nepopisno grozo sem se spomnil svoje žene in svojega otroka, od katerih se moram ločiti. Divje čustvo je zaplalo po prsih, kri mi je butnila v glavo, še nekaj strašnejšega se je zbudilo v meni in to je bil strah pred trenutkom, ko se pretrga nit, ki me veže v trpljenjem in

veseljem, s težavo in sladkostjo, tista skrivnost, ki mi daje lastnost živega bitja.

Skozi kožo je udaril pot, posilil me je kašelj in ves ubog, nemiren in drhteč sem tipal po svežem perilu, pripravljenem tik postelje, in se pričel preoblačiti. Legel sem nazaj in zaprl oči v trudnem in bledem polsnu. Moja zver se je pomirila, za uro ali dve je umaknila od prsi svojo tiho nevidno šapo.

Toda včeraj in predvčerajšnjim in danes in jutri, ona je nepretrgoma z menoj, kakor črn panter, neviden očem, a do skrajnosti krvoločna, ravna z menoj noč in dan. Utrudila me je do konca, moje misli se počasi umikajo življenju, bodočnosti. Ne dozezam več trpljenja, ne dozezam veselja, oddaljil sem se, silno oddaljil od ljudi in njihovega čustvovanja. Osamel sem in osamevam, še bolj in bolj. Postal sem top do lepote prirode. Gledam, gledam, zastrmim se nekam, zamislim se, toda v meni ni več vtiskov, ni več želja. Še lazim po zemlji, toda želim si, tiho, skrivaj si želim, da bi bil že seženj nižje, da bi že ležal pod zemljo, večno miren in večno prost te nevidne zveri, njenih rahlih in hinavskih muk in njenih ostrih in skritih krempljev. Pred smrtjo nimam več straha.

Tako prihajata večer in noč in vse se je končalo. Brez sovraštva sem in tudi brez ljubezni. Vse, kar me veže z življenjem, ugaša. A vame prihaja samo nekaj velikega, vseobsegajočega, neskončnega, in to je mir.

Starka

Stara Rekarica je sedala v tretji klopi na žehski strani. Bila je že pri drugi maši in še vedno je vneto molila, zakaj spoznala je, da ni bila še nikoli tako potrebna božje pomoči kakor tiste čase.

Skozi visoka pisana okna je sijala dnevna svetloba, pred velikim oltarjem je bral mašo rdečelas duhovnik, hodil na desno in na levo, postajal v sredi in se obračal po cerkvi v zlatem plašču in belem krilu. Ministrant, majhen fantek, rdeče in belo oblečen, je prijel zvonček in pričel zvoniti. Ljudje, ki so stali ob stenah, so poklekili. V ozadju so se nepretrgoma odpirala velika črna vrata in se sama od sebe počasi zapirala. Zrak v cerkvi je bil topel, prijeten, prepojen s kadilom in uspavajoč.

Rekarica je sklonila glavo, pritisnila desni kazalec ob palec in se trkala po prsih. Koščeno in črno zapestje je molelo pri tem daleč iz ponošenega rokava, obraz je bil ves trpeč in svet, a oči zaprte in povešene. Vzdihovala je kakor v silnem trpljenju in prosila sinu božjega usmiljenja.

Kmalu potem se je sredi molitve malo razmislila. Spomnila se je svojega rajnega moža, čevljarja Šimna,

zaradi tega, ker bi mu šla rada povedat, da je čakala zdaj tisto, česar se je najbolj bati in česar ni nikoli pričakovala, ker so ljudje postali tako umni in spretni, namreč lakoto. Dan za dnem se dogaja, da sede reven in star človek na javno klop ali na stopnice, ki peljejo v cerkev, nasloni glavo v roke, pa naenkrat omahne na stran ves bled in mrtev. Mestni uslužbenci pridejo s črnim zaprtim vozom, pa ga odpeljejo. Ljudje niso več tako radovedni na take reči kakor nekdanj. Tisti, ki so se zbrali pred mrličem, gredo naglo po svoji poti, in če kdo vpraša, kaj se je zgodilo, pravijo vsakdanje:

»Nič! Umrl je.«

»Kako?«

»Nagloma.«

»Zakaj?«

»Prazen želodec.«

In vse gre dalje svojo pot.

Zdaj je vojska že tretje leto. Sovražniki stoje okoli in okoli cesarstva in še miš ne more noter ne ven. Delavcev je manj, ker je staro in mlado vojak, jedcev pa več. Od kraja je samo vojaštvo šumelo sem in tja po mestu, sicer se vojska ni poznala. Pozneje pa je leglo nekaj na ljudi in na kraj, vse se je izpremenilo, postalo je tiho in zadušljivo in nevidne roke so zadrgavale razmere kakor vrečo, da je bilo vedno tesnejše in hujše. Prodajalne so prazne, če ima kdo še kaj blaga, ga prodaja drago kakor

suho zlato. Ljudje so čemerni, zaprti vase, redkobesedni. Vsak ima opraviti s seboj in se malo meni za soseda.

Starka se zaloti v svoji raztresenosti, naglo se trikrat zapovrstjo prekriža in prične moliti. Želi si topla v nebeško kraljestvo, katerega si ne zna predstavljati. Če misli na tisti kraj, kamor pojde duša po smrti telesa, ji miglja pred očmi kakor za meglami neko daljno zlato in srebro. Tisto so nebesa, a kako je v njih, bo videla duša takrat, kadar jo popelje vanje sveta Barbara, njena patrona in priprošnjica. Sedanje življenje ima malo lepih strani in je vendar prekratko. Za njim pride večno življenje, ki je vredno človeka in njegovega uma in ki ga loči od muhe, mravlje in rastline. Nekje tam v tistem daljnem zlatu sedi Oče, Sin in sveti Duh, vsi trije en Bog. Nekje pri njih je Marija. Zelo blizu sta tudi Marijin mož, sveti Jožef in sveti Peter. Potem so drugi svetniki in svetnice in med njimi so prvi mučenci. A še dalje in dalje so duše zveličanih, sam Bog ve, kako daleč so, ker jih je toliko, toda vse gledajo božje obličje in vse so v nebesih. Tudi Šimen, rajni mož, ne daj Kristus drugače, je med njimi. Dobrodušen, star, sivih brk in redkih las, slabo obrit, ali čist, dišeč po svežem perilu, hodi prijazno tam okrog in drži umite roke na hrbtu.

»O moj mili Jezus!« šepeta Rekarica, »naj bo vse, kar delam in mislim, tebi v čast in slavo in vse se naj zgodi

tako, da si zaslužiš tvojo milost in stopim po smrti v sveti raj.«

Maše je že davno konec, pred oltarjem je prazno, ljudje pa še vedno hodijo po cerkvi in poklekajo k svetim podobam ali k velikemu križu na steni, kjer gori za rdečim steklom trepetajoča lučka. Vrata se odpirajo in zapirajo, cerkovnik nekaj popravlja in škrbota za velikim oltarjem, na koru se nekdo na glas meni. Od nekod prihaja v cerkev svež in oster zrak.

Rekarica vstane, zleze iz klopi, poklekne in se globoko prikloni, gre po prstih do kropivnikov, ki stojijo pod korom, omoči palec v blagoslovljeni vodi, se prekriža in še enkrat pokloni, potem prime nalahko in previdno za vrata, jih potegne k sebi, stopi naprej in se oddalji polagoma od cerkve.

Zunaj ropotajo težki železni vozovi, katerih teža trese cesto, hodnike in hiše, ki stojijo zaprašene in stare ob obeh straneh. Zamazani vozovi tramvaja drče in zvone mimo, ljudje hite sem in tja, ženske v oguljenih krilih, gologlave ali v ponošenih klobukih, se ustavljajo pred trgovinami, gledajo vanje in hite spet dalje.

Dolg, suh mož nese nekaj kilogramov slanine in ljudje se ustavljajo in gledajo za njim.

»Glejte, slanina.«

»Kje jo je dobil?«

»Nisem tat, da bi jo ukradel.«

»Bo nekje pri koritu.«

»Saj ti nihče ne reče, da si tat. Ampak povej, kje je na prodaj!«

»Ni zame, je za nekega gospoda.«

»Kaj ima samo gospod želodec? Misliš, da imam jaz kost mesto želodca.«

»Vzemite mu, pa razdelimo.«

»Nas bo preveč. Nas bo takoj sto, pa še vsak ocvirka ne dobi.«

Suhi mož s slanino izgine med vozovi, od desne pride tropa razcapanih in obvezanih vojakov in gre počasi, bleda, koščena, brez moči v stransko ulico.

Rekarica se ustavi pred veliko hišo, kjer stoji na pragu črn redár, a pred njim po pločniku mnogo ljudi, razvrščenih v vrsto po dva in dva.

»Kaj pa je tukaj?« vpraša starka.

»Kar nazaj, mati! Le na konec vrste!« kliče čokat možak.

»Kakor je kdo prišel, tako pride na vrsto.«

»Nazaj!« kriči črni stražnik. »Stara, hitro nazaj, drugače te zapodim!«

»Kam?«

Zdaj stopi k njej deklica čisto s konca vrste in jo pelje k sebi.

»Kaj pa bo tukaj?«

»Izkaznice dele za živila. Kdor ima izkaznico, dobi nekaj na teden.«

»Kaj pa dajejo?«

»Meso, suhe češplje, tudi sir so dajali.«

»Pa smo ga lahko pojedli,« zamrmra nekdo. »Še do okusa nisem prišel, pa ga je že zmanjkalo.«

»Se dobi na izkaznico zastonj?« vpraša starka.

»Kaj pa še? Za dobiček prodajajo!«

Rekarica je naenkrat vsa srečna. Spomni se takoj na Jezusa in si vsa srečna v mislih dopoveduje, kako, poglaj, ji je naenkrat naklonil priliko, da bo dobila izkaznico in nanjo živila, ki se sicer tudi za denarje ne dobe. Takoj sklene roke, obrne se ponižno proti nebu in šepeta iskreno zahvalnico.

Vrsta se spredaj krči, stražnik spušča v presledkih po dva in dva v hišo, a zadaj se vrsta nepretrgoma daljša in daljša. V prvem nadstropju se odpre okno in na njem se prikažeta dva moška.

»Bo treba nehati. Preveč jih je.«

»Saj je jutri še en dan.«

Ljudje v vrsti pogledajo navzgor in mrmrajo,

»Ti lahko nehaš, ki si pri koritu.«

»Ga slišite? Zanj je jutri še en sit dan.«

»Kakšen pa je! Lice mu poglaj, pa boš vedel, od česa živi!«

Okno se zapre in stražnik spusti spet dva. Ravno ko zazvoni poldne, pride vrsta na Rekarico.

»Le hitro, le hitro!« ji pravi stražnik, ko kobaca nerodno po treh kamenitih stopnicah. Stopi v vežo, se malo razgleda in leze za drugimi v prvo nadstropje. Tam gre skozi tista vrata, ki so na stežaj odprta.

»Alo!« se dere mlad človek, »papirje sem, žena. Policijsko zglasnico, potrdilo, da nimate premoženja! Imate moža, obitelj, kaj?«

Starka je prišla s temnih stopnic in hodnika pred dvojne razsvetljene oken, gleda in mežika s svojimi starimi, drobnimi in vodenimi očmi, blešči se ji in se ne more dobro razgledati. Tam ob steni stoji omari podobna miza, ob nasprotni steni enaka miza in med oknom tudi tako. Počez po sobi se širi navadna miza in za tisto stoji tisti mladi, dolgi in blede človek, ki hoče od nje nekaj izvedeti.

»Alo, imate moža, otroke?«

»Oh, sem ga imela, pa je pričel kašljati in ga je prav tisti kašelj pogubil. Otrok pa nisva imela, je bila tako božja volja. Saj je nemara še bolj prav tako. Če bi bili sinovi, bi bili morali na vojsko in gorje jim!«

»Papirje sem!«

»Saj slišiš, da je samica, pa še stara kakor zemlja,« mrmra nekdo za uradnikom.

»Kakšne papirje?« vpraša starka. »Nimam nobenega. Samo tisto imam doma, kjer pišejo o smrti mojega rajnega.«

»Že prav,« govori glasno uradnik. »Ni treba papirjev. Mi dajemo samo takim, ki imajo otroke, za samice nimamo ničesar. Ste že odpravili.«

Rekarica stoji, drži se v dve gubi, mežika v okno in se ji zdi, da mora biti zmota. Z velimi, brezzobnimi čeljustmi nekaj šepeta in ponavlja, potem zagleda za vsako tisto mizo, podobno omari, uradnika in prav blizu nje sedi ob steni mlado dekle z majhno mizico pred seboj, po kateri tiktaka, kakor bi igrala na majhen fortepiano. Uradnik, ki je govoril prej ž njo, pregleduje papirje črnega delavca, stoječega pred njo. Ko je za nekaj časa vse tiho, se oglasi spet Rekarica in sklene boječe črne in koščene roke.

»Prav ponižno jih prosim, gospod, naj imajo z menoj usmiljenje in potrpljenje. Prav ponižno jili prosim za listek, na katerega bi dobila kaj živil, pa naj bo že kar koli.«

Ne odgovori ji nihče. Oni dolgi in blede, ki stoji za mizo, gleda v papir in nekaj premišlja, drugi sede in pišejo, a dekle tiktaka. Skozi vrata prideta dva nova prosilca, star moški in mlada ženska ter se postavita za njo.

Črni delavec pravi: »Šest nas je, živila dobim pa za tri. Kaj pa oni trije?«

»Kar hočejo!«

»He, kaj ste vi tukaj gospodar?«

»Ne, tam je šef, pa ne sprejema.«

»Ali ravno je, ali kaj? Zakaj pa ne sprejema?«

»Tukaj se ne hoste prepirali,« reče uradnik za polovico glasneje. »Naprej!«

Črni delavec mrmraje odhaja in spet se oglasi Rekarica.

»Prav ponižno jih prosim, gospod —«

»Za samice ni nič.«

»Prav ponižno jih prosim —«

»Hudičeva baba,« zakriči naenkrat blede uradnik, ki je že prej glasno govoril, »tak daj si enkrat za vselej dopovedati! Še za mlade, za take, ki družbi koristijo, nimamo dovolj, pa bomo dajali takim, ki niso za nobeno rabo. Umri, koš stari, saj že komaj držiš svoj kljukasti nos pokonci!«

Starka naenkrat zavzdihne in pravi: »Križani Bog, saj bi rada! Kaj, ko ne moremo, kadar bi sami hoteli!«

»Ven se poberi, nadloga, in ne sitnari okrog! Hudič te nesi!«

Rekarica se obrne in takoj jo oblijejo drobne, drobne, bolne solze. Hudo ji je, za prsi jo nekaj zgrabi, da ji zmanjkuje sape. Zdi se ji, kakor bi nekdo od kod pritekel, stresel nanjo poln koš strašnih grehov. Od vseh stra-

ni ji še doni na uho ime tistega, ki ga zaradi Boga tako neskončno sovraži. Hudič, hudič, hudič.

Prestopa se, kar more naglo in pred hišo spodaj si briše s črnim predpasnikom drobne bolne solze, ki se ji še vedno zbirajo v očeh in polze po licu in bradi.

*

V svoji podstrešni izbi nima več drugega živila kakor malo koruzne moke. Iz nje si kuha nezabeljeni močnik in ga poje za kosilo. Potem posreba malo vode, pomijo posodo, jo zloži v omarico za vrati in nese umazano vodo v livnjak. Ko se vrne, posije skozi okno v strehi sonce in na tleh se zariše šest svetlih četverkotnikov. Črne, vlažne stene se malo ožive, kakor bi se za hip prebudile iz duhomornega, bolnega spanja. Po svetlih šipah zapleše pet ali šest muh, od nekod prileti majhna večša in beži v temen kot.

Rekarica je danes bolj stara kakor kdaj koli. Ko sede za mizo, zleze vsa nekam v stol in samo glava in koščene rame mole izza mize. Njena stara, nagubana lica so rumena kakor umazane voščene sveče, nos je še tanjši, daljši in ostrejši. Oči so se umaknile globoko nazaj, a čelo je zlezlo naprej, da so legle krog nosa črne in plašne sence. Ruta, ki jo ima na glavi, sili zdaj naprej in zdaj nazaj. Nima obstanka, kakor bi se ne imela kje držati. Čeprav sije skozi okno sonce, vendar se čuti starka samo

in želja po družbi je v njej večja in večja. Domisli se na svojo družico, staro vdovo Marijano, ki je že dolgo ni videla, Z njo bi najrajši govorila. Povedala bi ji, kako je bilo na uradu. Kako je kričal za njo uradnik tisto grdo, strašno ime. Potem da je imela nekaj prihranjenega, od ust pritrغانega, zdaj pa je še vsega skupaj sedem kron šestdeset vinarjev. O, Bog se nas usmili in nam prizanesi!

Rekarica prične kašljati, ne od boleznι, ker ima prsi zdrave in sape dovolj, temveč tako, od žalosti, od srčne bolečine. Nato se počasi vzdigne, obleče mašno krilo, opase črn svetel in ozek predpasnik, vzame v roke molek, gre iz sobe in zaklene.

Marijana stanuje daleč v predmestju, v nizki hišici kakor v vasi. Dala je gospodarju nekaj denarja in si zagotovila ž njim streho in hrano do smrti. Gotovo čakajo vsi domači na to, da bi čimprej umrla. No, pa imajo pri hiši tudi vrt, sadno drevje, georgine, sončne rože, zadaj nekaj njiv in prašičke. Dozdaj so klali doma še vsako jesen.

Zunaj je tako lepo jesensko vreme. Po mestu je prah, ki ga dvigajo tisti smradljivi, veliki železni vozovi, cestna železnica, pometači in vozniki. Med polji pa je vse čisto, sončno in svetlo in zrak svež; da ga je slast srkati vase. Ob levi stoji nekaj smrek in bukev, kakor mala hostica. Dalje naprej je vse samo polje in bela domačija z rdečo opekasto streho tukaj in tam in spet tam. Zadaj se

svet dvigne v nizko gričevje, izmed katerega se sveti bela cerkvica in kaže z belim dolгим prstom v nebo.

Ponekod so hiše vse zalite v zelenje, ki se plazi in vzpenja po belih stenah kvišku do strehe in potem še naprej po strehi. Zdaj se je to zelenje ponekod že vse pordečilo in cele stene so kakor ogrnjene s škrlatnimi plašči. Po njivah letajo trope ptic, lahkih drobnih ptic, ki skoraj ne lete, temveč jih nese naprej zrak sam ali lahen vetrič. Med letom nekako poskakujejo in veselo cvrče. Ob hlevih so priklenjeni psi, srednje veliki in belo in črno lisasti. Zaganjajo se, kakor bi se hoteli odtrgati in lajajo jezno in divje.

Rekarica pride počasi do tiste hiše, kjer stanuje Marijana. Prestopi prag, pogleda po temi in zakajeni veži, pa ne vidi spočetka nikogar. Potem se ji zdi, da se premika nekaj za ognjiščem.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus!« pravi.

»Na veke,« odgovori ženska od ognjišča. Po glasu jo spozna za gospodinjo.

»Kaj pa Marijana? Je doma?«

»Je pa ni,« pravi gospodinja.

»Kam pa je šla? Menda v cerkev.«

»O, dalje, dalje. Je umrla.«

Rekarica se kar stresne, a gospodinja nadaljuje: »Kake tri tedne bo tega. Zjutraj kar ni mogla s postelje. Pa smo ji postregli. Zmešala sem tavžent rože, trpotec, bezeg,

lipovo cvetje, rman, pelin, hren in še sama ne vem kaj vse, pa sem ji dala tisto vodo piti. On, moj stari, je pa rekel, da bo najboljši brinovec. Pa tudi ni pomagal. Spravili smo jo lepo. Vse, kakor se spodobi. Le sedite malo, mati! Zdaj je hudo, kaj ne?»

Gospodinja prinese starki stol, sama sede na prag in potem govorita o vojski, draginji in pomanjkanju.

»Našega sina že ni več,« hiti praviti gospodinja, seže pod predpasnik in si ga pritisne na velike rjave oči. »Je bil vojak od prvega dneva. Pred kakimi petimi meseci so pritisnili nanje na konjih in z golimi sabljami. Eden ga je razklal kar s konja s sabljo.«

Rekarica gre spet skozi mesto, pa na drugi konec. Tam je cesta široka, zvožena, polna prahu. Ob njej leže njive, pa je daleč po njih vse belo, pritlikavo, zamorjeno.

Črni zaprti vozovi, ki done votlo in mrtvaško, ropotajo in drce nepretrgoma mimo, valovi črnkastega prahu se dvigajo drug za drugim, širijo se nekam na desno in legajo počasi na trudno, povešeno in dušeče zelenje. V presledkih se vlečejo med tem bobnenjem in prahom sprevodi, spredaj križ, zadaj duhovni, potem reven voz, našemarjen z oguljenimi zlatimi stebrički, na vozu krsta, črna in šibka kakor iz papirja, za njo dvoje ali troje otrok, par starejših ljudi in nekaj žensk. Tudi ti sprevodi se pomikajo neprimerno naglo. Konji, ki peljejo krsto,

toliko da ne tečejo, ljudje hite, hite, pogrebkam se opletajo okoli nog široka krila, mudi se, kakor da jih mora danes še vse polno umreti in da jih leži povsod mnogo in mnogo, ki hočejo še danes v zemljo.

Starka stopa čisto tik jarka. Zdaj in zopet zdaj jo zavije umazani prah; ko se razkadi, jo je spet mogoče videti, z molkom v roki, sklonjeno, zamišljeno. Nima nikogar več razen moža v grobu. Vrstniki in vrstnice so pomrli, ali morda še kateri ali katera živi, toda ona ne ve, kje. Pogledajte, tudi Marijana je šla. Tiho, brez vesti, nikomur ni povedala. Vprašaš, a Marijane ni več. Tu vse je tako, natanko tako, sonce sije, menjata se noč in dan, zvoni zjutraj, opoldne. Zvečer, ure teko, bijejo, v cerkvi bero maše, pridigajo, nikjer ničesar ne manjka, toda Marijane ni.

Na tem koncu mesta je zrak nekam prazen, malo ga je, starka potegne vase, pa ji je tesno v prsih, kakor bi se dušila. Sonca je malo, od daleč sije, silno od daleč, visi tam nad daljnim holmom, toplote nima, svetloba gre še iz njega, toda tudi ta je vsa pomešana z umazamin črnkastim prahom. Nebo je rdečkasto kakor lice jetičnega mladeniča, bližnje in daljne drevje nizko, že davno brez listja. Hiša, ki stoji tu in tam sredi polja, je črna, potlačena, mrtva. Jesenskega cvetja ni, vrtilč je gol, prazen in prašen kakor ta dolga črna cesta.

Rekarica pride na pokopališče. Iz cerkvice, ki stoji tam s strupeno zelenim zvonikom, nosijo skozi zadnja vrata nepretrgoma okorne, za silo zbite, nepobarvane krste. Ob pokopališkem zidu je velika jama, toliko je, da bi šla vanjo majhna hiša do slemena, a še mnogo daljša. Vanjo polagajo krsto na krsto, po osem, vse drugo na drugo. Ker se jim mudi in ker imajo še mnogo, mnogo mrtvih v cerkvi, hite in se mrmraje jeze, če jim izpodrsne, če se jim krsta izmuzne in zabobni po pesku in kamenju. Ena jim pade tako, da zgornje deske odlete. Pogleda jih mrtvec, mlad, z majhnimi brčicami pod nosom, ves gol, rumen, z velikimi, belimi na stežaj odprtimi očmi in usti. Počasi pokrijejo krsto, polože jo na dno in zasujejo pedenj prostora med njo in sosednjo krsto s peskom in okroglim kamenjem, ki leži tam okoli in se ruši iz rjavih, umazanih sten. Toda zdi se, kakor da obraza ne morejo pokriti. Še vedno gleda, a od tistega trenutka, kar je pogledal, je vse še plašnejše.

Rekarico obide strah in se prekriža. Gre stran, toda če gleda tudi drugam, ni v njenih očeh drugega kakor okorne, nepobarvane krste, ki jih nesejo drugo za drugo in tisti zevajoči obraz. Tesno ji je, od nekod planejo nanjo one grde besede uradnikov, ime tistega, ki ga tako iz dna duše zaničuje, in zdi se ji, kakor bi zagrmelo in spet in spet zagrmelo. Hiti, da se spotika ob grobe, kar počez hiti, in ko pride do groba svojega rajnega,

sede naglo na rušo, dvigne vsa prestrašena svoje črne, suhe roke in pokrije z njimi obraz. Srce ji bije na glas in po glavi, posebno po sencih ji šumi kri, kakor bi drla od nekod peneča se voda.

»Šimen,« pravi z drhtečim glasom »pribežala sem k tebi, sem reva, stara, grda, brez svojih. Prepuščena sem sama sebi, in če kriči kdo name brez vzroka, strašno kriči, nimam nikogar, ki bi rekel: nikar. Nad to ne kriči, jo jaz poznam!«

Oddahne si, malo misli, umakne roke od obraza, pa govori dalje.

»Šimen, če bi ti kdo rekel tako je, pa ti sam ne veš, kako je, ker si pod zemljo, bi mu odvrnil: Beži, si ne-umen! Gledam v drugo stran, tja v tiste ciprese, pa vseeno vidim, kako nosijo za menoj mrliča za mrličem. In mrtvaški voz bobni po cesti nepretrgoma, ponoči in podnevi. Lačni smo, in smrt je vedno med nami kakor sestra. Danes mlad, jutri star, tako padamo brez reda.«

Nekje za grmičjem so zapeli krampi in motike. Po drevju, ki rase tam nizko in tiho, je zašumel vetrič, vrbe žalujke so na dolgo zamajale povešene veje, toda ciprese so se komaj zganile. Zlate crke po križih in kamnih se vodeno svetlikajo in od nekod plava daljni glas tujega zvona. Rekarica puli plevel z moževega groba in ga meče na pesek.

»Šimen,« pravi, »menda govorim zaman, tebe ni nemara več tukaj, tudi tvoje kosti so segnile in jih ni nikjer več. Sama zemlja je, ta ruša, ta leseni križ, trava, ki jo je zasadila jesenska sapa. Toda včasih se mi zdi, da gledam na oni svet, in vidim te, kako greš z rokami na hrbtu, dišeč po novi obleki in svežem perilu, ves umit in čist kakor na sveti dan ali na veliko nedeljo. O, Jezus, dodeli, da bi bil že davno v svetem raju in da bi bilo tudi z mano tako.«

Starka poklekne tik groba, sklene roke in goreče moli.

Čas se vleče in vleče, kakor bi se nekje v neskončnosti pokvarili tisti zakoni, po katerih gre njegova pot in bi ne mogel pravilno dalje. Pratika in ura kažeta, da je noč vedno daljša, a dan krajši in krajši, zima je že skoraj v deželi, ali vseeno še ni bilo nikoli tako daleč od jutra do noči kakor te bolne v večnost tako težko in bolno polzeče ure.

Rekarica je porabila mali prihranek do konca, tudi neznatna podpora, ki jo dobiva od mesta, je pošla, mesec oktober se še ni in se še ne bo dolgo končal. Nima moke, kruha nima, tudi za krompir je stiska in ga ni mogoče dobiti. Pišejo, da je pomanjkanje splošno, tudi govniki no shodih govore tako, toda samo navadni ljudje bledé, hirajo in lazijo okoli kakor sence, govniki so zdravi, rdeči, čvrsti in debeli, po njihovih kuhinjah vse

cvrči in šumi, a vonj, ki prihaja iz njih je kakor sen lačnega otroka.

Zdaj mineva že tretji dan, odkar Rekarica ne uživa drugega kakor nezabeljeno repo in vodo. Slaba je kakor bilka, ki vene, še komaj se upa na cesto, boji se sape in brzine voza, ki drdra mimo. Luči nima davno več, in ko se proti peti uri stemni, leže na posteljo. Tema se gosti počasi, zrak postaja vedno bolj vlažen in težak, kakor bi odprle svoja usta te umazane, hladne stene, ki jo obdajajo, in pričele izdihavati mraz in vlago. Zunaj ropota mesto, cestna železnica zvoni, železni vozovi tulijo in hropejo, od njihove teže se tresejo zidovi in šipe v njih sklepetajo.

Rekarica je bolno, a prijetno trudna, prevzame jo toplota, ki se razvije pod staro odejo, oči se ji zapro in objame jo rahel in nežen sen. Zdi se ji, da se pred oknom nekaj premakne in po izbi je naenkrat svetlo, veselo, zdravo, svetlo kakor spomladi meseca maja, ko je ves nebes kakor sočna planjava, prerasla čez in čez s sinjo nebeško travico. Vse molči, vse sije in v ta lepi molk in sijaj se naenkrat odpro vrata in v izbo stopi Marija, kraljica neba in zemlje in korov angelov in nas vseh, stopi v izbo in hodi gori in doli in nosi roke zadaj sklenjene. Oblečena je v rožnato bluzo in v rožnato krilo, ki ne sega čisto do gležnjev. Izpod njega se zapovrstjo prikazujeta mali ozki stopali z visokimi petami in v rožnatem

atlasu. Gornji život je kratek, poln in okrogel, prsi sočne in živahne, pas ozek, boki obli in zdravi. Glava je okrogla, od temen do tilnika vsa polna kostanjevih, skoraj rdečih las, spletenih v težke kite. Sinje in velike oči zro prijazno izpod gostih obrvi in dolgih, košatih trepalnic, nos je nekoliko upognjen, ustne kakor jagode, a koža po licih in vitkem vratu bela, gladka kakor žamet. Skozi njo proseva večna mladost in večno zdravje.

Marija, kraljica angelskih korov, je neskončno lepa in domača. Veselo hodi gori in doli, smehlja se, skozi malo odprtino rdečih in napetih ustnic sije vrsta belih in svetlih zob.

Rekarica je srečna, kakor je še komaj kdaj bila, hoče nekaj povedati, hoče moliti, zahvaliti se, skleniti roke, poklekniti, poljubiti rob njenega rožnatega krila ali vrh atlastega čevljička, toda tudi ona ne stori ničesar, ne reče ničesar, temveč se samo smehlja. Jako znana se ji zdi kraljica nebes, kakor bi jo bila že nekje videla, nemara meseca maja, pred leti nekoč, v javnem parku med nasadi.

Izba je vsa spremenjena. Stene so suhe, bele, vse razsvetljene, okno je vse obsejano od sonca, tla so čista, ravnokar umita in zunaj na hodničku zabija Šimen žeblje v peto novega čevlja. Preneha, pa spet potolče, pa spet preneha, a vmes žvižga narodno pesem.

Marija se smehlja tako nepopisno domače, hodi še vedno gori in doli, zapovrstjo se prikazujeta ozki stopali z visokimi petami in v rožnatem atlasu, njeno zdravo telo prijetno valovi in se giblje, njene prelepe velike oči gledajo krotko in sladko, a rdeča usta se smehljajo.

In to traja vso noč.

Ko se Rekarica prebudi, je vsa srečna in poživljena. Ve, da nima denarja in živeža, toda Marija je bila ponoči pri njej, hodila je po sobi gori in doli, gledala ji je prav v oči in se ji smehljala. Hvaležna je in vesela, naglo se obleče in hiti v cerkev, kjer se v gorečih molitvah zahvaljuje za nočojšnjo srečo. Čuti, kako je prišlo nekaj novega v njeno staro kri, veselejša je, manj se boji temne bodočnosti.

Po maši gre naravnost na preskrbovalni urad. Vse zaupa božjim rokam; toda tam spodaj v uradu so ljudje, ki ne ravnaajo po čustvih, temveč po nekih hladnih pravilih, ki ne govore s človeškim glasom, temveč z nekim drugim, službenim.

Že stražnik, ki spušča po dva in po dva v hišo, je strog in grd, kakor bi bil iz jekla. Njegova služba zahteva, da skrije še tisto malo človeka, kolikor ga je v njem. Z ljudmi, ki se zbirajo pred hišo, se sovraži. Takoj, ko kdo pristopi, se prične sovraštvo. Prišlec zamrzi stražnika, stražnik prišleca. In obema gre po mislih to sovraštvo, in skoraj bi rada, da bi se razmahnilo, razbesnelo, prišlo do

izbruha, do krvi. In še vsi tisti, ki prihajajo, se sovražijo med seboj, ker jih je več in več in ker drug drugemu pritrjava tisti pičli živež, ki ga more dandanes dobiti.

Tukaj ni Marije. Megleno je, mrzlo, vse sovražno.

Starko prevzema strah, postaja plaha. Ko se približa uradniku, dvigne roke, sklepa jih zapovrstjo in ponavlja to vselej, kadar jo pogleda uradnik, tisti dolgi, blede z železnim glasom.

»Kaj ste mutasti?« jo zdajci ogovori.

Starki se zaleti slina, zakašlja in odmaje z glavo.

»Kaj pa prosite?«

»Oh, ponižno jih prosim, da bi nad mano ne kričali.«

»Se vas spominjam,« pravi uradnik. »Nimamo še vedno nič za take. Pojdite.«

»Hvala jim,« šepeta starka, »hvala jim,« in se obrača tipaje z roko po zraku, kakor bi ne videla, in gre kolikor more naglo, vse v strahu in grozi, da bi se blede gospod ne razburil in ne pričel bruhati vanjo tistega strašnega imena.

Počasi prileze na cesto, ozre se naokoli in čuti, da je silno slaba. Še malo leze, prijomlje se ob stene in vse se ji dozdeva drugače, kakor je bilo prej. Svetloba, ki jo obdaja, je rumenkasta, pojemajoča, vozovi, železni in leseni, ki se premikajo mimo, nič več ne ropotajo, teko tiho kakor po blazinah.

Pride do kamnitih stopnic mestnega poslopja, prime se zanje in sede. Glasu ne čuje nobenega več, v glavi zaznava le neki šum, kakor bi letel veter skozi daljno hosto. Svetloba dneva je bolj in bolj rumenkasta in se prične mešati s pegami, ki so spočetka sive, potem popolnoma črne. Trudna je, neskončno trudna. Tiste pege so ji vzele vso svetlobo, zdaj ni okrog nje drugega kakor tema. Glava se ji povesi na kolena, telo se nagne na stran in se zruši. Sčasoma se nabere tam nekaj ljudi.

»Kaj pa je?«

»Umrla je.«

Dalje nihče več ne vpraša. Potem pridejo s tistim črnim bobnečim vozom in jo odpeljejo brez sledu.

Prebujenje

1

Peter Srakoš je postal uradnik. Star je okoli štiridesetih let, velik je, suh, podvržen pljučnim boleznim, plešast in miroljuben. Njegov obraz je podolgovat, nos močan, koščen in ozek, obrvi redke, oči vodene in majhne. Brije se jako neredno. Brki pod nosom so enkrat krajši, enkrat daljši, iz lica in brade pa vedno štrle redke in debele rdečkaste kocine. Kadar se nasmehne, raztegne brezkrvne ustne na levo stran navzdol, levo oko se mu razširi in desno stisne. S tako spačenim obrazom včasih dolgo posluša in tudi čita cele strani.

Nočoj čita. Sedi, kakor je njegova navada, v kuhinji, pred njim na mizi je razgrnjen »Slovenski Narod« in po njem se vrste članki z debelimi črkami, ki so sama veleizdajstva. Srakošev obraz je daljši in daljši. Žena, ki sloni ob štedilniku, ga opazuje in vpraša.

»Kaj pa bereš?«

Vpraša ga nemško, ker je Nemka, doma tam nekje od Gradca. Z očmi, ki gledajo iz drobnih gubic, zre ostro vanj in ves njen brezbarvni in izžiti obraz pričakuje odgovora. Nemka je od pete do temena, svoje otroke vzgaja nemško, slovenski jezik se ji zdi nekakšno narečje

kmetov, katerega ne mara poslušati, še manj se ga učiti. V hiši ima nemške knjige in nemške liste. Edina koncesija možu Slovincu je ta, da mu z milostnim prezirom dovoli naročiti »Slovenski Narod«.

»Čudno,« pravi mož. »Kaže, kakor bi se bilo v nekaj dneh vse obrnilo. Za kar si bil še včeraj obešen, smeš danes pisati in govoriti.«

»Kaj pa je?« vpraša žena naprej.

»V Makedoniji,« pravi mož, »so Srbi prebili fronto, Bolgari so se vdali. Nemci in naši beže.«

»Jim bo že dal Viljem,« pravi žena in gleda ostro, »jim je žal, pa jim bo še. Za enkrat nas Slovani še ne uženejo.«

Mož pripoveduje o dogodkih na laškem bojišču. Ofenziva, avstrijska namreč, ponesrečena. Protiofenziva uspešna. V Belgiji gre vse nazaj. Angleški tanki predirajo vrste, kjer se prikažejo. Ženi se pojavita pred očmi na vsaki strani lica dve rdeči lisi. Njen pogled je še ostrejši. Usta odpre, da se pokaže par redkih dolgih zob, in vzdahne:

»To je kričaški list, kar imaš ti,« pravi zbadljivo. »To ni resno, kar je tam zapisano. Tiskajo tisto, kar si sami žele.«

V kuhinjo pridejo otroci. Večja hčerka je stara sedemnajst let, fant šestnajst, manjša hčerka kaka štiri leta. Večja, Frida, je že v službi pri pošti, kakor oče. Ravna-

teljstvo ji gre na roko, ker je odločna Nemka. Sin obiskuje nemško gimnazijo. Zna nekaj slovenskih besed, pa se sramuje govoriti. Mala Mimi klepeče vse križem: nekaj slovenskega, nekaj nemškega, kakor kaj ujame na cesti ali doma. Sin navadno pravi zvečer o nemških junastvih. Zlasti pripoveduje rad, kako se je podrla Rusija. Če odpre človek zemljevid Evrope z gornjo platjo Azije, ne vidi skoraj nič drugega ko Rusijo. Kar nesejo oči, sama Rusija. Druge države izginejo pred to záplato. Toda klecnila je. Rusija je na tleh. Frida govori rada o slovenskih uradnikih. Kadar jih pogleda, se ji zde pifani. Nezmožni so, nerodni, na vseh koncih in krajih štrli iz njih kmet, robot in neotesan. Dobro vedo, kaj o njih misli in da jih prezira. Sovražijo jo krvavo, o tem je uverjena. Toda šef je Nemec in na njeni strani. Kadar gre mimo njene mize, je nikoli ne prezre. Nasmehne se in jo vpraša: »Kako vam je, gospodična Frida?«

Nocoj ne govori ne sin ne hči. Samo mala Mimi čevrlja nekaj po slovensko, nekaj po nemško. Mater vleče za krilo in kliče:

»Živela Srbija!«

»Fej,« pravi mati nemško, »kakšne izprijene pobaline si spet danes poslušala? Tega, Mimi, ne smeš ponoviti nikoli več. Kakor te imam rada, te bom pretepla, če te še kdaj slišim. Ti govori samo to, kar čuješ mene.«

»Živela Ugoslavija!« zakliče Mimi uporno in zacepetala.

»Molči!« se obregne ježno mati in ji potegne predpasnik iz rok.

»Da, da,« kima zamišljeno sin, sede za mizo in gleda debele naslove po »Narodu«. Njegov koščeni obraz je tak kakor vedno. Samo oči so nekoliko trudnejše in prav tako kretnje. Podpre glavo, svedra s prsti črne lase in govori bolj sam sebi kakor drugim.

»Zdaj bo pa nekaj novega na svetu. Jugoslavija, Jugoslavija. Kraljestvo, republika — ali kaj?«

Vzdahne, preloži glavo na drugo roko in reče materi: »Počasi bo treba pospraviti.«

»Kaj še,« vzklikne Frida. »Ali si tako neumen, da verjameš tem čenčam? Mi, Nemci, smo hoteli samo vedeti, kakšni so ti naši Slovenci. To vse skupaj so le limanice. Zdaj jih imamo v pesteh. Ne boj se, zaslužili so, kar jih čaka: vislice.«

Zasmeje se suho, pikro, brez čustva in oče zakašlja.

»No, no,« pravi. »Gospodičnam ne pristojajo take besede.«

»Molči, Frida,« pravi mati, »in daj mi veliko belo skledo sem, da stresem vanjo krompir. Pomagaj mi lupiti.«

»Nemčija prosi za mir,« bere oče počasi in prestavlja sproti na nemško.

»Pojdi, pojdi,« pravi sin. »Tako daleč še nismo.«

»To je vse nemška spretnost,« se oglasi naglo Frida, ki stoji tik štedilnika in lupi krompir. »Zvabili jih bodo, uje-
li in posekali vse do zadnjega. Potem bo ves svet nem-
ški. Mi bomo gospodarji vse zemlje. Ajs, kako je vroč!«

Debel krompir ji pade na tla in se razleti na rumenih ploščicah.

»Neroda,« jo kara mati. »Zdaj drži krompir in pusti politiko!«

Oče vstane, vtakne roke v žep in prične hoditi po kuhinji.

»Da, da,« pravi in si globoko oddahne. »Pred pragom so novi časi. Lahko se v par dneh vse izprevrže. Tisti, ki niso bili nič, bodo na vrhu, tisti, ki so bili vse, bodo na dnu. Mi pa moramo misliti tudi nekoliko nase.«

Ustavi se pred ženo in jo gleda mirno, stvarno, udrtih prsi in z rokami v žepih.

»Le vse premislimo, le vse premislimo.«

»Če bi res prišlo drugače,« pravi žena, »potem bi se mi takoj izselili.«

»Če bo še čas,« odgovori Srakoš počasi in ponovi. »Če bo še čas. Kaj pa veš?«

»Ti,« se šali Frida, »pojdeš z nami. Sicer čitaš ,Sloven-
ski Narod', toda naj bo!«

»Frida, ti si gos,« reče sin ogorčeno. »Drži enkrat svoj jezik za umetnimi zobmi.«

»Nesramnež!« sikne Frida in kima jezno očetu, ki ji maha z roko, naj molči.

Mati zgane obe rami naenkrat in gleda krompir, ki ga ravno lupi. Srakoš hodi spet po kuhinji in premišlja. Spominja se vsega od kraja. Kako se je pred dvajsetimi leti seznanil s svojo sedanjo ženo, kako so ga prestavljali sem in tja in kako je pušchal, da je šlo vse svojo pot. Skrbel je samo za denar in zanj je žrtvoval vsak dan osem ur, ki jih je presedel v pisarni. V tem je videl vso svojo dolžnost. Vse drugo je bilo posvečeno udobnosti in lenobi.

2

Drugi dan po službi je šel Srakoš k svoji materi. Ob šestih, ko so se iztekle uradne ure, je bilo že popolnoma temno. Ulice in ceste, ki so kazale lice dolgotrajne vojske, so bile mračne in blatne, pločniki razdrti, kandelabri za svetilke uviti ali odlomljeni, svetilke po njih že davno razbite.

Srečaval je moške, vračajoče se z dela in stanujoče na drugem koncu mesta, in ženske, ki so skrbne in revne tekale po mestu, da dobe kakršne koli hrane za lačne otroke in može.

Njegova mati je stanovala v predmestju. V sobi je imela še vso staro rodbinsko ropotijo, ki jo je vozila s seboj, koder je hodila. Na omari je stalo več križev, sveti Anton, lurška Mati božja, po stenah so visele same svete slike razne velikosti, a ob vratih rožni venec z debelimi črnimi in rjavimi jagodami. Pohištvo je bilo staro in zanimivo.

Ko je vstopil, je sedela mati pri mizi in čitala iz debele, rdeče obrobljene mašne knjige. Luč je stala tik njo, bila je tista davna petrolejka z belim senčnikom, ob kateri se je učil Srakoš še kot dijak.

»Dober večer, mati,« jo je pozdravil.

»Bog daj, Bog daj,« je ponovila naglo starka in ga gledala pozorno in ljubeznivo s starimi oslabljenimi očmi. »Tak si se vendar enkrat spomnil name, tak si vendar prišel.«

In takoj je poskrbela zanj.

»Malo ajdovih žgančkov ti lahko skuham, tudi masti imam nekaj in jajček. Če hočeš, pa ti rada naredim.«

»Nič ni treba, mama, kar tako se pogovoriva.«

»Boš pa malo dobrega kruha in par jabolk.«

Naglo je vstala, prinesla belega kruha in dve debeli rdeči jabolki. Položila je vse predenj in ga silila: »Tak jej, no, tak jej!«

Srakoš si je odrezal belega kruha, ki je bil tiste čase redek, lupil je rdeče jabolko in zavzdihnil. Starka je pomaknila stol bliže, gledala skrbno sinov obraz in iskala v njegovih očeh, v njegovih potezah in na njegovih ustnih hipne misli in pravo stanje.

»Mama, novi časi so prišli, stari so propadli,« je rekel sin.

»Sem nekaj slišala in nekaj tudi brala,« je rekla naglo starka. »Saj tako je prav. Vsak zase, ne pa tisto, da bi tlačili drug drugega kakor do zdaj.«

Srakoš kima z glavo, dene v usta košček kruha in ga počasi zveči. »Toda,« pravi, »tudi tako je že, da mora nemški uradnik na Nemško, naš pa k nam.«

»Kakopak,« reče starka, »saj tako naj bo.«

»Kjer je vse v redu, gre to gladko izpod rok,« govori sin, »pri meni na primer je vse drugače.«

»E, Peter,« povzame mati, »nisem ti dejala enkrat, večkrat sem ti ponovila in še takrat, ko je bil čas. Naš človek vzemi našo žensko za ženo, tako, ki govori naš jezik in ki po naše misli. Hojoj, koliko ti je po naših krajih lepih in mladih deklet, menda nikjer toliko. Pa ste bili taki vmes, da jih niste videli. Šli ste med Nemce in pripeljali domov, kar ste pobrali tam na cesti. Ni se znalo obrniti v domači hiši, ni moglo z materjo izpregovoriti besede, ker ni znalo našega jezika. Ej-jej, kako je bilo žalostno, ko si pripeljal ti svojo! Takrat je bil še rajni oče živ, vse sva pripravila za sprejem, pa zraven vedela, da bo napak. Oče je tolkel nekaj po nemško, pa mu ni šlo. Medve sva se pa le gledali, čeprav si ti pripovedoval meni, kaj misli ona, in njej, kaj sem rekla jaz. Ponoči se je oče prekladal po postelji in vzdihoval, pa sem ga vprašala, kako sta mu všeč. Saj sama vidiš. Saj sama vidiš, je zastokal in se prekladal naprej.«

Sin grize jabolko in pravi: »Res je! Pa je vsega le največ krivo to, ker so nas mešali. Nemce so pošiljali med nas, nas pa med Nemce in tako se je kateri ujel.«

»Le čakaj,« nadaljuje mati. »Jaz sem to že vse takrat premislila. Vidiš, pridejo otroci in treba jih je izrediti. Ali po tvoje, ali po njeno? Potrebno je, da eden odneha in

tisti ni potem nič. Tisti ne velja. Zakon pa, kjer ni nič mož ali nič žena, je slab. Tako je, kakor človek na eni nogi. Saj gre vse naprej, saj se živi, pa kako!»

Srakoš premišlja, gleda v mizo in preklada olupke.

»In še eno je res,« doda mati, »še eno! Če vzame Nemec našo žensko, bo vse po njegovem. Otroci, ona, vse po njem, vsi po nemško in vsi Nemci. Če ti pa Slovenec vzame Nemko, je pa ravno narobe. Vse po njenem, vse po nemško, otroci in še mož. Kakšni pa ste, res vas ne spoznam. Stara sem, pa si mislim, če bi bila mlada, pa če bi že kako prišlo, da bi imela Nemca za moža, tistega pa ne, da bi prodala vse, kar je našega, kar tako slepo, jezika ne dam, bi rekla, pa svojih otrok tudi ne. Tako naj bodo, kakor sem jaz. Vi ste možje, no, pa tako!»

»Eh,« pravi sin, »včasih sem mislil na to, pa redko. Nauči ženo svojega jezika, toda kdaj? Službe osem ur na dan, človek si rad oddahne in tako mine čas.«

»Nič, nič,« poprime mati, »saj ni tega, kar sva se nazadnje menila, nič treba. Hojoj, koliko ti je pri nas deklet, zalih deklet kakor malokje! To, kar ste navozili od drugod, se lahko pred njimi skrije. Vidiš, sosedova Lenka, saj se je se spomniš? Včasih me je vprašala: Kaj pa vaš? Kaj pa Peter? Se bo tam oženil! — Nič se ne bo, te je branil oče, saj je moje krvi! — No, potem si pa pripehljal svojo sedanjo in Lena se ti je smejala. Táko, je rekla, bi pa tudi pri nas lahko dobil!»

»Veste, mama,« pravi sin, »zdaj je tako, da mora vsak iskati službe tam, kamor spada. Nemec med Nemci, naš med nami.«

»Saj to je prav,« kima mati, »saj tega je treba.«

»Frido so spodili iz službe,« vzdihne sin.

»Zakaj?« se začudi mati.

»Nemka je.«

»E, če je Nemka,« se premisli mati, »potem je seveda prav. Pa da je Nemka, praviš, pa tvoja hči je!«

»In če grem jaz na Nemško, pa mene tam odslovijo. Zdaj dobro vidim, mati: vse je bilo narobe. Prišli so časi, ki delajo z nami obračune nazaj. In ne za malenkosti; za vse življenje. Vidi se, kaj bo. Družine se bodo ločile, žena bo pustila moža, oče otroke, mati sina. Delilo se bo vse natanko, kakor si je kdo zaslužil. Kdo bi si bil kdaj mislil na ta življenjski obračun?«

Srakoš vstane in hodi po sobi z rokami v žepu, udrtih prsi in postaran.

Mati ga spremlja z očmi in misli.

»Zdaj ti pa nič ne rečem, kako stori in kako ne stori. Star si že, hčer imaš godno za možitev. Sam si svetuj. Molila pa bom, da bi ti dal sv. Duh prave misli. — Kaj pa je tvoj sin?«

»Saj veste,« odgovori sin, »študira.«

»Ne, ne,« pravi mati. »Ali je naš, ali ni?«

»Nemec,« odgovori Srakoš, kakor bi bil obsodil sam sebe.

»Nemec,« ponovi starka ostro, »Nemec! Zato me ni nikoli k vam, ker ne maram tujih ljudi. Če pridem, pa te ni doma, s kom pa naj govorim? Nihče ne razume mene in nikogar jaz. In tako je v tvoji družini, v družini mojega otroka, edinega sina. Sramota!«

Srakoš hodi sem in tja in ne reče besede. Samo upog-njen je še bolj in njegov ščetinasti obraz je rumen kakor vosek.

3

Drugi večer se je v kuhinji kmalu ločil, odšel v sobo in sedel v temen kot zofe, stoječe od okna sem ob steni. Luč, ki je gorela zunaj na cesti, je segala skozi obe okni in prostor medlo razsvetljevala. V nedoločenih obrisih se je videlo dvoje vzporednih postelj, naslonjalo stola, rob omare, svetlikajoča se stran peči in del zlatega okvira slike, ki je visela nad posteljama.

Iz kuhinje je odmeval prepir, ki se je vnel med Frido in bratom. Naenkrat je zakričala še mati in mala Mimi je pričela jokati. Ali kmalu se je vse pleglo in po stanovanju ni bilo čuti drugega kakor rožljanje žlic, ki so padale v enakih presledkih v predal.

Srakoš je vstal, se tiho slekel, si odgrnil postelje in zlez pod odejo. Pokrit visoko do ušes je strmel v okno in premišljal vse od kraja. Dolgo se ni tako ganil, a nena doma je zamahnil z roko, vrgel odejo po sebi, zategnil obraz in si zašepetal:

»Kaj? Kdo sem jaz? Kaj? Kdo sem?«

Stisnil je zopet zobe in ustne, gledal sovražno v tla, popravil odejo in ležal mirno kakor prej.

V spominih je razvrstil pred sabo vse: mladost, domače trate, Leno, gozd, očeta in mater. Tam je hiša, lipa, Sultan, klop, rastoča koruza in sončne rože. Zdi se mu, kakor da bi bil ležal do tega trenutka v grobu, zdaj pa vstal iz črne jame in lezel naravnost domov. Leze, leze in kamor pride, ga vse pozna. Naš je, pravi oče, naš je, kima mati in Lena trdi celo: moj je. Sultan priskače in se tepe z repom po zlatih bedrih, rdeč jezik mu visi iz gobca, a oči se mu svetijo kakor mokri črni kamni. In domača trata se smeje, haha, se smeje vsa, kolikor je dosežejo oči, in koruza se smeje, haha, in velike rumene sončne rože. In sonce in vse jasno nebo in pravijo le eno: naš je!

Vrata v sobo se odpro, vstopi žena in Srakoš se potuhne in zapre oči. Ne ljubi se mu izpregovoriti besede, zoprne so mu. Vse čuje, kako nalahko pokašljeje, kako se slači, zleze v posteljo in moli po nemško očenaš in češčenomarijo. Srakoš misli nanjo, spominja se vsega prav od kraja, kako jo je prvič zagledal v družini revnega in ponemčenega poduradnika. Silna družina velikih in majhnih otrok, mati izmozgana, nekdam natakara v zakajeni beznici, danes »gospa«, da ji sam Bog pomaga, oče pretegnjen in izmarširan narednik, prelevljen na stara leta v sodnega slugo. Tako jih vidi pred sabo in njo vmes. Mlad je, zdrav in koder hodi, išče žensk. Prisede in oče in mati sta vesela in si mislita: Nemara vzame eno

z najinih ram. Drugi večer, tretji večer sta že skupaj in vsi njeni pogoji se zlivajo v en sam stavek, ki ga sliši vedno in vedno: Če se boš res poročil z mano!

To vse se godi v tesnem predmestju, kjer diha iz vsake hiše drugače zoprni smrad, kjer leži nad žarečo cesto večna sopara, kjer odpada listje tistim redkim kostanjem in grmom, ki tvorijo skromen »park«, že v mesecu juniju, zamorjeno od praha, ki se dviga z ulic na strehe in drevje.

Doma pa je sijaj sonca širok in bogat in kakor zdravje, ki se vali iz gozda v gozd, z zelenega hriba na zeleni hrib in z rož ene doline na rože druge, še lepše in prostranejše. Tam živi Lena, zala in košata soseda. Smeje se na vsa usta in pravi, da se zato meni ž njim, ker ga ima rada, a na poroko niti ne misli. Kaj je njej treba ravno poroke, ko so njene razmere tako prostrane in sijajne!

Srakoš dvigne malo glavo in posluša. Žena je zaspala. Luč, ki sega s ceste skozi obe okni, razsvetljuje sobo kakor prej. Tudi otroci v sosednji sobi že spijo. Zunaj so ceste nemirne, sem in tja hodijo po njih moški in ženske in zdaj pridrve od tukaj, zdaj od tam veseli glasovi navdušenja, glasni klici, da naj živi svoboda in njen svobodni narod.

Srakoš zleze s postelje, zavije se v staro pelerino in sede v kot zofe. Sključen in plešast strmi v okno, suha

kolena je prekrižal in na stopala je nataknil stare brezpetnike.

»Kako sem mogel?« se šepetaje vpraša in misli pri tem na svoje otroke. Tišči ušesa, kakor bi ne hotel slišati nečesa groznega, kar kričijo vanj ti temni koti in te mrzle stene. »Čigav sem jaz?« se plašno vpraša in odgovori si počasi in razločno: »Narodov!« Nato sikne med zobmi:

»Čigavi so otroci?«

In spet si odgovori:

»Narodovi so!«

Z obema rokama se drži za glavo, vstane, hodi sključen po sobi kakor strašilo in si ne more najti mesta.

Narodovi so!

Obstane ob oknu, gleda na cesto, vidi gručo ljudi, ki vihti trobojnico in pojo:

»Hej Slovani, naša reč slovanska živo klije«

Moški so odkriti, pojo kakor v cerkvi, kakor bi molili. Srakošu se zamočijo oči, solze se mu udero, prekriža roke in tudi sam moli:

*»Hej Slovani, naša reč slovanska živo klije ...
dokler naše verno srce za naš narod bije.«*

Tako Srakoš moli in joče, joče in moli, da prebudi ženo.

»Kje pa si?« ga vpraša. »Kaj je?«

Toda on se ne da motiti. Kakor v najsvetejši molitvi je zamaknjen, solze mu teko po licih in kapljejo predenj na tla. Zunaj pojo sveto in blaženo in on poje ž njimi:

*»Bratje, mi stojimo trdno, kakor zidi grada,
črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpada!«*

Žena je med tem časom vstala, ogrnila ruto in šla klicat sina in hčer.

Sedaj stoje na pragu sosednje sobe in ga gledajo. Sin se tišči v stari očetovi suknji, ki mu sega prav do tal. Hči je v sami srajci in sklepa roke na razgaljenih prsih.

Gruča zunaj drži kvišku trobojnice, moški so odkriti in vsi pojo pobožno in mogočno:

*Lepa naša domovina,
oj junaška zemlja mila,
stare slave dedovina,
da bi vedno častna bila!*

Tudi Srakoš poje. Naenkrat vstane, odpre okno in poje na ves glas. Ko je pesem pri kraju, zamahne s suho roko in pozdravi:

»Dober večer! Živela Slovenija, živela Jugoslavija, živela svoboda!«

Gruča na cesti se okrene, vsi mu mahajo s trobojnicami in vsi mu enako odgovarjajo.

»Peter,« ga pokliče žena in mu pravi po nemško: »Kaj pa delaš, kaj pa ti je?«

»Bolan je,« določi sin.

Srakoš jih pogleda, zapre okno in sede na postelj.

»Kdor ni z menoj,« pravi, »lahko gre. Kdor ne čuti po moje, ga ne maram. Ločimo se v miru!«

»Slišiš?« vpraša hči in razlaga, kaj oče misli.

»Ubogi mož!« zastoče žena in stopi bliže. »Pij malo vode!«

4

Drugi dan slavi narod svoje osvobojenje. Vse hiše so v zastavah, povsod plapolajo samo slovenske, srbske in hrvatske trobojnice. Več ni avstrijskih orlov nad uradi, nikjer več ne najde oko nemškega napisa. Meščani, stari, dobri možje, hodijo okrog, gledajo in gledajo in ne morejo verjeti lastnim očem. S sodne palače vihra slovenska trobojnica, s palače nekdanje vlade prav tako, iz hiše, kjer je zatirala nekoč nemška policija narod, prav tako trobojnica, dolga, prostrana, valujoča v vetru.

Že od zgodnjega jutra so trgi in ulice polne ljudstva. Vse hiti, da se izreče enkrat za tisto, kar je ležalo vedno v srcu, pa ni smelo na dan. Starci gredo, mladina, možje, žene, dekleta, otroci. Iz predmestij in bližnje okolice zvone vozovi, vsi v zelenju in zastavah. Na njih sede dekleta in fantje v narodnih nošah, harmonika se smeje na vsa usta, nekje igra godba »Naprej zastava Slave«, od nekod brne tamburaši, jahači vriskajo na zalitih konjih, katerim so vpletla dekleta v grive nešteto narodnih travkov.

Prične se pomikati sprevod. Ulice in ceste in trge je zalilo morje navdušenja. Človek ne ve, kdo vse poje in kriči, toda zdi se mu, da vriskajo tudi ceste, zidovi ob straneh, drevje, strehe, hodniki in mostovi: živela, živela svoboda!

Kamor se ozreš, vidiš v očeh solze. Ta jih hoče prekričati, oni si jih skrivaj otira za naočniki, ta jim pusti, da mu kapljejo v sive brke in sivo brado. Naj tečejo solze sreče, veselja in vstajenja!

Tisti tam, ki teče ob sprevodu, ki drži v rokah pet papirnatih zastavic in ž njimi maha in pozdravlja na levo in na desno, je Peter Srakoš. Obrit je, kar ni njegova navada, klobuk ima bolj na tilniku kakor na glavi, krajci suknje se love v vetru za njim in od spehanosti in razburjenosti je njegov obraz ves rožnat. Teče, teče, preteče sprevod in zavije v ulico, kjer stanuje. Hiti po stopnicah, hrupno zvoni, stopi v predsobo in kliče vse po vrsti.

»Sèm, vsi sèm, hitro sèm!«

Ko vidi vse, dvigne trobojnico in pogleda vsakemu posebe v oči.

»Na,« iztegne nato desnico, »prisezi mi nanjo zdaj ti, žena!«

»Ná, hči,« hiti naprej, »in ti, sinko moj.«

Nihče se je ne dotakne, vsi umaknejo roke in obraze.

»Ná,« kliče še Mimici, »poljubi vero svojega očeta!«

Mala deklica stori, kakor je videla očeta: z obema ročicama pritisne zastavo na srce, potem jo pritiska s ploško roko na svoja češnja usteca in poljubi.

»Enega samega otroka imam,« pravi Srakoš, »in sivo mater imam, a drugega nikogar. Zbogom tedaj, pojdite, kamor vas ženejo misli, in pišite mi, da vam pošljem denarja po zakonu.«

Na steni visi suknjica male Mimice. Sname jo, obleče vanjo deklico, vzame jo v naročje in odide z vsemi petimi zastavami. Hiti po ulici na cesto, koder prihaja sprevod, stopi v vrsto, stisne v ročico deklici zastavico, a sam drži štiri in maha ž njimi na levo in desno.

»Živela Jugoslavija!« kliče in Mimica vzklika za njim: »Zivela Ugoslavija!«

Kakor vihar polje navdušenje od leve in desne, kakor reke se vale pobožne himne, ki jih pojo ti nešteti in srečni zbori osvobojenih in odrešenih. Zvonovi zvone, godbe igrajo, topovi grme, a vse mesto je ena sama neskončna pesem navdušenja in sreče.

Gredo mimo glavne cerkve in tam stoji sključena, slabovidna ženica, upira svoje vodene oči v sprevod in nekoga išče in išče. Zdaj ga je zagledala. Srakoševa mati je. Zagledala je sina, o katerem je mislila, da je utonil med tujci. Vidi ga, rine se med mladino, njeno zgubano lice je rdeče in vedro, prerije se skozi vrsto in gre naravnost k njemu. Prime se ga za suknjo, da laglje dohaja, in kima

mu, češ tako je prav, tako je prav. Vzame mu iz roke zastavico, vihti jo in kliče in poje z drugimi vred.

»Zivela Ugoslavija!« vzkrika Mimica.

»Le še tako reci,« jo bodri starka, »le še tako reci!«

In vsi prično peti široko, pobožno in blaženo svete slovanske himne.

Tako gredo in se oklepajo drug drugega: mati sina čez križ, sin matere okoli ram, Mimica očeta, ki jo nčse na levi roki, okoli vratu.

Oblaki se pretrgajo in sonce jih pozdravi ter se jim nasmeje s svojim neskončnim sijajem.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-185-1